

# **Adessiivi tunnekausatiivilauseen kokijan sijana**

Roosa Saloheimo  
Syventävien opintojen tutkielma  
Suomen kieli  
Humanistinen tiedekunta  
Helsingin yliopisto  
Toukokuu 2020

# Sisällys

<b>1. Johdanto</b> .....	<b>1</b>
1.2 Tunnekausatiivilauseen adessiivikokijan alkuperä .....	3
1.2.1 Murteellinen levinneisyys .....	3
1.2.2 Adessiivi sukukielissä .....	5
1.3 Tutkielman jäsenitys.....	6
<b>2. Aineisto</b> .....	<b>7</b>
<b>3. Teoria ja keskeiset käsitteet</b> .....	<b>9</b>
3.1 Verbien argumenttirakenne .....	10
3.1.1 Valenssi .....	10
3.1.2 Semanttiset roolit .....	12
3.1.3 Aktiivinen vyöhyke .....	16
3.2 Tarkasteltavat verbiluokat ja lausekehukset.....	18
3.2.1 Tunneverbien jaottelua.....	18
3.2.3 Tuntemusverbien jaottelua .....	19
3.2.4 Tunnekausatiiviverbit.....	20
3.2.5 Transitiiivi- ja tunnekausatiivilausekehys .....	21
3.3 Sijamuodoista.....	23
3.3.1 Adessiivi.....	23
3.3.3 Partitiivi.....	24
3.4 Datiivisuuden merkitys ja sen ilmaisukeinot suomen kielessä .....	24
3.4.1 Datiivisuus .....	25
3.4.2 Habitiiviadverbiaali ja datiiwiadverbiaali .....	26
3.4.3 Datiivinen adessiivi .....	26
3.4.4 Kehysadverbiaali .....	27
<b>4. Adessiivin esiintyminen tunne- ja tuntemuskausatiivien kokijana</b> .....	<b>28</b>
4.1 Adessiivikokijan esiintyminen tunnekausatiivien yhteydessä .....	28

4.2 Adessiivikokijan esiintyminen tuntemuskausatiivien yhteydessä .....	33
4.3 Yhteenveto adessiivikokijan esiintymismääristä .....	38
<b>5. Adessiivikokijaisten tunnekausatiivilauseiden syntaksia ja semantiikkaa.....</b>	<b>39</b>
5.1 Adessiivikokijoiden tarkoitteet .....	40
5.1.1 Ensimmäinen persoona adessiivikokijana .....	40
5.1.2 Toinen persoona adessiivikokijana .....	42
5.1.3 Kolmannen persoonan persoonapronominit adessiivikokijana.....	43
5.1.4 Muut pronominit ja leksikaaliset NP:t adessiivikokijana.....	44
5.1.5 Yhteenveto kokijoiden tarkoitteista .....	46
5.2 Tempus adessiivikokijan sisältävissä tunnekausatiivilauseissa .....	47
5.2.1 Presens adessiivikokijan yhteydessä .....	47
5.2.2 Imperfekti adessiivikokijan yhteydessä .....	50
5.2.3 Perfekti adessiivikokijan yhteydessä .....	51
5.2.4 Pluskvamperfekti adessiivikokijan yhteydessä .....	54
5.2.5 Yhteenveto tempuksista adessiivikokijan yhteydessä.....	55
5.3 Tunnekausatiivilauseessa esiintyvä kohdeobjekti.....	56
<b>6. Adessiivikokija ja muunsijainen aktiivinen vyöhyke .....</b>	<b>58</b>
6.1 Aktiivisen vyöhykkeen esiintyminen tunne- ja tuntemuskausatiiviverbien seurassa .....	59
6.2 Aktiivisen vyöhykkeen käyttäytyminen adessiivikokijan sisältävissä tunnekausatiivilauseissa .....	63
6.3 Yhteenveto aktiivisen vyöhykkeen esiintymisestä adessiivikokijaisessa tunnekausatiivilauseessa .....	65
<b>7. Lopuksi.....</b>	<b>66</b>
<b>Lähteet.....</b>	<b>70</b>
Aineistolähteet.....	70
Teorialähteet.....	70



Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisten kielten maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen kieli			
Tekijä – Författare – Author Roosa Saloheimo			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Adessiivin käyttö tunnekausatiivilauseen kokijan sijana			
Työn laji – Arbetets art – Level Maisterintutkielma		Aika – Datum – Month and year 5/2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 74
Tiivistelmä – Referat – Abstract Tässä tutkielmassa tarkastellaan adessiivin käyttöä tunnekausatiivilauseen kokijan sijana. Tarkastelu kohdistuu sekä tunteita että tuntemuksia ilmaseviin tunnekausatiiviverbeihin. Adessiivimuotoisesta kokijasta käytetään tutkielmassa nimitystä adessiivikokija. Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana toimii kognitiivinen kielitiede. Sen näkemys kaikkien kielenainesten osallisuudesta merkityksen rakentajina toimii lähtökohtana adessiivimuotoisen kokijan syntaktis-semanttiselle tarkastelulle. Tutkielman välineinä hyödynnetään kognitiivisen kieliopin sekä kieliopillisen tutkimuksen käsitteitä, kuten semanttisia rooleja ja aktiivisen vyöhykkeen käsitettä. Adessiivimuotoisen kokijan käyttö on laaja-alaisinta suomen pohjoisilla murrealueilla, mikä kytkee tutkielman myös murre syntaksin tutkimusperinteeseen. Adessiivimuotoista kokijaa tarkastellaan Suomi24-keskustelualustalta kerätystä korpuksessa. Esiintymistä ja esiintymismääriä tarkasteltaessa huomio kohdistuu adessiivikokijan esiintymiin koko korpuksessa. Lähempää tarkastelua varten korpukselta on rajattu pienempi 450 virkkeen aineisto. Tutkielman analyysi jakautuu kvantitatiiviseen ja semanttis-syntaktiseen analyysiin. Kvantitatiivisessa analyysissä selviää, että adessiivi on huomattavasti yleisempi tuntemusta kuin tunnetta kuvaavien kausatiiviverbien kokijan sijana. Syntaktis-semanttinen analyysi paljastaa, että adessiivimuotoista kokijaa käytetään hyvin laaja-alaisesti. Se voi esiintyä kaikkien persoonien ja kaikkien tempusten yhteydessä. Persoonapronominien lisäksi kokija voi olla nominilauseke tai muu pronomini. Tempuksista yleisin on preesens ja persoonista yleisin on yksikön ensimmäinen persoona. Lisäksi havaitaan, että adessiivimuotoisen kokijan yhteydessä esiintyy partitiivimuotoista kohdeobjektia. Vastaava ei ole mahdollista yleiskielen tunnekausatiivilauseessa, jossa partitiivi merkitsee kokijaa. Analyysissä kiinnitetään huomiota myös aineistosta esiin nousseeseen mahdollisuuteen ilmiä kokijasta tuntemuksen tai tunteen tarkempi ala, jota merkitään useimmiten partitiivilla. Yleiskielessä tunnekausatiivilauseen kokijaa merkitään tyypillisesti partitiivilla, jolloin sekä kokemuksen alaa että kokijaa ei voida välttämättä ilmaista samassa lauseessa. Adessiivimuotoisen kokijan yhteydessä se tulee mahdolliseksi. Kokemuksen alan ilmipaneminen on selkeästi yleisempää tuntemusta kuin tunnetta ilmaisevien tunnekausatiivien yhteydessä. Kokijan adessiivi ilmaisee datiivista merkitystä. Tämä tutkimus tuokin uuden näkökulman ulkopaikallissijojen datiivisuutta koskevaan tutkimukseen. Adessiivin funktion on havaittu muuttuneen lähisukukielissä datiiviseen suuntaan. Tämän tutkielman aihe nostaa esiin uuden näkökulman adessiivin funktion mahdolliseen muuttumiseen suomen kielen osalta.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Tunnekausatiivi, tuntemuskausatiivi, adessiivi, kokija, datiivisuus, kognitiivinen kielentutkimus, murre syntaksi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanuksen kirjasto / Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

# 1. Johdanto

Tutkin tässä maisterintutkielmassa adessiivin käyttöä kokijan sijana tunnekausatiivi- sekä tuntemuskausatiiviverbien yhteydessä. Tarkastelen adessiivin käyttöä kokijana Suomi24-nettikeskusteluissa, missä se esiintyy esimerkiksi seuraavissa ilmauksissa: *Ei mulla vihlo kylmä ja kuuma ja Jokaisella joskus masentaa.*<sup>1</sup> Tunnekausatiiveilla tarkoitetaan verbejä, jotka esittävät jonkin tunteen aiheutumista tilanteessa, jossa ärsyke aiheuttaa tunteen niin sanotussa kokijassa (VISK s.v. *tunnekausatiivi*). Tunnekausatiiveja ovat esimerkiksi verbit *harmittaa*, *kiinnostaa* ja *ärsyttää*. Tuntemuskausatiiveilla tarkoitan fyysistä tuntemusta kuvaavia kausatiivisia verbejä eli verbejä, jotka kuvaavat fyysisen tuntemuksen aiheutumista tai aiheuttamista. Tuntemuskausatiiveihin lukeutuvat esimerkiksi verbit *itkettää*, *puuduttaa* ja *oksettaa*. Yleiskielessä kokijan sija on tunnekausatiivien ja tuntemuskausatiivien yhteydessä partitiivi (esim. *Minua pelottaa näyttämöllä esiintyminen*) tai tietyissä lauseyhteyksissä akkusatiivi (esim. *Minut pelästytti Pekka*) (Pörn 2004: 14).

Tutkimani ilmiö on puhekielinen ja se vaikuttaa olevan lähtöisin pohjoisilta murrealueilta. Ilmiön puhekielisyydestä ja murteellisesta alkuperästä huolimatta oma näkökulmani sen tutkimiseen ei ole sosiolingvistinen vaan kognitiivisen kielitieteen mukainen. Pyrkimyksenäni on selvittää, millaisessa syntaktisessa ympäristössä adessiivikokijaa esiintyy ja millaisia erityispiirteitä se tuo tunnekausatiivilauseeseen (tunnekausatiivilauseesta tarkemmin luvussa 3.2.5).

Tutkimukseni taustalla on kognitiivisen kielentutkimuksen kielinäkemykset, jonka mukaan muodon ero on aina myös merkityksen ero, eli myös syntaktisten rakenteiden valinnalla on vaikutusta predikaation merkityksen syntymisessä. Aineistoni todistaa sitä paitsi, että saman ihmisen idiolektiin voi kuulua samassa kielenkäyttökontekstissa sekä partitiivinen että adessiivinen kokija. Esimerkiksi seuraavassa esiintymässä verbi *keljuttaa* saa partitiivisen kokijan, kun taas verbi *kolottaa* saa adessiivisen kokijan: - - *minua ei: a. keljuta yhtään mikään..(vielä) - - c. on jopa niin varma tunne siitä, että haluan jakaa tämän aikuisen miehen hyvän olon myös toisille, myös niille joilla hiukan kolottaa* - -. Näin ollen on perusteltua väittää, että adessiivikokijan ja partitiivikokijan välinen muodon ero ei ole perua pelkästään murrealueiden välisistä eroista, vaan myös

---

<sup>1</sup> Esimerkit ovat osa Suomi24-korpuksesta keräämäni aineistoa.

niiden käytössä ja merkityksessä on eroja. Tässä tutkielmassa pyrin selvittämään adessiivikokijan merkitystä ja käyttöä tunnekausatiivilauseissa.

Kokijan sijana adessiivi välittää datiiivista merkitystä, johon lukeutuu myös habitiivisuuden merkitys. Datiiivisuuden ilmaisemiseen on vanhastaan käytetty suomessa nykyistä laajemmin genetiiviä (Leino<sup>2</sup> ym. 2001: 458). Tuomas Huumon (1997: 78) mukaan ablatiivia voidaan käyttää joissakin vanhastaan genetiiville kuuluneissa habitiivisissa funktioissa. Myös adessiivin käyttö on hänen mukaansa väljentyneessä laajempaan habitiiviseseen funktioon (mp.). Tutkimukseni esittelee yhden adessiivin datiiivisen käyttöalan, jota on ainoastaan sivuttu aiemmassa tutkimuksessa ja avaa siten pääsyn uuteen näkökulmaan suomen sijojen datiiivisuuden tarkastelemisessa. Jotta pääsisin käsiksi näihin näkökulmiin, olen päättänyt tarkastella ilmiötä semantiikan ja syntaksin näkökulmista.

Tämä tutkimus syventää kandidaatintutkielmassani aloittamaani tutkimusta (ks. Saloheimo 2018). Siinä tutkin adessiivisen kokijan käyttöä ja merkitystä tunnekausatiiviverbien yhteydessä keskittyen verbiin *ärsyttää*. Kandidaatintutkielmassani nimesin tutkimani kokijatyypin adessiivikokijaksi. Symmetrian ja selkeyden vuoksi nimitin vastaavasti partitiivisijaista kokijaa partitiivikokijaksi. (Saloheimo 2018: 1.) Käytän tässä tutkielmassa samoja käsitteitä. Sivuan tässä tutkielmassa paikoin myös genetiivisubjektia, sillä myös sen sijasta voidaan käyttää adessiivimuotoista jäsentä. Siitä käytän nimitystä genetiivisubjekti.

Tunnekausatiiveja on tutkittu yleiskielen näkökulmasta jonkin verran. Ne on mainittu useissa kielioppiteoksissa (ks. mm. Penttilä 1963, Setälä 1891). Niiden käyttäytymistä on kuvattu tarkemmin joissakin kielioppiesityksissä (ks. mm. VISK § 316, Vilkuna 2003). Erityisesti tunnekausatiiveihin keskittyvää tutkimusta ovat tehneet suomen kielestä Mari Siirainen (1987, 2001, 2002), Michaela Pörn (2004) sekä Saara Huhmarniemi (2019a, 2019b).

Siirainen (1987) tutkii pro gradu -tutkielmassaan suomen tunnekausatiivien syntaksia ja semantiikkaa. Väitöskirjassaan Siirainen (2001) puolestaan tarkastelee laajasti suomen tunneverbien semantiikkaa ja syntaksia, yhtenä verbiryhmänä tunnekausatiiviverbit. Pörn (2004) tarkastelee tunnekausatiivien lausemaisista

---

<sup>2</sup> Viitataan tässä tutkielmassa Pentti Leinoon viitteellä Leino. Erotuksena käytän Jaakko Leinosta puhuessani hänen koko nimeään.

täydennyksiä. Huhmarniemi (2019a, 2019b) analysoi kahden artikkelin sarjassaan tunnekausatiivilauseen argumenttirakennetta generatiivisen kielentutkimuksen välinein. Hän keskittyy erityisesti tarkastelemaan kokijan ja ärsykkeen suhdetta toisiinsa ja pyrkii selvittämään, kumpi on ylempänä tunnekausatiivilauseen argumenttirakenteessa.

Tutkimukseni tuo lisän myös yleiskielen tunnekausatiivilauseen tarkasteluun nähden. Sekä Siironen että Pörn ovat tarkastelleet vain mentaalisia tunnekausatiiviverbejä. Tässä tutkimuksessa tuon tarkasteluun mukaan laajasti myös fyysistä tuntemusta ilmaisevia kausatiiviverbejä, joita nimitän tuntemuskausatiiveiksi.

Adessiivisen kokijan saavia tunnekausatiivilauseita on sivuttu aiemmin muutamassa murre syntaksin kuvauksessa (ks. mm. Räsänen 1972, Cannelin 1888). Syvällisemmin adessiivisen kokijan funktioita ja merkitystä on tarkasteltu kandidaatintutkielmassani (Saloheimo 2018).

Tässä tutkielmassa tutkin adessiivin käyttäytymistä kokijan sijana seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

- 1) Minkä tunne- ja tuntemuskausatiiviverbien yhteydessä adessiivikokijaa esiintyy ja missä määrin?
- 2) Millaisessa syntaktisessa ympäristössä adessiivikokijaa esiintyy?

## 1.2 Tunnekausatiivilauseen adessiivikokijan alkuperä

Kuten mainitsin, adessiivin käyttö tunnekausatiivilauseen kokijan sijana on ainakin alunperin vain tietylle murrealueelle rajoittuva ilmiö. Havaintojeni mukaan vaikuttaa kuitenkin siltä, että sen käyttö on leviämässä alkuperäistä laajemmalle alueelle. Tässä alaluvussa avaan lyhyesti adessiivikokijan alkuperää aiemman tutkimuksen valossa. Ensin esitän huomioita sen murteellisesta alkuperästä suomen kielen sisällä, minkä jälkeen tuon esiin adessiivikokijan yhteyksiä lähisukukieliin.

### 1.2.1 Murteellinen levinneisyys

Seppo Räsänen (1972) esittää kuvauksen datiivisesta adessiivin käytöstä suomen murteissa, ja nimenomaan Kainuun murteessa. Datiivinen adessiivi pitää hänen kuvauksessaan sisällään sekä genetiivisubjektin korvaavan adessiivin että tätä tutkimusta vastaavan, yleiskielen partitiivin korvaavan adessiivin käytön. Räsänen mukaan datiivista adessiivia ei esiinny millään muulla murrealueella yhtä paljon kuin Kainuussa ja siihen

rajautuvilla pohjoisilla murrealueilla. (Mts. 305–306.) Kainuun murteet kuuluvat savolaismurteisiin (Lyytikäinen ym. 2013: 566). Räsänen (mts.) esittää datiiivisesta adessiivista esimerkkejä Kainuun lisäksi muun muassa Rovaniemeltä. Rovaniemi kuuluu Kemin murteisiin, jotka kuuluvat pohjoispohjalaisten murteiden ryhmään (Lyytikäinen ym. 2013: 380).

Räsänen *Kainuun murteiden kaasusyntaksissa* (1972) on kattavin löytämäni kuvaus adessiivin kokijamaisesta käytöstä. Räsänen (mts. 296, 297) tutkimuksessa adessiivi esiintyy tunnekausatiiviverbin kokijana esimerkiksi seuraavissa lauseissa: *Sano että ku **hällä haluttasiv** vaen ku hän on niiv vanha niin mees sinä ja **Hällä haluttasin** nähä se*. Tuntemuskausatiiviverbin kokijana adessiivi esiintyy Räsänen teoksessa esimerkiksi seuraavasti: *kerram **minulla rupesi ajamaan sormea** ja se poeka sanonu oli että **jalkoja hällä niim palelee*** (mts. 298, 299). Jälkimmäisissä lauseissa on ilmipantu myös tuntemuksen tarkempi ala: *sormea, jalkoja*. Hän käsittelee ilmiötä otsikon datiiivinen adessiivi alla, johon lukeutuu myös muissa lausetyypeissä esiintyvää adessiivin käyttöä. Suurin osa Räsänen esimerkeistä onkin muuta kuin tunnekausatiivilauseessa esiintyvää adessiivin käyttöä. Suurimpana ryhmänä Räsänen tutkimuksessa on genetiivisubjektin tilalla käytetty adessiivimuotoinen lauseenjäsen, kuten lauseissa ***mulla piti olla riihellä** ja **se om mahotom mulla tietä*** (esimerkit mts. 297, 296). (Mts. 295–301.)

Esimerkkejä adessiivikokijan käytöstä löytyy myös muista lähteistä. Suomen murteiden sanakirjassa esitetään joitakin adessiivikokijan sisältäviä esiintymiä verbin *haluttaa* artikkelissa. Seuraava esimerkki on peräisin Iistä eli pohjoispohjalaiselta murrealueelta: *min olin semmonen àivan kakara sillon, pojankakara niim **mulla àina halutti** että minum pitäis saajat tuo (enon) pyssy låinaan*. (SMS: s.v. *haluttaa*.)

Sen sijaan vanhoista murreaineistoista, kuten Muoto-opin ja Lauseopin arkistoista, ei löydy juuri lainkaan osumia adessiivikokijan käytöstä tunnekausatiivilauseessa, joten tarkkaa murrealuetta ei pysty niiden avulla selvittämään. Se, ettei vanhoista murreaineistoista löydy adessiivikokijan käyttöä, voisi samaten olla merkki ilmiön tuoreudesta tai ainakin siitä, että se olisi nykyään laajemmin käytössä kuin ennen.

Adessiivikokijan käytön tämänhetkisestä levinneisyydestä kertovat myös seuraavat mediahavainnot. YouTube-videoita julkaiseva ja yleisesti sosiaalisessa mediassa vaikuttava Sita Salminen käyttää adessiivikokijaa. Hän kirjoittaa Instagram-sovelluksessa esimerkiksi seuraavasti: *Jos **jollain kiinnostaa** lukea tarkemmin tuosta*



*Invisalign-hoidosta* --.<sup>3</sup> Salminen asuu Helsingissä mutta on alunperin kotoisin Rovaniemeltä, josta on muuttanut Ouluun ja vasta hiljattain Helsinkiin. Niin ikään Rovaniemeltä kotoisin oleva Antti Tuisku käyttää adessiivikokijaa *Vain elämää* -tv-ohjelmassa seuraavasti: *Samulla rupes pelottaa*<sup>4</sup>.

Omien havaintojeni mukaan adessiivikokijaa ja genetiivisubjektin korvaavaa adessiivista lauseenjäsentä esiintyy myös muiden kuin kainuulais-, peräpohjalais- tai pohjoispohjalaisten suomalaisten kielenkäyttäjien puheessa. Samaan ovat kiinnittäneet huomiota muutkin (mm. Laura Visapää, Jaakko Leino, suullinen tiedonanto). Myös mediasta löytyy tästä esimerkki. Aamukahvilla-podcastissa vierailnut Dorit Salutskij käyttää adessiivia genetiivisubjektin paikalla seuraavasti: *toisella on tosi helppo mennä vaan ja tehdä*<sup>5</sup>. Salutskij on kotoisin Turusta.

Tutkielmani aineisto on peräisin Suomi24-korpuksessa. Siellä adessiivin käyttö kokijan sijana on suhteellisen yleinen ilmiö. Suomi24-korpus ei mahdollista kielenkäyttäjien asumipaikan tai murretaustan selvittämistä, joten tässä tutkielmassa ei tämän tarkemmin perehdytä adessiivikokijan käytön alueellisuuteen. Ilmiön runsaus Suomi24-aineistossa voidaan kuitenkin nähdä merkkinä jollei adessiivikokijan alueellisesta leviämisestä niin ainakin sen käytön määrän kasvusta verrattuna murrearkistoihin.

### 1.2.2 Adessiivi sukukielissä

Suomen murteiden adessiivikokijalla saattaa olla yhteys lähisukukielten adessiivin käyttöön. Jotakin *l*-sijaa käytetään kokijan sijana ainakin karjalassa, vepsässä ja virossa (Räsänen 1972: 306). Vepsässä ja karjalassa kyseinen sija on adessiivi-allatiivi (mp.).

Viron ja suomen adessiivia ovat vertailleet ainakin Huumo (1997) ja Hannu Remes (2015). Kazuto Matsumura (1994: 227) toteaa, että viron adessiivi on kehittymässä abstraktiksi yleistä habitiivis-datiivisuutta ilmaisevaksi sijaksi. Zsuzsanna Oinaksen (1993: 542) tutkimukseen perustuen Huumo (1997: 77) esittää, että viron adessiivi on syrjäyttänyt allatiivin ja vallannut alaa myös genetiiviltä. Adessiivi on virossa käytössä useissa yhteyksissä, joissa on suomessa käytössä allatiivi, ablatiivi tai genetiivi (Huumo

---

<sup>3</sup> Instagram-julkaisu tilillä sitasalminen 18.2.2020.

<sup>4</sup> *Vain elämää* -tv-sarjan kauden 10 jakso 8 (julkaistu 11.10.2019).

<sup>5</sup> *Aamukahvilla*-podcastin jakso 6, kohdassa 13.15.

1997: 77). Virossa ei ole tunnekausatiivijohdoskategoriaa, mutta vastaavissa ilmauksissa kokijan sija on adessiivi (Remes 2015: 326). Myös suomen genetiivisubjektia vastaa monissa rakenteissa virossa adessiivi (mts. 325–326). Suomenkin adessiivi on ainakin joillakin alueilla levinnyt myös vanhastaan genetiivin vallitseisiin rakenteisiin (Räsänen 301–302).

Räsänen (1972: 307) uskoo adessiivin kokijakäytön kytkeytyvän ennen kaikkea Kainuun murteen sisäisiin funktion muutoksiin muttei sulje kokonaan pois karjalan vaikutuksen mahdollisuutta. Huumo (1997: 58) toteaa paikallissijan kehittymisen habitiiviseen tai instrumentaaliseen funktioon olevan havaittava tendenssi suomalais-ugrilaisissa kielissä. Nimenomaan adessiivin habitiivisen käytön lisääntymistä on havaittavissa useissa itämerensuomalaisissa kielissä, mutta Räsänen tavoin Huumokaan ei yhdistä näitä kehityskulkuja suoraan toisiinsa. Hän kiteyttää asian seuraavasti: ”Habitiivisen adessiivin ekspansiivisuus on siis itämerensuomalaisissa kielissä havaittava yleinen piirre, vaikka sitä vauhdittaneet tekijät ovat saattaneet vaihdella kielittäin.” (Mts. 78.)

### 1.3 Tutkielman jäsennys

Aloitan tutkielmani esittelemällä aineistoni ja sen keräämisen menetelmät luvussa 2. Luvussa 3 tuon esiin taustateoriani kognitiivisen kieliopin ajatuksia, ja sitä miten ne suhteutuvat tutkimukseeni. Lisäksi erittelen tutkimukseni kannalta oleelliset käsitteet.

Luvussa 4 siirryn analyysiin, jonka aloitan kvantitatiivisella analyysillä siitä, minkä verbien yhteydessä adessiivikokijaa esiintyy ja minkä verran. Luvussa 5 analysoin adessiivikokijan syntaktista esiintymisympäristöä. Luvussa 6 nostan tarkastelun kohteeksi lauseet, joissa ilmipannun kokijan ohella on ilmipantuna tunteen tai tuntemuksen ala. Jokaisen luvun lopussa tuon yhteen siinä luvussa tekemäni havainnot. Luvussa 7 kokoan yhteen tutkielman tulokset ja päätelmät sekä tuon esiin seikkoja, joiden tutkimusta voitaisiin tulevaisuudessa syventää.

## 2. Aineisto

Aineistoni on kerätty Kielipankin Suomi24-korpuksen versiosta Suomi24 2001–2017. Olen kerännyt aineistoni korpuksesta hyödyntämällä Kielipankin konkordanssi-hakuohjelma Korpia. Suomi24 on nettikeskustelusivusto, jonka keskusteluihin voi kuka tahansa vapaasti osallistua. Käyttämäni korpus sisältää kaikki Suomi24-nettikeskustelusivustolla käydyt keskustelut vuosilta 2001–2017 (Metashare CSC). Se sisältää yhteensä 351 965 624 virkettä (mp.). Päädyin käyttämään valmista tekstikorpusta, sillä se mahdollisti suuremman aineiston hyödyntämisen kuin puhuttu aineisto. Suomi24-korpus valikoitui tutkimukseeni paitsi sen koon myös sen luonteen perusteella. Suomi24-palstan kieli on normittamatonta kirjoitettua kieltä, joten sen sisältämistä keskusteluista on mahdollista päästä tarkastelemaan adessiivikokijaa, joka poikkeaa yleiskielen normista.

Suomi24-korpus koostuu anonyymista nettikeskustelusta, joka on julkisesti löydettävissä myös Suomi24-sivuston kautta. Aineistoni tarkastelemisessa ja esittelemisessä ei siis ole tarpeen ottaa huomioon erityisiä tutkimuseettisiä näkökulmia.

Tunnekausatiiviverbien osalta aineistonkeruuni pohjautui Siiroisen (2001: 22–23) tekemään listaukseen tunnekausatiiviverbeistä (ks. luku 4.1). Hän on koonnut listan poimimalla *Nykysuomen* sanakirjasta kaikki tunnekausatiivit ja poistamalla listasta ne, jotka eivät esiintyneet enää *Perussanakirjassa* (mp.). Koska Siiroinen (mp.) on karsinut tutkimusaineistostaan pois fyysisiin tuntemuksiin viittaavat verbit, keräsin niistä listan *Kielitoimiston sanakirjan* (2018) sana-artikkelien perusteella. Hain sanakirjan sana-artikkeleista kaikki verbiartikkelit ja poimin verbeistä oman kieli-intuitioni varassa tunnekausatiivilauseissa käytetyt fyysistä tuntemusta kuvaavat verbit. *Ison suomen kieliopin* (VISK § 465) mukaan fyysisiin tuntemuksiin erikoistuneita verbejä on vähän, ja niitä kuvataan siksi usein metaforisesti. Sisällytin aineistooni myös metaforisesti tuntemuksia kuvaavia verbejä, kuten *särkeä* (ks. luku 4.2).

Analyysini kvantitatiivinen osa hyödyntää suurempaa esiintymämäärää kuin kvalitatiivinen analyysini, joten myös aineistoni keruu korpuksesta on tapahtunut kaksivaiheisen karsinnan kautta. Tein ensin haun kaikilla tunnekausatiiveilla ja tuntemuskausatiiveilla. Hain esiintymiä, joissa verbi esiintyy adessiivisen kielenaineksen jäljessä. Keräsin lause-esiintymät etsimällä korpuksesta Korp-käyttöliittymän avulla adessiivin ja tunne- tai tuntemuskausatiiviverbin sisältäviä osumia verbi kerrallaan. Tein

kaikilla listan verbeillä saman haun<sup>6</sup>, jotta saisin selville, minkä verbien yhteydessä adessiivikokijaa esiintyy. Selvitin konkordanssin avulla myös, minkä verran kutakin verbiä esiintyy adessiivikokijaan liittyneenä, sillä haun tulokset kattoivat myös muita kuin adessiivikokijan sisältämiä osumia.<sup>7</sup>

Kvalitatiivista analyysia varten keräsin tekemäni haun tuloksista pienemmän, rajatun aineiston. Selvitettyäni verbien esiintymien määrät adessiivikokijan kanssa valitsin rajatun aineiston verbeistä, jotka täyttivät seuraavat kriteerit:

- 1) niitä esiintyi prosentuaalisesti tiheimmin adessiivikokijan kanssa sekä
- 2) niitä löytyy korpuksesta yhteensä vähintään 30 osumaa.

Näillä kriteereillä valitsin aineistooni 30 ensimmäistä osumaa seuraavista kolmesta kategoriasta: tunnekausatiiviverbeistä, tuntemuskausatiiviverbeistä ja tunteen tai tuntemuksen alan ilmipanneista lauseista. Tuntemuskausatiiviverbien ryhmästä tiheimmin esiintyvät on valittu niiden esiintymien joukosta, joissa ei ole ilmipantua kokemuksen alaa. Tuntemuksen alan ilmipanneiden osumien kohdalla puolestaan tiheimmin esiintyminen on määritelty siten, että valikoitujen verbien yhteydessä esiintyy nimenomaan ilmipantua aktiivista vyöhykettä tiheimmin kuin muiden verbien esiintymissä. Näin sain 15 verbin ryhmän, joista kaikista valitsin aineistoksi 30 ensimmäistä adessiivikokijan sisältävää esiintymää.<sup>8</sup> Kvalitatiiviseen analyysiin rajattu aineisto koostuu näin yhteensä 450 adessiivikokijan sisältävästä lauseesta. Lähempään tarkasteluun valikoituneet verbit ovat:

*aristaa, haluttaa, himottaa, huolettaa, janottaa, jomottaa, kihelmöidä, kirvellä, kolottaa, närästää, masentaa, panettaa, pänniä, vihloa ja vituttaa.*

Verbeistä tunnekausatiivikarsinnan perusteella valikoituivat *himottaa, huolettaa, masentaa, pänniä* ja *vituttaa*. Tuntemuskausatiiveina aineistoon valikoituivat *haluttaa, kirvellä, janottaa, närästää, panettaa*. Kokemuksen ala on ilmipantu useimmin verbien *aristaa, jomottaa, kihelmöidä, kolottaa* ja *vihloa* yhteydessä.

---

<sup>6</sup> Käyttämäni hakulauseke oli ”morfologinen analyysi sisältää CASE\_Ade” + ”0–2 mitä tahansa sanaa” + ”perusmuoto on *ahdistaa/harmittaa/jne*”.

<sup>7</sup> Adessiivimuotoinen jäsen saattoi olla jokin muu kuin adessiivikokija, esimerkiksi ajan tai paikan adverbi. Tunne- ja tuntemuskausatiiviverbejä esiintyy tuloksissani myös partisiippimuotoisina. Keskityn tässä tutkielmassa vain esiintymiin, joissa tunne- tai tuntemuskausatiiviverbi sisältyy lauseen finiittiverbiin.

<sup>8</sup> Haku on tehty satunnaisena hakuna, joten kymmenen ensimmäistä osumaa poimimalla olen saanut satunnaisen otannan osumia.

Periaatteessa Korp sisällyttää haun tuloksiin vain sen virkkeen, jossa haettu ilmiö esiintyy. Jos virkkeen lopettavan pisteen ja seuraavan virkkeen välissä ei ole välilyöntiä, sisällyttää Korp esiintymään kuitenkin molemmat virkkeet. Joissakin tapauksissa taas virkkeistä saattaa karsiutua osa pois, jos lause esimerkiksi sisältää jonkin pisteeseen päättyvän lyhenteen kuten *esim.* Tällöin pisteen jälkeinen virkkeen osa karsiutuu pois. Tällaisissa tapauksissa olen ottanut vapauden poistaa virkkeeseen kuulumattomia osia tai lisätä virkkeeseen kuuluvia osia alkuperäisestä keskusteluketjusta.

### 3. Teoria ja keskeiset käsitteet

Pohjaan tutkimukseni kognitiivisen kielitieteen perinteeseen. Nojaudun etenkin Ronald W. Langackerin kehittämään kognitiiviseen kielioppiin, joka on kielen merkityskeskeinen analyysimalli (ks. Onikki-Rantajääskö 2010: 47). Osa tutkielman analyysissä käytetyistä käsitteistä on peräisin kognitiivisesta kieliopista, osa puolestaan muualta kieliopin tutkimuksen perinteestä. Kognitiivinen kielioppi toimii kuitenkin läpi tutkielman teoreettisena lähtökohtana sille, millaiseksi kieli ilmiönä hahmotetaan.

Kognitiivisessa kieliopissa kielen nähdään olevan erottamattomasti kytköksissä niin ihmisen kognitioon kuin kultuuriinkin (Onikki-Rantajääskö 2010: 47). Kielen ei nähdä toimivan ihmisistä ja ympäröivästä kulttuurista erillisenä eikä maailmantietoa eroteta kielellisestä tiedosta (Leino 1999: 11, 73). Kielen eri osa-alueita ei nähdä toisistaan erillisinä ja poikkeavina vaan ajatellaan, että samat ilmiöt toistuvat kielen eri tasoilla (mts. 54). Kunkin kielen tarjoamien kieliopillisten konventioiden nähdään heijastavat sitä, miten kielenkäyttäjät voi hahmottaa maailmaa (mts. 50). Kieli siis toisaalta auttaa meitä kommunikoimaan ja jäsentämään maailmaa, mutta toisaalta rajoittaa sitä, millaisia jäsennyksiä on mahdollista tehdä.

E erityisen tärkeä lähtöoletus tutkielmassani on kognitiivisen kieliopin ajatus siitä, että kieli on järjestelmä, joka välittää merkityksiä sen kaikilla tasoilla, myös kieliopillisilla rakenteilla (Onikki-Rantajääskö 2010: 47). Adessiivikojalla ja partitiivikojalla on siis toisistaan eriävä merkitys, vaikka molemmat ovat saman lauserakenteen saman semanttisen roolin ja saman syntaktisen aseman edustumia. Koska kielenkäyttäjät valitsee niiden yhteydessä eri sijamuodon, eroaa myös se, minkälaisena kielenkäyttäjät tilanteen käsittää. Koska aineistoni todistaa, että sama kielenkäyttäjät voi

käyttää sekä adessiivi- että partitiivimuotoista kokijaa, tätä muodon ja merkityksen eroa ei voida perustella pelkällä alueellisella erolla.

Tässä luvussa esittelen analyysissa hyödyntämäni käsitteet. Aloitan erittelemällä verbien argumenttirakenteeseen liittyvää käsitteistöä. Perehdyn etenkin valenssiin ja semanttisiin rooleihin mainitussa järjestyksessä. Esittelen lisäksi kognitiivisen kieliopin käsitteen aktiivinen vyöhyke. Argumenttirakenteen erittelemisen jälkeen esittelen tunne- ja tuntemusverbien ominaisuuksia ja ryhmittelyä. Esittelen erikseen tunnekausatiivien ja tuntemuskausatiivien ryhmät sekä lausekehykset, joissa ne voivat esiintyä. Nuo lausekehykset ovat transitiivilausekehys ja tunnekausatiivilausekehys. Oma tutkimukseni keskittyy tunnekausatiivilausekehykseen.

Lausekehysten esittelemisen jälkeen käyn läpi suomen sijamuotojen syntaksia ja semantiikkaa keskittyen etenkin adessiiviin, joka on tutkimukseni kannalta oleellisin sija. Lisäksi käsittelen partitiivia. Luvun lopuksi esittelen suomen sijojen datiiivista käyttöä koskevaa aiempaa tutkimusta.

### 3.1 Verbien argumenttirakenne

Verbejä voidaan jaotella ja analysoida niiden argumenttirakenteen perusteella. Argumenttirakennetta voidaan katsoa toisaalta syntaktiselta ja toisaalta semanttiselta kannalta. Valenssin näkökulma on ennen kaikkea syntaktinen, vaikka sivuaakin joidenkin tutkijoiden mukaan myös semantiikkaa. Semanttiset roolit ovat puolestaan käsiteryhmä, joilla voidaan tarkastella nimenomaan verbien argumenttien semanttisia ominaisuuksia. Seuraavaksi paneudun ensin valenssin käsitteeseen ja sitten semanttisten roolien käsitteisiin. Luvun 3.1 lopuksi paneudun aktiivisen vyöhykkeen käsitteeseen, sillä myös se liittyy tunne- ja tuntemuskausatiivien saamien argumenttien semanttisiin ominaisuuksiin.

#### 3.1.1 Valenssi

Valenssi on tapa hahmottaa lauseen muodostumista. Siinä perusajatuksena on, että verbi muodostaa lauseen ytimen, jonka ympärille muut lauseenjäsenet liitetään (Helbig ja Schenkel 1975: 26). Verbin ympärilleen saamia lauseenjäseniä on nimitetty verbin täydennyksiksi, verbin argumenteiksi ja aktanteiksi (ks. esim. Leino ym. 2001, VISK, Laitinen 1988). Valenssin käsitettä on käytetty myös muiden sanaluokkien ympärilleen

saamista täydennyksistä (ks. esim. Leino 1999: 91). Tässä tutkielmassa lähdän liikkeelle ajatuksesta finiittiverbistä lauseen keskiössä, joten nimenomaan verbin valenssi on tutkielmassa olennainen käsite.

Verbin valenssi jakautuu edelleen kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen valenssin. Kvantitatiivinen valenssi määrittelee, kuinka monta argumenttia verbi vaatii. (Leino ym. 2001: 20–21, Helbig & Schenkel 1975: 50–51). Verbin valenssiin kuuluvien täydennysten lukumäärän mukaan voidaan määritellä verbin paikkaluku. Verbi voi olla esimerkiksi yksi- tai kaksipaikkainen, jotka ovat suomen verbien yleisimmät paikkaluvut. Yksipaikkaisia ovat suomen verbeistä esimerkiksi *nukkua* ja *katketa*. Kaksipaikkaisia ovat puolestaan esimerkiksi *katkaista* ja *latkia*. Suomen verbit voivat olla myös nollapaikkaisia, kuten *tuulla ja sataa*. (Leino ym. 2001: 20.)

Kvalitatiivisen valenssin avulla kuvataan, millaisia ominaisuuksia verbin argumenteilla on oltava. Gerhard Helbig ja Wolfgang Schenkel (1975: 51–53) jakavat kvalitatiivisen valenssin edelleen syntaktiseen ja semanttiseen valenssiin. Toiset tutkijat puolestaan näkevät, että kvalitatiivinen valenssi määrittelee ainoastaan täydennysten syntaktisia ominaisuuksia ja että semanttiset ominaisuudet eivät kuulu valenssin piiriin (ks. esim. Leino ym. 2001: 21). Kvalitatiivista valenssia onkin kutsuttu myös syntaktiseksi valenssiksi (mp.). Syntaktinen valenssi määrää muun muassa verbin saamien täydennysten sijavalinnan ja lauseenjäsenaseman (Helbig & Schenkel 1975: 51–52). Samalla verbillä voi olla useita toisistaan poikkeavia valensseja (Leino ym. 2001: 21). Useimmiten saman verbin erilaiset valenssit liittyvät verbin erimerkityksisiin käyttöihin (Helbig & Schenkel 1975: 60). Esimerkiksi suomen verbi *pitää* on hyvin polyseeminen, mutta osalla sen eri merkitysvarianteista on keskenään erilainen valenssi. Kun verbiä käytetään ilmaisemassa deonttista modalisuutta, sen valenssiin kuuluu genetiivimuotoinen subjekti: *Minun pitää tehdä läksyt*. Kun taas on kyse subjektin mieltymyksen ilmaisemisesta, on subjektin sija nominatiivi ja valenssiin kuuluu lisäksi elatiivimuotoinen adverbiaali, joka ilmaisee mieltymyksen kohteen: *Minä pidän jäätelöstä*.

Helbig ja Schenkel (1975: 31) jakavat verbin täydennykset kolmeen luokkaan sen mukaan, kuinka välttämättömiksi verbin valenssi ne määrittää: pakollisiin täydennyksiin, valinnaisiin täydennyksiin ja vapaisiin määreisiin. Näistä pakollinen valenssi sisältää täydennykset, jotka verbi välttämättä vaatii ympärilleen, ja joita ilman verbin muodostama lause olisi epäkieliopillinen. Valinnaiseen valenssiin kuuluvat täydennykset,

jotka reagoivat verbiin kongruenssin ja laadun puolesta, mutta niiden puuttuminen ei tee lauseesta epäkieliopillista. Vapaat määreet puolestaan eivät itse asiassa sisälly verbin valenssiin, sillä ne eivät kongruoi verbin kanssa eikä niiden puuttuminen tee lauseesta epäkieliopillista. (Mts. 33–34.)

Suomen tunne- ja tuntemuskausatiiviverbeillä on hieman erilainen valenssi eri lauseyhteyksissä. Tunnekausatiivit voivat esiintyä joko transitiivi- tai tunnekausatiivilausekehyksessä (ks. tarkemmin luku 3.2.5), joiden valenssi poikkeaa toisistaan argumenttien pakollisuuden suhteen. Transitiivilausekehyksessä tunnekausatiivien (ja myös tuntemuskausatiivien) pakollinen täydennys on subjekti ja valinnainen täydennys objekti. (Siiroinen 2001: 47.) Tunnekausatiivilausekehyksessä verbillä ei ole yhtään pakollista argumenttia. Tunnekausatiivilauseessa tyypillisimmät argumentit ovat objekti ja subjekti, joista objekti on yleisempi. Tunnekausatiivien subjekti on nominatiivinen ja yleiskielessä objekti on partitiivissa. (Siiroinen 2001: 48.)

Tuntemuskausatiiveille tyypillinen valinnainen täydennys on tunnekausatiivilauseessa subjektin ja objektin lisäksi tuntemuksen alan osoittava täydennys (Pajunen 2001: 274). Sellainen voi liittyä myös osaan tunnekausatiiveista. Tällainen täydennys voidaan havaita esimerkiksi seuraavassa lauseessa: *Naista sattuu vatsaan*. Täydennys voi joko esiintyä adverbiaalina tai partitiiviobjektina, jolloin se korvaa kokijan ilmaisevan objektitäydennyksen. Tunnekausatiivilauseessa esiintyvät tunne- ja tuntemus-kausatiiviverbit ovat siis Helbigin ja Schenkelin jaottelua seuraten valinnaisesti kolmipaikkaisia verbejä, joilla ei ole lainkaan pakollisia täydennyksiä.

Tutkimassani aineistossa tunne- ja tuntemuskausatiivien syntaktinen valenssi on erilainen kuin on tyypillisesti esitetty. Subjekti on samoin nominatiivissa, mutta objekti poikkeaa yleiskielen esityksestä. Aineistoni lauseille on kaksi vaihtoehtoista analysointitapaa. Toisaalta voidaan ajatella, että niiden ensisijainen argumentti, siis objekti, on korvautunut adessiivimuotoisella adverbiaalilla. Toinen mahdollinen analysointitapa olisi pitää adessiivista ainesta edelleen objektina, jolloin adessiivi toimisi kieliopillisen sijan tehtävässä.

### 3.1.2 Semanttiset roolit

Semanttiset roolit ovat väline lauseen osallistujien semanttiseen luokitteluun. Vastaavasti kuin lauseen osallistujat voidaan analysoida subjektiksi, objektiksi ja esimerkiksi adverbiaaliksi, voidaan lauseen osallistujat luokitella esimerkiksi agentiksi, patientiksi tai



instrumentaaliksi niiden semanttisten ominaisuuksien mukaan. Siiroinen (2001: 30) kuvaa semanttisten roolien sijoittuvan todellisen tilanteen roolien ja syntaktisten tehtävien väliin. Lea Laitinen (1988: 160) kuvaa semanttisten roolien tutkimisen lähteneen liikkeelle siitä, että on haluttu esittää säännönmukaisuuksia sille, millainen suhde ”kullakin aktantilla predikaatin ilmaisemaan toimintaan nähden on.”

Semanttisina rooleina nykyään tunnettujen semanttisten kategorioiden yksi tunnetuimpia kehittäjiä on Charles Fillmore. Hän (1972: 24–25) kutsuu semanttisia rooleja syväsisjoiksi ja hänen mukaansa niitä ovat agenttiivi, instrumentaali, datiivi, faktitiivi, lokatiivi ja objektiivi. Sittemmin semanttisten roolien käsitteitä ovat soveltaneet ja kehittäneet useat tutkijat, ja semanttiset roolit ovat vakiintuneet välineeksi lauseen osallistujien semanttiseen analyysiin. Kognitiivisen kieliopin kehittäjä Langacker (2002: 236) kutsuu semanttisia rooleja rooliarkkityypeiksi (*role archetype*) ja hänen mukaansa universaaleja rooleja ovat agentti, instrumentaali, kokija, patientti, liikkuja ja absoluutti. Tutkijoilla on omat käsityksensä siitä, mitkä ovat universaalit semanttiset roolit. Hyvin vakiintuneessa asemassa ovat roolit agentti, patientti ja instrumentaali. (Leino ym. 2001: 22–23.)

Agentti on tietoinen ja tarkoituksellinen toimija. Agentit ovat yleensä subjekteja. (Laitinen 1988: 161.) Langacker (2002: 236, 238) korostaa agentin olevan fyysinen toimija ja energian siirtymistä esittävän tapahtuman alkupiste. Agentti esitetään kautta linjan elollisena entiteettinä. Osa tutkijoista menee niinkin pitkälle, että sanoo agentin olevan inhimillinen (ks. Langacker 2002: 236, Laitinen 1988: 160).

Patientti on toiminnan tai sen vaikutuksen kohde, ja se edustuu tyypillisesti objektina. (VISK s.v. *patientti*.) Kiellennetyt tapahtuman aikana patientissa tapahtuu jokin muutos (Langacker 2002: 236). Agentti ja patientti ovat toistensa oppositiopari (mts. 238). Laitinen (1988) on nimittänyt patienttia kohteeksi. Tässä tutkielmassa nimitän toiminnan ja vaikutuksen roolia edustavaa osallistujaa kohteeksi.

Seuraava esimerkkilause havainnollistaa agentin ja kohteen rooleja:

1. Jussi kaatoi kirveellä puun (Leino ym. 2001: 23).

Lauseessa *Jussi* on toiminnan aktiivinen toimeenpanija eli agentti. Toiminnan kohdetta ilmaisee *puun*, joka on siis lauseessa kohteen roolissa. Lisäksi lauseessa esiintyy instrumentaalinen roolissa kirves. Instrumentaali on rooli, joka voidaan antaa lauseen elottomalle osallistujalle, joka aiheuttaa lauseen tapahtuman tai on aiheuttamisen väline (Fillmore 1972: 22, 24).

Tunnekausatiiviverbejä, ja ylipäänsä tunneverbejä, tutkittaessa oleellisia rooleja ovat kokija ja ärsyke (Siironen 2001: 31). Ärsyke on rooli, joka ei kuulu Fillmoren eikä Langackerin luettelemiin universaaleihin rooleihin. Sen sijaan Davis Dowty (1991) ja William Croft (1993) mainitsevat sen tunneverbien käsittelyn yhteydessä. Suomen kielen tunneverbien kuvauksessa ärsykkeen rooli on välttämätön. Maria Vilkuna (2003: 138) käyttää vastaavasta roolista nimitystä aiheuttaja. Siironen (2001) nimittää roolia ärsykkeeksi. Tässä tutkielmassa käytetään kyseisestä roolista nimitystä ärsyke. Sekä kokija että ärsyke muistuttavat tietyiltä piirteiltään toisaalta agenttia ja toisaalta patienttia (Leino ym. 2001: 25).

Kokija on osallistuja, joka käy läpi jonkinlaisen mentaalisen prosessin. Prosessi voi olla älyllinen, aistillinen tai tunneprosessi. Kokija on siis aistiva ja tietoinen olento. (Langacker 2002: 236.) Kokija ei ole lauseen aktiivinen toimija, mutta siihen ei myöskään kohdistu agentin toimintaa (Leino ym. 2001: 24). Toisin kuin agentti kokija ei ole energian alkupiste ja sen yhteys lauseen muihin jäseniin on ainoastaan abstrakti (Langacker 2002: 238). Kokija muistuttaa agenttia siinä mielessä, että se on tilanteen tietoinen ja aistiva osallistuja (Dowty 1991: 579).

Ärsyke on kokijan tavoin mentaaliin tapahtumiin liittyvä keskeinen semanttinen rooli. Siihen kokija suuntaa kokemuksensa tai se on synä kokijassa syntyneelle kokemukselle. (Siironen 2001: 31.) Ärsykkeellä tarkoitetaan lauseen elementtiä, joka aiheuttaa tunteen tai jonkin muun reaktion (VISK § 465). Ärsykkeellä on agentin kanssa yhteinen piirre: ne molemmat ovat tapahtuman tai tilan alkuunpanijoita (Dowty 1991: 579).

Seuraavat lauseet havainnollistavat kokijan ja ärsykkeen rooleja:

2. Reino rakastaa Aunea (Siironen 2001: 33)
3. Reino kummastutti heidän käytöksensä (mts. 49)

Ensimmäisessä lauseessa rakkauden tunnetta kokee Reino ja jälkimmäisessä Reino kokee kummastuksen tunnetta. Molemmissa lauseissa kokija on siis Reino. Tunteen kohde tai aiheuttaja eli ärsyke on lauseissa eri. Ensimmäisessä lauseessa rakkautta koetaan Aunea kohtaan, eli ärsykettä ilmaisee lauseessa partitiivimuotoinen *Aunea*. Jälkimmäisessä lauseessa kummastutta aiheuttaa nominatiivimuotoinen ärsyke *heidän käytöksensä*.

Semanttisilla rooleilla on yhteys lauseenjäsenen valikoitumiseen. Lauseenjäsenen määräytymistä semanttisten roolien näkökulmasta on tarkasteltu

etenkin siltä kannalta, miten agentin ja patientin roolit suhteutuvat subjektin ja objektin asemiin. Suomen agentilla on yleensä oikeus asettua subjektin paikalle ja kohde asettuu oletusarvoisesti objektin paikalle (Laitinen 1988: 161). Dowty'n kehittelemien protoagentin ja protopatientin käsitteiden avulla voidaan jatkaa tarkastelua myös muihin semanttisiin rooleihin, kuten kokijaan ja ärsykkeeseen. Osallistuja, jolla on eniten protoagentin piirteitä, saa useimmiten subjektin aseman. (Dowty 1991: 610)

Protoagentin piirteet ovat tietoinen osallistuminen predikaation kuvaamaan tapahtumaan tai tilaan, havainnoiva tai aistiva osallistuminen tapahtumaan tai tilaan, muutoksen aiheuttaminen toisessa osallistujassa tai tapahtuman aiheuttaminen sekä liikkuminen suhteessa muihin osallistujiin. Lisäksi on mahdollisesti niin, että protoagentti on olemassa itsenäisenä verbin esittämästä tapahtumasta huolimatta. Protopatientin piirteitä ovat puolestaan tilanmuutoksen läpikäyminen, rajaamattomuus, toisen osallistujan aiheuttaman tapahtuman seurauksien vaikutuksen alaisena oleminen sekä paikallaan pysyminen suhteessa muihin osallistujiin. Mahdollinen protopatientin piirre on, ettei se välttämättä ole olemassa ilman verbin esittämää tapahtumaa. (Dowty 1991: 572.)

Esimerkiksi mentaaliverbien syntaktisessa tarkastelussa voidaan hyödyntää semanttisia rooleja ja protoagentin ja protopatientin käsitteitä. Mentaalista tilaa kuvaavat verbit, jollaisia myös suomen tunne- ja tuntemuskausatiiviverbit ovat, voivat saada subjektikseen niin kokijan kuin ärsykkeenkin (Croft 1993: 63). Aiemmin tässä luvussa esitetyssä esimerkissä 2 subjekti on lauseen nominatiivimuotoinen kokija *Reino*. Esimerkissä 3 puolestaan subjekti on nominatiivimuotoinen ärsyke *heidän käytöksensä*.

Tälle vaihtelulle on esitetty monia syitä. Toisaalta roolit esittävät tilanteen, jossa mentaalinen tapahtuma on kaksisuuntainen. Kokija suuntaa huomionsa ja havaintonsa ärsykkeeseen, joka aiheuttaa tunnereaktion kokijassa. (Croft 1993: 64.) Toisaalta sekä kokijalla että ärsykkeellä on yhteisiä piirteitä niin patientin kuin agentinkin kanssa (Dowty 1991: 579, Leino ym. 2001: 25). Kokija on mentaalisen tilan tietoinen ja aistiva osallistuja. Ärsyke on puolestaan mentaalisen tilan aiheuttaja. Kummallakin on siis yksi protoagentin piirre, joten ne ovat tasavertaisia pyrkimyksessä subjektin paikalle, minkä johdosta verbistä riippuen subjektina voi toimia mentaalisia tilanteita kuvattaessa yhtä hyvin joko kokija tai ärsyke. (Dowty 1991: 579–580.)

Toinen tapa hahmottaa syntaksin ja semanttisten roolien suhdetta on katsoa asiaa verbin valenssin näkökulmasta. Verbin voidaan nähdä määrittelevän semanttista

ympäristöön ja siten vaativan ympärilleen tiettyjä semanttisia rooleja (ks. esim. Helbig & Schenkel 1975: 52). Esimerkiksi suomen tunnekausatiiviverbit vaativat transitiivilauseessa täydennyksikseen subjektin ja objektin, jotka ovat semanttisilta rooleiltaan nimenomaan kokija ja ärsyke. Myös tunnekausatiivilauseessa tyypillisimmät täydennykset ovat subjekti ja objekti, joista subjekti on silloin ärsyke ja objekti on kokija. (Siironen 2001: 47, 48.) Käsittelen tunne- ja tuntemuskausatiivien käyttäytymistä transitiivi- ja tunnekausatiivilausekehityksessä tarkemmin luvussa 3.2.5.

Tunne- ja tuntemuskausatiivit määrittelevät täydennystensä syntaktista laatua myös sijamuotojen kannalta. Niiden subjekti on nominatiivissa (Siironen 2001: 49). Objektin sijan määräytyminen eroaa hieman transitiivi- ja tunnekausatiivilauseen välillä. Yleiskielisessä tunnekausatiivilauseessa objektin sija on partitiivi. Transitiivilauseessa puolestaan voi olla myös totaaliobjekti, jolloin sen sija on akkusatiivi. (Mp.) Tämän tutkielman aineistossa kokijan semanttista roolia ilmaisevan lauseen osallistujan sijamuoto on sen sijaan adessiivi. Tavanomaista on, että paikallissijaiset lauseenjäsenet analysoidaan adverbiaaleiksi, joten käsittelen tässä tutkielmassa adessiivikokijaa adverbiaalina.

### 3.1.3 Aktiivinen vyöhyke

Kuten on tuotu esille, tuntemuskausatiivien valinnaiseen valenssiin kuuluu kokemuksen alan ilmaiseva kielen elementti. Kognitiiviseen kielioppiin perustuen tuota kokemuksen alan ilmaisevaa elementtiä voidaan nimittää aktiiviseksi vyöhykkeeksi. Aineistossani aktiivinen vyöhyke on ilmipantu esimerkiksi seuraavalla tavalla: *Mulla kolottaa **niveliiä** ja toisen jalkapöydän jäntteet tuli kipeäski aivan itsestään* (esimerkki 65).

Kognitiivisessa kieliopissa semanttisia yksiköitä kutsutaan predikaatioiksi (Leino 1999: 72). Kognitiivisen kieliopin mukaan useammasta kuin yhdestä osallistujasta eli entiteetistä muodostuvaa kielennystä eli predikaatiota nimitetään relaatioksi. Relaatioita on atemporaalisia ja temporaalisia. Temporaalet relaatiot ankkuroituvat ajallisesti eli sisältävät predikaattiverbin. (Leino 1999: 73.) Kognitiivisessa kieliopissa kaikilla kielen tasoilla nähdään toteutuvan sama kuvio/tausta-jako. Siinä ajatuksena on, että kaikista predikaatiosta on erotettavissa kuvio ja tausta. Kuvio on predikaation korosteisempi osa, joka hahmottuu suhteessa johonkin taustaan. (Onikki-Rantajääskö 2010: 44–45). Tausta voi olla esimerkiksi kognitiivinen ala tai konteksti (Leino 1999: 73). Relaatiossa

kuvio/tausta-jako toteutuu siten, että relaation kuviota edustaa muuttuja ja taustaa kiintopiste (Onikki-Rantajääskö 2010: 44–45).

Joissakin relaatioissa vain osa muuttujasta tai osa kiintopisteestä osallistuu tilanteeseen suoraan. Kyseistä osaa kutsutaan aktiiviseksi vyöhykkeeksi. (Langacker 2002: 190.) Aktiivinen vyöhyke voidaan osoittaa sekä muuttujasta että kiintopisteestä (Leino 1999: 102). Aktiivinen vyöhyke on lähtökohtaisesti kiintopisteen tai muuttujan osa, mutta joissakin tapauksissa se voi kattaa myös kokonaan saman alan kuin kiintopiste tai muuttuja tai olla jokin siihen hyvin kiinteästi liittyvä asia, kuten haju (Langacker 2002: 190, 192).

Predikaatiosta voidaan jättää varsinainen aktiivinen vyöhyke nimeämättä ja korvata se kokonaisuutta osoittavalla oliolla (Langacker 2002: 190). Kielennetyissä relaatioissa on hyvin tavallista mainita muuttujasta tai kiintopisteestä ennemmin koko entiteetti kuin vain toimintaan suoraan osallistuva aktiivinen vyöhyke (mts. 191). Siten kielenkäyttäjä voi keskittyä pelkän aktiivisen vyöhykkeen sijaan relaation osallistujiin, joilla on kielenkäyttäjän kannalta suurempi merkitys kuin osallistujien aktiivisilla vyöhykkeillä (mts. 193). Langacker (mp.) perustelee osallistujien merkityksellisyyttä suhteessa aktiiviseen vyöhykkeeseen seuraavasti:

-- (i) a whole is generally more salient than its individual parts; (ii) discrete physical objects are generally more salient than abstract entities; and (iii) humans and (to a lesser extent) animals are generally more salient than inanimate objects (other things being equal).

Suomen tunne- ja tuntemuskausatiivien kohdalla aktiivinen vyöhyke on ala, jossa tunne tai tuntemus koetaan. Ilmipantu aktiivinen vyöhyke esiintyy aineistossani huomattavasti useammin tuntemus- kuin tunnekausatiivien seurassa. Syitä on todennäköisesti useita. Ensinnäkin voidaan nähdä, että tunnekausatiivien aktiivinen vyöhyke olisi yleisesti ottaen aina koko kokija, jolloin aktiivinen vyöhyke ei ole erikseen osoitettavissa. Toisaalta voitaisiin ajatella, että tunnekokemuksen aktiivinen vyöhyke on kokijan mieli. Mieli on abstrakti entiteetti, jolloin se on Langackeria mukaillen kielenkäyttäjälle vähemmän oleellinen kuin konkreettinen kokija eli sen ilmipanematta jättäminen olisi luontevaa. Aineistossani on kuitenkin paikoin kielennetty myös abstrakteja aktiivisia vyöhykkeitä. Esimerkiksi seuraavassa lauseessa kokemuksen alana on kokijan omatunto: *Kiusaajalla harvemmin omaatuntoa kolottaa ja kiusaaja heittelee kalikoilla koiraa ilman oikeaa syytä.*

Fyysinen tuntemus taas sijoittuu aina joko koko kehoon tai johonkin osaan kokijan kehossa, jolloin aktiivinen vyöhyke on aina olemassa, vaikkei sitä olisi aina kielennetty, joten on loogista, että aktiivinen vyöhyke on tavallisempaa ilmipanna tuntemuskausatiivien yhteydessä. Aineistossani tällaisessa tilanteessa predikaatiossa esiintyy aina sekä koko kokijaan viittaava elementti että aktiivisen vyöhykkeen määrittävä kielenaines, kuten lauseessa: *Mulla kolottaa niveliä ja toisen jalkapöydän jänteet tuli kipeäski aivan itsestään* (esimerkki 65), jossa kokijan osoittaa *mulla* ja aktiivisen vyöhykkeen *niveliä*. Yleiskielessä on kuitenkin mahdollista ilmaista tuntemuskausatiivien yhteydessä pelkkä aktiivinen vyöhyke esimerkiksi seuraavasti: *varpaitani paleltaa* (Pajunen 2001: 276). Anneli Pajunen (mts. 274) on kutsunut verbistä suoraan pääteltävissä olevaa aktiivisen vyöhykkeen ilmaisinta varjo-argumentiksi, esimerkiksi *ihoa* rakenteessa *kylmä sierettää ihoa*. Aineistostani löytyviä aktiivisen vyöhykkeen ilmipanevia lauseita käsittelem luvussa 6.

### 3.2 Tarkasteltavat verbiluokat ja lausekehykset

Tutkimukseni koskee tunnekausatiiviverbejä, jotka kuuluvat laajempaan tunneverbien ryhmään. Siironen (2001: 16) määrittelee tunneverbeiksi verbit, joissa ensisijainen merkitys liittyy johonkin tunteeseen. Tunneverbejä voidaan edelleen jaotella alaryhmiin esimerkiksi niiden valenssin, aspektin, johdostyyppin tai semantiikan perusteella.

Käyn tässä luvussa läpi tunne- ja tuntemusverbien jaottelua ja sen perusteita sekä esittelen tunnekausatiivien ja tuntemuskausatiivien ryhmät, joita tutkimukseni koskee. Lopuksi esittelen transitiivilausekehyksen ja tunnekausatiivilausekehyksen eli lausekehykset, joissa tunne- ja tuntemuskausatiivit esiintyvät.

#### 3.2.1 Tunneverbien jaottelua

Tunneverbit ovat osa mentaalisten verbien ryhmää (VISK: s.v. *tunneverbi*). Niitä voidaan jaotella edelleen niiden aspektuaalisten ominaisuuksien ja semantiikan mukaan.

Tunneverbejä on jaotellut tunteiden mukaisiin semanttisiin ryhmiin muun muassa Siironen (2001). Hän jakaa tunneverbit 13 ryhmään: pelkäämisverbeihin, vihaa ja suuttumusta ilmaiseviin verbeihin, inhoamisverbeihin, suremisverbeihin, häpeämisverbeihin, järkyttymistä ja hämmästyymistä ilmaiseviin verbeihin, pahastumisverbeihin, ikävystymisverbeihin, hämmennysverbeihin, rakastamisverbeihin,

iloverbeihin ja innostusverbeihin (mts. 88–93). Kausatiivisia tunneverbejä löytyy kaikista edellä mainituista ryhmistä (ks. mp.).

Croft (1993) jaottelee mentaalisia toimintoja kuvaavat verbit neljään päätyyppiin niiden argumenttirakenteen ja aspektuaalisen tyyppin perusteella. Tyypit ovat kausatiivinen, statiivinen, mentaalistoiminnallinen ja inkoatiiviverbityyppi (ma. 62–63). Kausatiivisten mentaaliverbien argumenttirakenteessa ärsykeenä toimii subjekti ja kokijana objekti. Statiivisilla mentaaliverbeillä on niin ikään kaksi argumenttia: kokija ja ärsyke (ma. 62). Ne ilmaisevat statiivista tilannetta eli tilaa, eli niiden merkitykseen ei sisälly merkitystä muutoksesta tai voiman siirtymisestä (ma. 62, 64). Statiivisilla mentaaliverbeillä on kaksi alatyyppeä. Toisessa kokija on subjekti ja ärsyke objekti, ja toisessa kokija on objekti ja ärsyke subjekti. (Ma. 64).

Mentaalisten toiminnallisten verbien subjektina toimii tilanteen kokija (Croft 1993: 62). Ne esittävät tahdonalaista mentaalista toimintaa, kuten *muistella* ja *raivota*. (Siironen 2001: 33). Inkoatiiviset tunneverbit esittävät tilanteen, jossa jokin mentaalinen tila tai tunnetila saa alkunsa (mts. 34). Niiden kokija on niin ikään lauseenjäsenasemaltaan subjekti (Croft 1993: 63).

### 3.2.3 Tuntemusverbien jaottelua

Tunne- ja tuntemusverbejä pidetään joskus yhtenä ryhmänä ja joskus niitä tarkastellaan erikseen. Pajunen (2001: 272–282) jaottelee fyysisiä tuntemuksia kuvaavat verbit erillisiksi psykologisista, vaikka tuokin esille niiden yhteisiä piirteitä. Yhteistä niille on Pajusen (mts. 274) mukaan se, että molempien elollinen argumentti voi toimia sekä objektina että subjektina ja että molemmat tyypit ovat usein yksipersonaisia. Verbiryhmät eroavat puolestaan toisistaan siinä, että fyysisiä tuntemuksia kuvaavat verbit saavat psykologisia harvemmin ärsykeargumentin (mts. 274–275). Pajunen (mts. 273) jaottelee fysiologisia prosesseja ja tiloja ilmaisevat verbit seuraaviin ryhmiin: fysiologiset tilat tai tuntemukset, tilanmuutokset, fysiologiset aktiviteetit ja fysiologiset reaktiot.

Pajunen (2001) käyttää fysiologisten verbien jaottelun perusteena semanttis-aspektuaalisia ominaisuuksia eikä paneudu jaottelussaan morfologiseen jaotteluun. Määrittelemiään luokkia hän jaottelee edelleen tuntemusten semantiikan perusteella esimerkiksi kipua ilmaiseviin verbeihin, valvetilan muutosta ilmaiseviin verbeihin ja erittämisverbeihin (mts. 275, 277, 279). Pajusen fysiologisten verbien ryhmiin ei kuulu kausatiivisuutta ilmaisevaa verbiryhmää eli tuntemuskausatiiveja ei ole löydettävissä

hänen jaottelustaan erillisenä ryhmänä. Tuntemuskausatiiveja sisältyykin hänen jaottelussaan sekä fysiologista tilaa että fysiologista toimintoa sisältävien verbien ryhmiin (mts. 275, 280).

### 3.2.4 Tunnekausatiiviverbit

Tunne- ja tuntemusverbien ryhmiin kuuluu tunnekausatiiviverbien ryhmä. Jotkut tutkijat pitävät tunne- ja tuntemusverbejä yhtenä ryhmänä ja etenkin tunnekausatiiveja on käsitelty usein siitä lähtökohdasta, että ne pitäisivät sisällään sekä tunnetta että tuntemusta ilmaisevat verbit (ks. esim. Vilkuna 2003).

Tunnekausatiivit ovat verbejä, jotka esittävät joko fyysistä tai psyykkistä tilaa (Vilkuna 2003: 134). Niitä nimitetään nimenomaan kausatiiviksi, koska ne sisältävät merkityksen tapahtuman alkuunpanemisesta tai aiheuttamisesta (mts. 135). Esimerkiksi verbi *itkettää* kuvaa itkemisen aiheutumista tai aiheuttamista (VISK: s.v. *tunnekausatiivi*). Osa tunnekausatiiveista muodostuu kausatiivijohtimen avulla, mutta eivät kaikki (Vilkuna 2003: 135). Tunnekausatiiviverbit kuuluvat suomen kielen yksipersonaisiin verbeihin (mts. 152). Yksipersonaisella verbillä tarkoitetaan verbiä, joka esiintyy aina yksikön kolmannessa persoonassa (VISK s.v. *yksipersonainen verbi*). Tunnekausatiiveihin tyypillisesti liittyvät argumentit ovat semanttisilta rooleiltaan kokija ja ärsyke (Pajunen 2001: 304–305). Argumenteista kuitenkin ärsyke voi jäädä pois ja myös kokija tietyssä tunnekausatiiveille tyypillisessä lauserakenteessa eli tunnekausatiivilausekehyksessä (ks. luku 3.2.5) (VISK s.v. *tunnekausatiivi*, Siirainen 2001: 48).

Vilkuna (2003: 135) on jaotellut suomen tunnekausatiiviverbit neljään ryhmään: fyysisiin ruumiinosaan kohdistuviin tunnekausatiiveihin (*vatsaa nipistelee, jalkoja särkee*), fyysisiin koko kokijan alan kattaviin kausatiiveihin (*väsyttää, oksettaa*), sisäisen tarpeen ilmaiseviin tunnekausatiiveihin (*itkettää, laulattaa*) ja muun psyykkisen tilan esittäviin tunnekausatiiveihin (*harmittaa, ihmetyttää*). Käytän itse jakoa fyysisiin ja abstrakteihin tunnekausatiiveihin. Fyysisiä tunnekausatiiveja nimitän tuntemuskausatiiveiksi ja abstrakteja tunnekausatiiveja tunnekausatiiveiksi. Luen tuntemuskausatiiveihin Vilkunan ryhmien 1–3 verbit ja tunnekausatiiveihin ryhmän 4 verbit.

Pajunen (2001: 303–309) kiinnittää huomiota suomen tunnekausatiivien kausatiivisuuden ongelmallisuuteen. Hän huomauttaa, että osa suomen kausatiota



ilmaisevista tunneverbeistä ei sisällä kausatiivijohdinta ja toisaalta osa kausatiivisesti johdetuista tunneverbeistä ei sisällä kausaation merkitystä. Myös Siirainen (2001: 33) esittää, että tunnekausatiivien merkitys on kausatiivinen vain transitiivilausekehyksessä (ks. luku 3.2.5). Tunnekausatiivilausekehyksessä (ks. luku 3.2.5) ne ilmaisevat tilaa eli kuuluvat Croftin jaottelussa statiivisiin verbeihin. Myös tuntemuskausatiivit voivat esiintyä sekä transitiivi- että tunnekausatiivilausekehyksessä.

### 3.2.5 Transitiivi- ja tunnekausatiivilausekehys

Tunnekausatiivit, mukaan lukien tuntemuskausatiivit, voivat esiintyä kahdessa lausekehyksessä: transitiivilausekehyksessä (*Hän pelästytti latinan opettajansa pilapuodista ostetulla koiranpaskalla*) ja tunnekausatiivilausekehyksessä (*Minua pelotti laivan keinunta*) (Siirainen 2001: 47–48). Oman aineistoni lauseet ovat tunnekausatiivilauseita.<sup>9</sup> Esittelen tässä kuitenkin tunnekausatiiviverbien käyttäytymistä sekä transitiivi- että tunnekausatiivilausekehyksissä, sillä sitä kautta selviää lisää tunnekausatiivien luonteesta.

Transitiivi- ja tunnekausatiivilauseiden eroon päästää käsiksi tarkastelemalla ärsykkeen inhimillisyyttä. Ärsyke voi olla inhimillinen vain transitiivilausekehyksessä (Siirainen 2001: 48). Inhimillisviitteinen tarkoite on useimmiten lauseen topiikki ja pyrkii siksi topiikkipaikalle verbin eteen (mts. 52). Transitiivilausekehyksen tunnusmerkitön sanajärjestys on SVO, jossa siis subjekti on topiikin paikalla (mts. 49). Tunteista puhuttaessa inhimillinen kokemus korostuu, mutta ärsykesubjekti saattaa olla ei-inhimillinen, jolloin inhimillinen kokemus joutuu transitiivilauseessa viimeiseksi. Tarpeesta säilyttää inhimillinen kokija topiikkipaikalla motivoituu tunnekausatiivilausekehys, jonka tunnusmerkitön sanajärjestys on OVS (mts. 51). Seuraavat Siiraisen (mts. 48, 49) esimerkit havainnollistavat lausekehysten eroa:

*Asia kiukuttaa Reinoä kovasti.*

S    V    O

*Minua pelotti laivan keinunta.*

O    V    S

---

<sup>9</sup> Muu ei olisikaan mahdollista, sillä olen käyttänyt hakulauseetta, jossa adessiivinen aines on verbinetisellä paikalla. Adessiivikokijan esiintyminen verbin jäljessä vaikuttaa harvinaiselta mutta ei ole suinkaan mahdotonta. Suomi24-korpuksesta löytyy esimerkiksi seuraava lause, jossa adessiivikokija asettuu verbin jälkeen: *Taitaa vanha suolla janottaa hänelläkin.*

Lausekehysten sanajärjestys paljastaa niiden näkökulman eron: Transitiivilause korostaa ärsykettä, tunnekausatiivilause puolestaan kokijaa. Näin ollen tunnekausatiivilausekehys mahdollistaa topiikkipaikan säilyttämisen inhimillisviitteisellä osallistujalla myös tunnekausatiiviverbiin liittyneenä.

Transitiivilauseessa subjekti on osa pakollista valenssia. Objekti sen sijaan voi jäädä pois. Tunnekausatiivilausekehyksestä subjekti tai sekä objekti että subjekti voidaan jättää pois. Tunnekausatiivilause voi siis olla esimerkiksi jotakin seuraavasta kolmesta muodosta: *Minua pelotti laivan keinunta*, *Minua pelottaa* tai *Pelottaa*. (Siironen 2001: 48.)

Tunnekausatiivilausekehykselle tunnusomainen piirre on, että sen objekti muistuttaa monin tavoin subjektia (Siironen 2001: 52). Subjektina toimiva ärsyke ja objektina toimiva kokija saavat molemmat runsaasti subjektin piirteitä ja ”tulevat hyvin lähelle toisiaan kilpailussa subjektin statuksesta” (Vilkuna 2003: 137). Vilkunan (mp.) mukaan tämä johtuu siitä, että kokija ja tapahtuman aiheuttaja, joka tunnekausatiivilauseeseen tapauksessa on sen ärsyke, ovat eräitä subjektille tyypillisimpiä rooleja. Siironen (2001: 31) analysoi subjektin ja objektin piirteiden jakautumista kokijan ja ärsykkeen välillä Downtyn (1991) käsitteiden protoagentti ja protopatienti avulla. Siironen (2001: 31) kuvaa piirteiden jakautumista tunneverbien kohdalla näin:

Jos protoagentin piirteitä on kahdella osanottajalla suunnilleen yhtä paljon, päädytään sellaiseen tilanteeseen, jossa kumpikin voi päästä subjektiksi. Mentaaliset verbit ovat juuri tällaisia: kokijalla ja ärsykkeellä on molemmilla protoagentin piirteitä. Toisinaan kokijan agenttipiirteet korostuvat ja se pääsee subjektiksi, toisinaan taas ärsykkeen.

Tämän tutkielman tarkastelu keskittyy tunne- ja tuntemuskausatiivien esiintymiseen nimenomaan tunnekausatiivilauseessa. Käyttämäni hakulauseke etsii adessiivimuotoisia aineksia verbin etiseltä paikalta, joten adessiivikokijan käyttö transitiivilausekehyksessä rajautuu pois aineistosta. Tutkimani lausetyyppi eroaa aiemmassa tutkimuksessa esitetystä tunnekausatiivilauseesta objektin ja kokijan osalta. Kokija kuuluu osaksi tunnekausatiivilauseen argumenttirakennetta, mutta sijavalintansa vuoksi se ei jäsenny objektiksi. Adessiivinen kokija jäsentyy adverbiaaliksi, jota voitaisiin nimittää esimerkiksi kokija-adverbiaaliksi. Näin ollen aineistossani tunnekausatiivilauseke esiintyy tyypillisesti ilman objektia.

### 3.3 Sijamuodoista

Suomen viisitoista sijaa jaetaan usein kieliopillisiin ja semanttisiin sijoihin (ks. esim. VISK § 1221, Leino 1999: 175). Kieliopilliset sijat esiintyvät syntaktisten kategorioiden yhteydessä merkitsemässä subjektia, objektia tai predikatiivia, ja niitä ovat nominatiivi, akkusatiivi, genetiivi ja partitiivi. Semanttiset sijat puolestaan kantavat selvempää merkitystä jo itsessään. (VISK § 1221.) Semanttisiin sijoihin kuuluvat paikallissijat ja komitatiivi, instruktiivi ja abessiivi (Leino 1999: 175). Suomen paikallissijat voidaan jaotella kolmeen ryhmään: yleisiin paikallissijoihin, sisäpaikallissijoihin ja ulkopaikallissijoihin (Leino 1999: 175). Ulkopaikallissijat ja sisäpaikallissijat sisältävät kumpikin kolme sijaa: olosijan, tulosijan ja erosijan (Penttilä 1963: 371).

Tässä luvussa esittelen lyhyesti tutkimukseni kannalta oleellisia seikkoja suomen sijajärjestelmästä keskittyen adessiiviin, jonka käyttöön kokijan sijana tutkimukseni kohdistuu, sekä partitiiviin, joka on yleiskielessä tyypillisesti tunnekausatiivilauseen kokijan sija.

#### 3.3.1 Adessiivi

Adessiivi on osa suomen ulkopaikallissijasarjaa ablatiivin ja allatiivin rinnalla. Adessiivi on ulkopaikallissijasarjan olosija, mikä tarkoittaa, että se ilmaisee ”jonkin olevan jossakin paikassa, tilassa tai jonkun hallussa” (VISK § 1223). Adessiivin perusmerkityksiksi luetaan paikan, tilan, välineen, keino, tavan ja määrän ilmaiseminen (VISK § 1252). Sen merkitys eroaa sisäpaikallissijasarjan olosijan, inessiivin, merkityksestä siten, että viitattaessa adessiivilla paikkaan tarkoitetaan pintaa, rajoiltaan epämääräistä paikkaa tai kyseessä olevan paikan lähitienoota. Lisäksi adessiivi voi ilmaista entiteetin löyhempää suhdetta paikkaan, johon se kytketään. (Penttilä 1963: 414.)

Kun adessiivi yhdistyy persoonaiseen tarkoitteeseen, sillä voidaan merkitä tarkoitteen lähipiiriä. Tuo lähipiiri on tarkoitteen kontrollipiiri tai hallintapiiri. (Leino ym. 2001: 468.) Tällöin ulkopaikallissijan spatiaalinen merkitys hälvenee tai jopa katoaa kokonaan (mts. 466). Ulkopaikallissijat voivatkin toimia habitiiviadverbiaalina. Adessiivisen habitiiviadverbiaalin erikoistunut tehtävä on toimia omistuslauseessa merkitsemässä omistavaa tarkoitetta. Adessiivinen habitiiviadverbiaali on omistuslauseeseen pakollinen täydennys. (Hakulinen & Karlsson 1995: 209.)

Henkilöviitteinen ulkopaikallissija voi ilmaista myös kognitiivista suhdetta, jolloin kognitiivisen suhteen ilmaisemiseen käytetään samoja keinoja kuin habitiivisuuden ilmaisemiseen (Alhoniemi 1975: 20). Näin käyttäytyy esimerkiksi tutkimukseni kohteena oleva adessiivikokija. Adessiivikokijassa adessiivi osoittaa kognitiivisen suhteen verbin esittämään tilaan.

### 3.3.3 Partitiivi

Yleiskielessä tunnekausatiivilauseen kokijaa merkitään partitiivilla. Partitiivi on yksi suomen kieliopillisista sijoista (VISK § 1234). Se esiintyy tavallisimmin objektin sijana ja onkin suomen objektin sijoista yleisin. Myös suomen yleiskielen tunnekausatiivilauseessa se toimii objektin sijana. Partitiivi voi esiintyä myös subjektin sijana, vaikkakin harvemmin ja tällöin useimmiten eksistentiaalilauseessa. (Mp.)

Huolimatta yleisesti käytössä olevasta jaosta kieliopillisiin ja semanttisiin sijoihin myös kieliopillisilla sijoilla on semanttisia piirteitä. Partitiivi sisältää merkityksen rajaamattomuudesta (VISK § 1234). Partitiivi on kehittynyt aiemmasta erosijasta ja sen voidaan nähdä kantavan jäänteitä aiemmasta merkityksestään (VISK § 1226). Etenkin adverbiaalinen sijana se välittää edelleen erosijan merkitystä esimerkiksi adverbiaaleissa *kaukaa* ja *luota*. Partitiiviadverbiaalilla voidaan merkitä myös syytä, tapaa, aikaa ja tietenkin kokijaa. (Penttilä 1963: 361–363.)

Partitiivin ja adessiivin merkityserosta syntyy adessiivikokijaisen ja partitiivikokijaisen tunnekausatiivilauseen merkitysero. Adessiivikokija ilmaisee tunteen sijaintia, kun taas partitiivi kokijan sijana korostaa ärsykkeen toiminnan kohdistumista kokijaan eli lauseen objektiin (Saloheimo 2018: 23). Kokijan sijana toimiessaan adessiivi siis käsitteistää tunteen vallitsevan tai tapahtuvan kokijan hallintapiirissä. Partitiivi kokijan sijana sen sijaan korostaa tunteen aiheutumista ärsykkeestä ja tuo käsitteistyksessä vahvemmin esille kausatiivisen tunnetapahtuman suuntaisuuden. Tunne aiheutuu ärsykkeen vaikutuksesta, joka kohdistuu kokijaan.

## 3.4 Datiivisuuden merkitys ja sen ilmaisukeinot suomen kielessä

Henkilöviitteiseen tarkoitteeseen liittyessään ulkopaikallissijat voivat siis ilmaista tarkoitteen hallintapiiriä ja jopa kognitiivista suhdetta esitettyyn tilaan tai tilanteeseen. Monissa kielissä vastaavia merkityksiä ilmaistaan datiiivin sijalla, joka voi ilmaista myös

kokijaa (Leino ym. 2001: 462–463). Suomen kielessä ei ole erillistä datiivin sijaa, mutta datiivisia merkityksiä voidaan ilmaista ulkopaikallissijoilla tai genetiivillä (mts. 462).

Datiivisuutta ilmaisevista adverbiaaleista on käytetty fennistiikassa useita käsitteitä. Varsinkin omistuslauseen adessiivimuotoiseen adverbiaaliin viitataan käsitteellä habitiiviadverbiaali, jolla voidaan tarkoittaa myös muita ulkopaikallissijaisia henkilöviitteisiä adverbiaaleja (ks. mm. Hakulinen & Karlsson 1995). Pentti Leino ym. (2001) käyttävät allatiivitutkimuksessaan käsitettä datiiviadverbiaali kattokäsitteenä datiivisuutta ilmaiseville adverbiaaleille. Kainuun murretta tutkinut Räsänen (1972) käyttää kokijaa ilmaisemaan käytetystä adessiivista käsitettä datiivinen adessiivi. Hieman erilainen käsite on tilanrakentaja, jota muun muassa Huumo (1997) käyttää adverbiaaleista, jotka esittävät koko lauseen tapahtumalle näyttämön. Henkilöviitteisenä myös tilanrakentaja voi saada habitiivisen tulkinnan (Huumo 1997: 97). Tilanrakentajaa on nimitetty myös kehysadverbiaaliksi (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1995).

Aloitan tämän luvun esittelemällä datiivisuuden käsitettä ja sen esiintymiä suomen kielessä. Jatkan esittelemällä tarkemmin äsken luettelemani käsitteet mainitussa järjestyksessä ja suhteuttamalla ne omaan tutkimusaiheeseeni.

### 3.4.1 Datiivisuus

Datiivi on sijamuoto, joka esiintyy monissa kielissä (Leino ym. 2001: 462). Suomessa ei ole erillistä datiivia, mutta datiivisia piirteitä on suomen kielen kuvauksessa yhdistetty muun muassa genetiivin, allatiivin, ablatiivin ja adessiivin käyttöön (ks. Leino ym. 2001: 462–465, Räsänen 1972: 295–311). Datiivisuuden merkitys ei ole selvärajainen, ja datiivisten aineiden funktiot vaihtelevat kielittäin, mutta ne voivat saada semanttiseksi roolikseen vastaanottajan, hyötyjän, kokijan sekä maalin roolit (Leino ym. 2001: 462–463).

Leino ym. (2001: 463–465) tarkastelevat datiivisuuden käsitettä latinan datiivin kautta ja luettelevat datiivin tehtäviksi saamisen, menettämisen, joltakulta ottamisen, hyötymisen, kärsimisen, possessiivisuuden ja verbin toiminnan suunnan ilmaisemisen. Datiivilla voidaan merkitä myös toiminnan päämäärää, toiminnan tekijää sekä henkilöä, jonka näkökulmasta käsitteistys tapahtuu. (Mp.) Lisäksi latinan datiivin merkitykseen lukeutuu *dativus sympatheticus*, joka ”osoittaa asianosaisen eli sen, johon verbi ilmaisema prosessi viime kädessä vaikuttaa”.

Suomessa datiiivisuuden merkitys jakautuu genetiivin sekä adessiivin, allatiivin ja ablatiivin kesken (Leino ym. 2001: 462–463). Datiiivisuutta ilmaisevaa genetiiviä voidaan kutsua datiiivigenetiiviksi (mts. 18). E. N. Setälä (1891: 34) analysoi datiiivigenetiivin esittävän henkilöä, jonka tunteen, tilaisuuden tai tehtävän lause ilmaisee. Latinassa datiiivi ei ilmaise tapahtuman suuntaisuutta. Sama pätee suomen genetiivin datiiiviseen käyttöön (Leino ym. 2001: 466). Puolestaan ulkopaikallissijojen datiiivisuus jakautuu kolmen sijan kesken, mikä tekee myös datiiivisuudesta ainakin jossain määrin suuntaista (ks. Huumo 1997: 71). Leino ym. (2001: 458, 482) toteavat datiiivigenetiivin käytön hiljalleen vähentyneen kirjakielen koko kaaren saatossa ja esittävät, että se tulee asteittain katoamaan kokonaan.

### 3.4.2 Habitiiviadverbiaali ja datiiviadverbiaali

Hakulisen ja Karlssonin (1995: 209) mukaan habitiiviadverbiaali voi olla adessiivi-, ablatiivi- tai allatiivisijainen. Habitiiviadverbiaalin kriteeriksi ei kuitenkaan riitä pelkkä sijavalinta. Niiden tarkoitteen on lisäksi oltava inhimillinen tai ainakin elollinen (Vilkuna 2003: 341). Leino ym. (2001) käyttävät kyseisestä adverbiaalista nimitystä datiiviadverbiaali. Tulen itse käyttämään termiä habitiiviadverbiaali.

Allatiivimuotoinen habitiiviadverbiaali ilmaisee hyötyjän semanttista roolia. Ablatiivimuotoinen habitiiviadverbiaali voi ilmaista joko hyötyjän tai lähteen roolia. (Hakulinen & Karlsson 1995: 209.) Adessiivimuotoisesta habitiiviadverbiaalista mainitaan usein vain omistuslauseen habitiiviadverbiaali (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1995: 209). Seuraavaksi esittelen, mitä muita datiiivisiä käyttöjä adessiiville on aiemmassa tutkimuksessa esitetty.

### 3.4.3 Datiivinen adessiivi

Useimmin fennistiikassa esillä oleva adessiivin datiivinen käyttö on omistuslauseen habitiiviadverbiaali. Se lieneekin yleiskielessä yleisimpiä datiiivisen adessiivin ilmenemismuotoja. Adessiivi saa aikaan sen, että sen tarkoitteen lähipiiristä tulee hallintapiiri (Leino ym. 2001: 468). Tämä toteutuu myös omistuslauseessa. Hallintapiiriin voidaan sijoittaa omistettavien entiteettien lisäksi kuitenkin myös asiantiloja tai prosesseja (Leino 2001: 468–469). Näin tapahtuukin adessiivikokijan sisältävässä tunnekausatiivilauseessa: tunnetila sijoitetaan kokijan hallintapiiriin.

Omistuslauseen ulkopuolelle ylettyviä adessiivin datiiivisiä käyttöjä ovat eritelleet eritoten Räsänen (1972) ja Saloheimo (2018). Myös Paavo Pulkkinen (1963) ja Knut

Cannelin (1888) mainitsevat joitakin dattiivisen adessiivin käyttöyhteyksiä. Tutkimuksista nousee esiin kaksi dattiivisen adessiivin käytön tyyppiä: toisaalta yleiskielen genetiivisubjektin paikalla käytetty adessiivi ja kokijan sijana käytetty adessiivi.

Genetiivisubjektin asemassa esiintyvän adessiivin mainitsevat Räsänen (1972) ja Cannelin (1888). Kainuun murteessa adessiivia esiintyy esimerkiksi *nesessiiviverbien pitää ja tarvita* subjektina käytetyn genetiivin sijaan. Lisäksi sitä voidaan käyttää kokijan sijana sellaisissa *olla*-verbin ja adjektiivin sisältävissä rakenteissa, joissa tyypillisemmin esiintyy genetiivisubjekti, kuten *sillähän on hyvä sittä siinä köllötteä*. (Räsänen 1972: 302.) Vastaavassa asemassa voidaan käyttää adessiivia myös Kemin murteessa (Cannelin 1888: 85–86). Kun kokemus liittyy kokijan ruumiinosaan, voidaan kokija ilmaista adessiivisella datiiivilla seuraavasti: *jalkapa mulla puutu* (mts. 86).

Datiivista adessiivia voidaan käyttää myös sellaisissa lauseasemissa, joissa esiintyy yleiskielessä partitiivi. Tällöinkin se ilmaisee kokijaa asettumalla tiettyjen yksipersonaisten verbien argumenttirakenteessa kokijan paikalle. Tällaisesta käytöstä Räsänen (1972: 304) mainitsee esimerkin: *sillä haluttasin nähä se*. Räsänen (mts. 304–305) mainitsee, että vastaavaa käyttöä löytyy myös muista suomen murteista. Selvimät yhteydet Kainuun murteen adessiivin datiiivisella käytöllä on Kiteen ja Kemin murteisiin (mts. 306). Yleiskielen kokijaa osoittavan partitiivisen aineksen asemassa käytettyä datiiivista adessiivia on tarkasteltu myös kandidaatintutkielmassani (Saloheimo 2018). Siinä tarkasteluni keskittyy tunnekausatiivilauseen adessiivimuotoiseen kokijaan keskittyen verbin *ärsyttää* käyttöön.

#### 3.4.4 Kehysadverbiaali

Adessiivia voidaan käyttää myös kehysadverbiaalin tehtävässä (ks. Hakulinen & Karlsson 1995: 205, Huumo 1998: 88). Kehysadverbiaalilla, eli lauseen alkuun tai loppuun sijoittuvalla ydinpredikaatiosta irrallisella adverbiaalilla, voidaan osoittaa lauseen aikapaikkainen kiinne kohta eli tila tai aika, jossa ydinpredikaation esittämä toiminta tapahtuu (Hakulinen & Karlsson 1995: 204, Huumo 1998: 91).

Tunnekausatiivilauseen adessiivikokija muistuttaa kehysadverbiaalia siinä mielessä, että se sijoittuu usein lauseen alkuun ja se on paikallissijainen adverbiaali. Se muistuttaa kehysadverbiaalia etenkin lauseissa, joissa kokemuksen tarkempi ala on ilmipantu partitiivisella aineksella, kuten lauseessa *Itselläni alkoi selkää jomottaa ehkä*

*noin viikkoa ennen synnytystä.* Tällaisessa lauseessa adessiivikokija ilmaisee paikkaa, jossa predikaatio tapahtuu (Saloheimo 2018: 21). Adessiivikokija ei kuitenkaan ole lauseen ydinpredikaatiosta irrallinen adverbiaali, sillä kokijaa osoittava lauseenjäsen on osa tunne- ja tuntemuskausatiiviverbien valenssia. Näin ollen adessiivikokijaa ei voida pitää kehysadverbialina.

#### **4. Adessiivin esiintyminen tunne- ja tuntemuskausatiivien kokijana**

Tässä luvussa tarkastelen adessiivikokijan yleisyyttä verbeittäin. Erittelen, minkä verbien seurassa sitä tavataan Suomi24-korpuksessa ja miten yleinen se niiden yhteydessä on. Tämä kvantitatiivinen tarkastelu antaa yleiskuvan adessiivikokijan käytöstä ja avaa näkymiä siihen, esiintyykö adessiivikokijaa enemmän jonkin tietyn verbeistä muodostuvan ryhmän seurassa kuin toisen. Ennen kaikkea tarkastelu mahdollistaa adessiivikokijan esiintymisen vertailemisen tunne- ja tuntemuskausatiivien välillä.

Luku etenee siten, että ensin tarkastelen adessiivikokijan esiintymistä tunnekausatiivien ja sitten tuntemuskausatiivien yhteydessä. Luvun lopuksi teen yhteenvedon siinä tehdyistä havainnoista.

##### **4.1 Adessiivikokijan esiintyminen tunnekausatiivien yhteydessä**

Aloitan adessiivikokijan esiintymisen tarkastelemisen tunnekausatiiviverbeistä. Esittelen ensin tarkastelemieni tunnekausatiivien listan, minkä jälkeen esittelen tarkemmin esiintymien määriä ja joitakin päätelmiä, joita olen esiintymismäärien pohjalta tehnyt.

Olen käynyt Suomi24-korpuksessa läpi Siiroisen (2001: 22–23) keräämän tunnekausatiivien luettelon. Toteutin jokaisen verbin kohdalla haun samalla konkordanssihakulauseella, jossa etsin adessiivista ainesta, jonka jäljessä esiintyy kyseinen verbi. Siiroisen lista sisältää seuraavat 97 verbiä:



ahdistaa	ikävystyttää	korveta	suututtaa
ellottaa	ilahduttaa	kummastuttaa	säikähdyttää
haltioittaa	iljettää	kyllästyttää	säikäyttää
harmittaa	ilostuttaa	kylläännyttää	säälittää
hatuttaa	inhottaa	liikuttaa	tulistuttaa
hermostuttaa	innoittaa	loukata	tuskaannuttaa
himottaa	innostaa	masentaa	tuskastuttaa
hirvittää	innostuttaa	miellyttää	tympiä
hullaannuttaa	järkyttää	murehduttaa	tympäistä
huolettaa	kaduttaa	nolostuttaa	tyrmistyttää
hurjistaa	kainostuttaa	nolottaa	työlästyttää
hurjistuttaa	kammottaa	närkästyttää	ujostuttaa
hurmata	katkeroittaa	pahastuttaa	vihastuttaa
hurmioittaa	kauhistaa	pelottaa	vihoittaa
huvittaa	kauhistuttaa	pelästyttää	vimmastuttaa
häkellyttää	keljuttaa	pitkästyttää	vituttaa
hämmentää	kenkuttaa	potuttaa	yllättää
hämmästyttää	kiinnostaa	pänniä	äimistyttää
hätäännyttää	kiinnostuttaa	pöyristyttää	äkämystyttää
hävettää	kiivastuttaa	raivostuttaa	ällistyttää
hölmistyttää	kimmastuttaa	riemastuttaa	ällöttää
ihastuttaa	kimpaannuttaa	risoa	ärsyttää.
ihmetyttää	kismittää	sapettaa	
ikävystyttää	kiukuttaa	surettaa	

Haun tuloksiin lukeutuivat myös lauseet, joiden adessiivinen aines ilmaisi jotain muuta kuin kokijaa, esimerkiksi instrumentaalia tai paikkaa. Toisaalta hakuun lukeutui myös lauseita, joissa verbi ei ollut finiittiverbin asemassa vaan esimerkiksi partisiippina. Siksi osumat oli käytävä vielä erikseen läpi, jotta saatiin selville adessiivikokijoiden määrä. Kävin kunkin verbin osumista läpi sata ensimmäistä tai kaikki, jos osumia oli vähemmän kuin sata. Tämä antanee paikkansa pitävän käsityksen siitä, esiintyykö korpuksessa kyseistä verbiä ylipäättään adessiivikokijan seurassa, sillä osumat oli järjestetty satunnaisesti korpuksen sisällä.

Adessiivikokijaa esiintyy Suomi24-korpuksessa seuraavien 53 tunnekausatiiviverbin yhteydessä:

ahdistaa	innostaa	masentaa	säikäyttää
harmittaa	järkyttää	miellyttää	säälittää
hatuttaa	kaduttaa	murehduttaa	tuskastuttaa
hermostuttaa	kammottaa	nolostuttaa	tympiä
himottaa	katkeroittaa	nolottaa	tympäistä
hirvittää	kauhistuttaa	närkästyttää	ujostuttaa
huolettaa	keljuttaa	pelottaa	vihastuttaa
huvittaa	kenkuttaa	potuttaa	vituttaa
hämmästyttää	kiinnostaa	pänniä	yllättää
hävettää	kismittää	raivostuttaa	ällöttää
ihastuttaa	kiukuttaa	risoa	ärsyttää.
ihmetyttää	korveta	sapettaa	
iljettää	kummastuttaa	surettaa	
inhottaa	kyllästyttää	suututtaa	

Seuraavassa taulukossa (taulukko 1) on nähtävissä adessiivikokijoiden prosentuaalinen esiintymismäärä kunkin verbin kohdalla, adessiivikokijoiden lukumäärä ensimmäisen sadan osuman joukossa (tai kaikkien osumien joukossa niiden määrän ollessa alle sata) sekä hakulausekkeella löytyneiden osumien lukumäärä koko Suomi24-korpuksessa. Taulukossa ei ole esillä verbejä, joiden kohdalla hakulauseke ei tuottanut lainkaan osumia, eikä verbejä, joista ei löytynyt yhtäkään adessiivikokijan sisältävää osumaa.

*Taulukko 1.* Tunnekausatiiviverbien esiintymien ja adessiivikokijan sisältävien esiintymien määrät.

<b>Tunnekausatiivi-verbi</b>	<b>Adessiivikokijoiden prosenttiosuus<sup>10</sup></b>	<b>Adessiivikokijoiden lukumäärä<sup>11</sup></b>	<b>Haun kaikkien osumien lukumäärä</b>
kenkuttaa	40 %	8	20
himottaa	31 %	31	203
keljuttaa	28,57 %	14	49
huolettaa	26 %	26	369
risoa	24 %	24	120

<sup>10</sup> Verbeistä, joiden hakulauseke tuotti yli sata osumaa, on tässä laskettu prosentuaalinen esiintymismäärä ensimmäisen sadan osuman joukossa. Muista verbeistä on laskettu prosentuaalinen esiintymismäärä kaikkien osumien joukossa.

<sup>11</sup> Verbeistä, joiden hakulauseke tuotti yli sata osumaa, on tässä laskettu lukumäärä ensimmäisestä sadasta osumasta. Muista verbeistä on laskettu lukumäärä kaikkien osumien joukossa.

pänniä	21 %	21	142
vituttaa	20 %	20	2 703
masentaa	20 %	20	877
kismittää	17 %	17	106
sapettaa	16 %	16	118
tympiä	16 %	16	305
hatuttaa	15,38 %	10	65
ujostuttaa	15,20 %	10	66
inhottaa	15 %	15	192
kiinnostaa	15 %	15	17 027
harmittaa	14 %	14	2 811
ahdistaa	13 %	13	855
korveta	12,33 %	9	73
ällöttää	12 %	12	1 070
iljettää	11,10 %	3	27
ihmetyttää	11 %	11	1 533
kiukuttaa	10 %	10	155
nolottaa	10 %	10	306
surettaa	10 %	10	127
potuttaa	10 %	10	122
hermostuttaa	9 %	9	234
kaduttaa	9 %	9	605
pelottaa	9 %	9	3 845
nolostuttaa	7,14 %	3	42
ärsyttää	6 %	6	8 429
kyllästyttää	6 %	6	448
närkästyttää	5,60 %	1	18
hirvittää	4 %	4	1 019
hävettää	4 %	4	2 502
raivostuttaa	4 %	4	289
innostaa	4 %	4	750
tympäistä	3,80 %	3	80
huvittaa	3 %	3	4 329
kammottaa	3 %	3	109
ihastuttaa	3 %	3	136
kauhistuttaa	3 %	3	396
kummastuttaa	3 %	3	206
vihastuttaa	3,00 %	2	67
säikäyttää	3 %	3	305
säälittää	3 %	3	1 131
yllättää	3 %	3	6 699
suututtaa	2 %	2	308

tuskastuttaa	1,80 %	1	55
katkeroitaa	1,20 %	1	85
murehduttaa	1,10 %	1	88
pitkästyttää	1 %	1	58
hämmästyttää	1 %	1	430
järkyttää	1 %	1	1 079
miellyttää	1 %	1	3 183

Kuten taulukosta nähdään, adessiivikokijan esiintymiseen ei ole suoraa vaikutusta sillä, kuinka yleinen verbi on kokonaisuudessaan. Suuria osumamääriä tuottaneita verbejä on sekä yleisesti että harvoin adessiivikokijan yhteydessä tavattujen verbien joukossa. Sama pätee myös pieniä osumamääriä tuottaneisiin verbeihin.

Adessiivikokijaa ei esiinny Suomi24-korpuksessa seuraavien 39 tunnekausatiiviverbin seurassa:

ellottaa	hölmistyyttää	kiivastuttaa	tulistuttaa
haltioittaa	ikävyystyttää	kimpaannuttaa	tuskaannuttaa
hullaannuttaa	ilahduttaa	kylläännyttää	tyrmistyyttää
hurjistaa	ilostuttaa	liikuttaa	työlästyttää
hurjistuttaa	innoittaa	loukata	vihoittaa
hurmata	innostuttaa	pahastuttaa	vimmastuttaa
hurmioittaa	kainostuttaa	pelästyttää	äimistyyttää
häkellyttää	kauhistaa	pöyristyttää	äkämystyyttää
hämmentää	kiinnostuttaa	riemastuttaa	ällistyyttää.
hätännyyttää	kimmastuttaa	säikähdyttää	

Osa edeltävistä verbeistä on niin harvinaisia, ettei suorittamallani haulla tullut niiden kohdalla yhtäkään tulosta. Sellaisia olivat seuraavat 13 verbiä:

haltioittaa	kiinnostuttaa,	tulistuttaa,	äkämystyyttää.
hurjistaa,	kiivastuttaa,	työlästyttää,	
hurmioittaa,	kimpaannuttaa,	vimmastuttaa,	
kainostuttaa,	säikähdyttää,	äimistyyttää,	

Monet muut listan verbeistä olivat hyvin harvinaisia, mikä saattaa selittää sen, ettei niiden osumien joukosta löytynyt adessiivikokijoita. Esimerkiksi verbeistä *ellottaa*, *hurjistuttaa*, *kimmastuttaa* ja *pahastuttaa* löytyi alle kymmenen osumaa koko Suomi24-korpukselta. Huomio ei kuitenkaan päde kaikkiin verbeihin, joiden yhteydessä adessiivikokijaa ei havaittu. Adessiivikokijan harvinaisuuteen tuntuu liittyvän erityisesti kaksi tunnekausatiivien ryhmää.

Ensinnäkin adessiivikokija vaikuttaa olevan harvinaisen niiden verbien yhteydessä, jotka tyypillisemmin esiintyvät transitiiivilausekehyksessä kuin tunnekausatiivi-

lausekehyksessä. Sellaisia ovat esimerkiksi *hurmata* (?Minua hurmaa mutta Hän hurmasi minut) ja *pelästyttää* (?Minua pelästyttää mutta Hän pelästytti minut), joista kummankaan kokijana ei tavata Suomi24-korpuksessa adessiivikokijaa. Transitiivilausekehyksessä tyypillisempiä ovat myös verbit *yllättää* (?Minua yllättää mutta Hän yllätti minut) ja *säikäyttää* (?Minua säikäyttää mutta Hän säikäytti minut), joiden kummankin osumista vain 2 % sisältää Suomi24-korpuksessa adessiivikokijan.

Toiseksi adessiivikokija vaikuttaa olevan jonkin verran harvinaisempi sellaisten tunnekausatiiviverbien yhteydessä, jotka on johdettu inkoatiivisesta verbistä. Sellaisia ovat esimerkiksi *vimmastuttaa* ja *ällistyttää* (Siironen 2001: 63). Niiden yhteydessä ei esiinny adessiivikokijaa Suomi24-korpuksessa. Inkoatiivisista verbeistä on johdettu myös *hämmästyttää* ja *kummastuttaa* (mp.). Niistä verbin *hämmästyttää* hakutuloksista on löydettävissä yksi adessiivikokija ja verbin *kummastuttaa* hakutuloksista kolme adessiivikokijaa.

## 4.2 Adessiivikokijan esiintyminen tuntemuskausatiivien yhteydessä

Seuraavaksi tarkastelen adessiivikokijan esiintymistä tuntemuskausatiiviverbien yhteydessä. Kuten tunnekausatiivien kohdalla, aloitan esittelemällä tarkastelemani verbit, minkä jälkeen esittelen tarkemmin esiintymien määrät sekä joitakin havaintoja, joita olen esiintymismäärien pohjalta tehnyt.

Olen kerännyt tarkastelemieni tuntemuskausatiivien listan Kielitoimiston sanakirjasta.<sup>12</sup> Sanakirjasta löytyivät seuraavat 147 tuntemuskausatiiviverbiä:

---

<sup>12</sup> Menetelmä mukaillee menetelmää, jota Siironen (2001) on käyttänyt tunnekausatiivien listan keräämisessä. Ks. luvut 2 ja 4.1.

aivastuttaa	kaihertaa	närästää	tuhisuttaa
ahavoittaa	kaikertaa	näännyttää	tukehduuttaa
arastaa	kakattaa	oksennuttaa	turruttaa
aristaa	kalvaa	oksettaa	turvottaa
elähdyttää	karmaista	pakahduuttaa	tutisuttaa
etoa	karmia	paleltaa	typerryttää
haluttaa	karvastella	panettaa	täristää
haukottaa	kihelmöidä	pierettää	tärisyttää
haukotuttaa	kiihottaa	pissattaa	täryttää
heikottaa	kirvellä	pissittää	ulostuttaa
heitättää	kirveltää	pistellä	ulvottaa
hengästyttää	kivistää	pistaa	unettaa
hetkauttaa	kolottaa	poltella	uuvuttaa
hiestää	korventaa	polttaa	valvottaa
hikoiluttaa	koskea	puistattaa	vapisuttaa
hiostaa	kouristaa	punastuttaa	vavahduuttaa
hiostuttaa	kuristaa	puuduttaa	vavisuttaa
hiottaa	kusettaa	pyörryttää	veltostaa
hiuduttaa	kuteloida	pökerryttää	veltostuttaa
hiukaista	kutitella	raastaa	vihlaista
hiukoa	kutittaa	ramaista	vihloa
huikaista	kutkutella	rasittaa	vilustaa
huikoa	kutkuttaa	rassata	viluttaa
huimata	kuumoittaa	raukaista	virvistää
huipata	kuumottaa	riuduttaa	virvoittaa
hykerryttää	kuvottaa	ryittää	voivuttaa
hymyilyttää	kylmätä	röyhtäyttää	väristää
hytisyttää	köhittää	sattua	värisyttää
hytkähdyttää	laulattaa	sierettää	värähdyttää
hytkäyttää	lähädyttää	stimuloida	väräyttää
hyytää	naurattaa	sykähdyttää	väsyttää
häikäistä	nikottaa	syljettää	ylenannattaa
hätkähdyttää	nikotuttaa	syyhyttää	yrjöttää
hätkäyttää	nukuttaa	sävähdyttää	yskittää
janottaa	nuuduttaa	säväyttää	yököttää
jomottaa	näivettää	tansittaa	äklöttää.
juulia	nälättää	torkuttaa	

Seuraavassa taulukossa (taulukko 2) nähdään, minkä fyysisten tunnekausatiiviverbien yhteydessä adessiivikokijaa esiintyy Suomi24-korpuksessa. Samoin kuin tunnekausatiivien kohdalla, olen tarkastellut lukumääriä ja prosenttiosuuksia enintään sadan ensimmäisen osuman joukossa kunkin verbin kohdalla. Olen jättänyt taulukosta pois tuntemuskausatiivit, joiden kohdalla tekemäni haun yhteydessä ei löytynyt lainkaan

osumia tai lainkaan osumia, joissa adessiivi olisi liittynyt kokijaa ilmaisevaan ainekseen. Kerron havaintojani niistä myöhemmin tässä luvussa.

*Taulukko 2.* Fyysisten tunnekausatiiviverbien esiintymien lukumäärät ja adessiivikokijan esiintymien lukumäärät niiden yhteydessä.

<b>Tuntemus-kausatiiviverbi</b>	<b>Adessiivi-kokijoiden prosenttiosuus<sup>13</sup></b>	<b>Adessiivi-kokijoiden lukumäärä<sup>14</sup></b>	<b>Haun kaikkien osumien lukumäärä</b>
kolottaa	63 %	63	247
vihloa	53 %	53	842
närästä	50 %	50	285
kihelmöidä	43 %	43	259
jomottaa	42 %	42	319
aristaa	40 %	40	333
kirvellä	36 %	36	857
haluttaa	35 %	35	1 625
kiivistää	34 %	34	133
aivastuttaa	33,33 %	9	27
ulostuttaa	33,33 %	5	15
nikottaa	33,3 %	2	6
kuumottaa	33 %	33	463
kaihertaa	32 %	32	123
kutittaa	32 %	32	964
kouristaa	31,34 %	21	67
syyhyttää	30 %	6	20
janottaa	29 %	29	200
kuumoittaa	28,57 %	2	7
vihlaista	28 %	28	111
karvastella	27,78 %	5	18
kirveltää	27,40 %	20	73
huipata	27 %	27	119
panettaa	23 %	23	642
jäytää	23 %	23	140

<sup>13</sup> Verbeistä, joiden hakulauseke tuotti yli sata osumaa, on tässä laskettu prosentuaalinen esiintymismäärä ensimmäisen sadan osuman joukossa. Muista verbeistä on laskettu prosentuaalinen esiintymismäärä kaikkien osumien joukossa.

<sup>14</sup> Verbeistä, joiden hakulauseke tuotti yli sata osumaa, on tässä laskettu lukumäärä ensimmäisestä sadasta osumasta. Muista verbeistä on laskettu lukumäärä kaikkien osumien joukossa.

turvottaa	23 %	23	830
kutkuttaa	23 %	23	195
tutisuttaa	22,22 %	2	9
heitättää	21,05 %	4	19
arastaa	18,75 %	6	32
rassata	17 %	17	1 045
kutkutella	16,95 %	10	59
juulia	16,67 %	1	6
oksettaa	16 %	16	1 154
heikottaa	16 %	16	132
kalvaa	15 %	15	371
yrjöttää	14,81 %	4	27
hiostuttaa	14,29 %	1	7
pistellä	14 %	14	1 197
pissattaa	13 %	13	176
ahavoittaa	12,50 %	1	8
huimata	11 %	11	309
korventaa	11 %	11	127
pierettää	10 %	10	119
paleltaa	10 %	10	213
poltella	10 %	10	2 721
nälättää	10 %	5	50
hiukoa	9,09 %	4	44
väsyttää	8 %	8	2 442
hymyilyttää	7 %	7	344
puistattaa	7 %	7	172
vapisuttaa	6,67 %	1	15
yskittää	6 %	6	132
hikoiluttaa	6 %	6	121
tärisyttää	6 %	6	110
veltostuttaa	5,88 %	1	17
viluttaa	5,45 %	3	55
sävähdyttää	5,13 %	2	39
etoa	5 %	5	464
hetkauttaa	5 %	5	320
kuvottaa	5 %	5	849
valvottaa	5 %	5	565
kylmätä	5 %	5	241
stimuloida	5 %	5	404
röyhtäyttää	4,69 %	3	64
naurattaa	4 %	4	2 161
yököttää	4 %	4	303



hykerryttää	3,85 %	1	26
hengästyttää	3,13 %	2	64
jännittää	3 %	3	3 523
kiihottaa	3 %	3	3 284
virvistää	3 %	3	698
laulattaa	3 %	3	165
puuduttaa	3 %	3	695
hiottaa	2,53 %	2	79
hätkähdyttää	2 %	2	165
kakattaa	2 %	2	38
koskea	2 %	2	15 458
rasittaa	2 %	2	2 915
sattua	2 %	2	63 396
säväyttää	2 %	2	329
kutitella	2 %	2	725
hiestää	1,33 %	1	75
hiostaa	1 %	1	422
nukuttaa	1 %	1	2 360
näivettää	1 %	1	166
oksennuttaa	1 %	1	19
turruttaa	1 %	1	807

Taulukossa esitellyt luvut paljastavat heti, että adessiivikokijaa esiintyy Suomi24-korpuksessa huomattavasti yleisemmin tuntemuskausatiivien kokijana kuin tunnekausatiivien kokijana. Yleisimmin adessiivikokija esiintyy tuntemuskausatiiveista verbin *kolottaa* kokijana, jonka kokijoista adessiivisia on 63 %. Tunnekausatiiveista eniten adessiivikokijoita saa *kenkuttaa*, jonka kokijoista niitä on 40 %. Tunnekausatiiviverbien kokijoista 20 % tai enemmän on adessiivimuotoisia kahdeksan verbin kohdalla. Tuntemuskausatiiveista 29 verbiä saa adessiivikokijan 20 % tapauksista tai useammin.

Samoin kuin tunnekausatiiviverbien kohdalla, myöskään tuntemuskausatiiviverbien yhteydessä adessiivikokijan esiintymiseen ei ole suoraa vaikutusta sillä, kuinka yleinen verbi on kokonaisuudessaan. Suuria osumamääriä tuottaneita verbejä on sekä yleisesti että harvoin adessiivikokijan yhteydessä tavattujen verbiin joukossa. Sama pätee myös pieniä osumamääriä tuottaneisiin verbeihin.

Tuntemuskausatiiveja, joiden osumista ei löydy yhtäkään adessiivikokijaa ovat:

elähdyttää,	hytkäyttää,	köhittää,	tuhisuttaa,
haukottaa,	hyytää,	nikotuttaa,	veltostaa,
haukotuttaa,	häikäistä,	nuuduttaa,	värähdyttää,
hiuduttaa,	hätkäyttää,	pyörryttää,	ylenannattaa,
hiukaista,	kahvittaa,	ramaista,	voivuttaa.
huikaista,	kaikertaa,	raukaista,	äklöttää.
huikoa,	karmaista,	ryittää,	
hytisyttää,	karmia,	sierettää,	
hytkähdyttää,	kuteloida,	torkuttaa,	

Edellisistä verbeistä seuraavien kohdalla hakulause ei tuota yhtäkään osumaa:

hiuduttaa	kuteloida	tuhisuttaa	voivuttaa.
hytkähdyttää	torkuttaa		

Tuntemuskausatiiveille on ominaista esiintyä lauseissa, joissa tuntemuksen ala eli aktiivinen vyöhyke on ilmipantuna. Käsittelen sellaisia lauseita tarkemmin luvussa 6. Taulukosta voidaan kuitenkin nähdä, että adessiivi on erityisen yleinen sellaisten tuntemusverbien sijana, jotka saavat usein myös ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen. Adessiivikokijan ja aktiivisen vyöhykkeen seurassa yleisimmin esiintyvät kuusi verbiä (ks. taulukko 4) kuuluvat kaikki taulukon 2 yleisimpien kahdeksan verbin joukkoon. Niitä ovat *kolottaa*, *vihloa*, *aristaa*, *jomottaa*, *kivistää* ja *kihelmöidä*. Niitä yleisemmin adessiivikokijan saa tuntemuskausatiiveista vain *närästää*.

#### 4.3 Yhteenveto adessiivikokijan esiintymismääristä

Tässä luvussa olen tarkastellut adessiivikokijan esiintymistä ensin tunnekausatiivien ja sitten tuntemuskausatiivien yhteydessä. Luvun tulokset perustuvat Suomi24-korpuksesta tehtyihin hakuihin ja niiden vertailemiseen keskenään.

Sekä tunne- että tuntemuskausatiivien joukossa on verbejä, joita ei esiinny hakutuloksissani lainkaan tai joiden hakutulosten joukosta ei löydy adessiivikokijaa. Toisaalta sekä pieniä osumamääriä tuottaneiden että suuria osumamääriä tuottaneiden verbien joukosta löytyy adessiivikokijaa. Toisten joukossa sitä esiintyy runsaasti, toisten joukossa vähäisesti.

Tunnekausatiiviverbien kohdalla vähäistä adessiivikokijan käyttöä on havaittavissa toisaalta transitiiivilauseessa yleisesti käytettyjen verbien yhteydessä ja toisaalta inkoatiivisista verbeistä johdettujen verbien yhteydessä. Tuntemuskausatiiveissa

adessiivikokijan käyttö on yleisempää niiden verbien kohdalla, joiden yhteydessä on tavallista ilmaista tuntemuksen ala aktiivista vyöhykettä osoittavalla kielenaineella. Ennen kaikkea adessiivikokijoiden numeerinen tarkastelu verbeittäin ja verbiryhmittäin paljastaa kuitenkin, että adessiivikokijaa esiintyy huomattavasti enemmän tuntemusverbien kuin tunnekausatiiviverbien yhteydessä.

## **5. Adessiivikokijaisten tunnekausatiivilauseiden syntaksia ja semantiikkaa**

Tässä luvussa tarkastelen tarkemmin adessiivikokijoiden syntaktista ympäristöä rajatun aineiston kautta. Rajatuksi aineistoksi olen valinnut tarkasteltavaksi viisi tiheimmin esiintyvää kolmesta kategoriasta ja niistä edelleen vain ne, joita esiintyy aineistossa vähintään 30 kertaa. Kategoriat, joiden viisi tiheintä verbiä olen valinnut tarkasteluun ovat tunnekausatiivit, tuntemuskausatiivit (esiintymät laskettu ilman aktiivista vyöhykettä) ja aktiivisen vyöhykkeen ilmipanevat esiintymät (esiintymät laskettu pelkistä aktiivisen vyöhykkeen esiintymismääristä). Kustakin kategoriasta olen valinnut tarkasteluun 30 ensimmäistä osumaa. Verbit, joita tässä luvussa tarkastelen, ovat:

*aristaa, haluttaa, himottaa, huolettaa, janottaa, jomottaa, kihelmöidä, kirvellä, kolottaa, närästä, masentaa, panettaa, pänniä, vihloa ja vituttaa.*

Aloitin syntaktis-semanttisen analyysin tarkastelemalla aineistoni kokijoiden piirteitä, kuten persoonavalintaa ja tarkoitteiden inhimillisyyttä. Kokijoiden analysointi on jaoteltu persoonittain. Tämän luvun toinen osio koostuu aineistossani esiintyvien tempusten analysoinnista. Niiden kautta päästään käsiksi adessiivikokijan sisältävien tunnekausatiivilauseiden aikasuhteisiin, aspektiin sekä modaalisiin piirteisiin. Ärsykeitä en tarkastele, koska niissä ei esiinny eroavaisuuksia partitiivi- ja adessiivikokijoiden välillä (Saloheimo 2018: 22). Pyrkimykseni on tässä luvussa esitellä, kuinka laajasti adessiivikokija toimii samalla alalla kuin yleiskielen tunnekausatiivilauseen partitiivikokija. Luvun lopuksi esittelen kuitenkin havainnon, joka erottaa adessiivikokijan sisältävät tunnekausatiivilauseet partitiivikokijan sisältävistä. Luvussa 5.3 analysoin nimittäin lauseita, joissa on adessiivikokijan lisäksi osoitettu partitiivimuotoinen kohdeobjekti. Tämän alaluvun esimerkeistä olen lihavoanut kokijat ja kursivoanut predikaattiverbit.

## 5.1 Adessiivikokijoiden tarkoitteet

Seuraavaksi erittelen adessiivikokijoita niiden tarkoitteiden mukaan. Lähden liikkeelle persoonamuodoista ja esittelen lopuksi myös nominilausekkeiden esiintymistä. Alaluvun lopussa erittelen taulukossa eri tarkoitteiden esiintymien määriä.

Kokijoiden persoonajakaumaan saattaa vaikuttaa paitsi adessiivikokijan ja tunnekausatiivien luonne myös Suomi24-palstan keskusteluaiheet. Keskustelut pohjaavat usein omiin kokemuksiin, mikä saattaa painottaa ensimmäisiin persooniin.

### 5.1.1 Ensimmäinen persoona adessiivikokijana

Ensimmäistä persoonaa esiintyy runsaasti aineistoni tunnekausatiivilauseiden kokijana. Siitä esiintyy sekä yksikön ensimmäistä persoonaa, josta aloitan luvun analyysin, että monikon ensimmäistä persoonaa, jonka käyttöä erittelen luvun lopuksi. Ennen monikon ensimmäisen persoonan käsittelyä tarkastelen tässä luvussa myös kirjoittajaan itseensä viittaavan kontrastiivisen pronominin *itse* käyttöä kokijana.

Yksikön ensimmäinen persoona on koko aineistoni yleisin kokijan persoona. Se johtuu todennäköisesti sekä nettikeskustelun kontekstista että tunne- tai tuntemuskokemuksen subjektiivisesta olemuksesta. Seuraavat esimerkit havainnollistavat yksikön ensimmäisen persoonan käyttöä aineistossani:

4. **Minulla** *vihloo* välillä kun jopa suu auki hengittelen..tai ulkona kylmemmässä ilmassa saman teen..tai jos syön jäätelöä..
5. **Mulla** *ei himota* kyllä hiukkaakaan tuo sotku, mutta sain sen juomalla paremmin menemään, soseutettuna se mun mielestä oli parempaa.

Esimerkissä 4 kokijana on yleiskielinen yksikön ensimmäinen persoona *minulla*. Esimerkissä 5 kokija on puhekielisessä asussa oleva yksikön ensimmäisen persoonan pronomini *mulla*. Yksikön ensimmäistä persoonaa esiintyy kaikkien verbien kokijana.

Aineistossani kirjoittajat viittaavat toistuvasti itseensä yksikön ensimmäisen persoonan pronominin lisäksi kontrastiivisella pronominilla *itse*. *Iso suomen kielioppi* (VISK § 768) kuvaa pronominin *itse* kontrastoivaa käyttöä seuraavasti:

Kontrastoiva *itse*-sana ohjaa tarkastelemaan puheena olevaa tarkoitetta yhtenä useammasta vaihtoehdosta, jotka myös voisivat olla osallisina ilmaistavassa asiaintilassa. Se luo tulkinnan, että puheena oleva on vaihtoehtoihin verrattuna kontekstissa keskeinen.

Nettikeskustelun yhteydessä kontrastiivinen *itse* erottaa useimmiten kirjoittajan yhdestä tai useammasta muusta keskustelijasta. Se on tavallinen vastauksissa, joissa esitetään aiemmin keskustelussa esillä olleelle mielipiteelle tai kokemukselle vastakohtainen näkemys.

Seuraavissa lauseissa *itse* esiintyy kokijan roolissa:

6. **itsellä** virtsauksen lopussa *kirvelee* hetken.

7. **Itselläni** lähinnä *huolettaa*.

Esimerkissä 6 kokijaa ilmaisee *itsellä*, jossa pronominiin ei ole liittynyt possessiivisuffiksia. Finiittiverbinä on tuntemuskausatiivi *kirvellä*. Esimerkissä 7 kokijan roolissa olevaan pronominiin *itselläni* on liittynyt possessiivisuffiksi *-ni*. Finiittiverbi on tunnekausatiivi *huolettaa*.

Monikon ensimmäistä persoonaa esiintyy aineistossani kokijana jonkin verran. Usein monikon ensimmäisen persoonan kokijoihin liittyy jonkinlainen oletus joko perheestä, pariskunnasta tai perheen tai pariskunnan kodista. Joidenkin esimerkkien kohdalla hämärtyykin se, viitataan oikeasti useamman henkilön joukkoon vai johonkin sijaintiin.

Seuraavan esimerkin olen tulkinnut viittaavan konkreettisesti henkilöihin:

8. Jos **meillä** joku asia *huolettaa* niin pidetään myös tuota 20v rajana , tosin niin että sitten se ei enää meille edes kuulu :)

Esimerkissä 8 puhutaan pariskunnan äänellä. Siinä puhutaan pariskunnan lapsista, joiden huolia pariskunta ei enää aio ottaa omalle kontrollelleen sen jälkeen, kun lapset ovat täyttäneet 20 vuotta.

Seuraavassa esimerkissä adessiivinen jäsen puolestaan viittaa tietyllä maantieteellisellä alueella asuviin ihmisiin.

9. **Meillä** Suomessakin **ihmisiä** *masentaa* nykyinen elämänmeno niin että moni tuntee olevansa jo melkein kuollut. Markkojen kilinästä ja kännyköiden piipityksestä

Esimerkissä 9 monikon ensimmäinen persoona viittaa joukkoon ihmisiä, jotka asuvat alueella, joka esitetään inessiivisellä paikanilmauksella *Suomessa*. Lisäksi esimerkissä on myös partitiivinen kokija *ihmisiä*.

### 5.1.2 Toinen persoona adessiivikokijana

Sekä yksikön toista persoonaa että monikon toista persoonaa esiintyy aineistossani suhteellisen paljon. Erityisen yleisiä ne ovat kysymyksissä. Yksikön toinen persoona näyttäytyy adessiivikokijana esimerkiksi seuraavasti:

10. JOTEN MIKÄS **SULLA** *PÄNNII*?

11. **Sulla** *taitaa janottaa* vanha suola?

12. Ikävä **sinulla** varmasi *kaihertaa* sinne tuttuun ja turvalliseen, kotikaupunkiin, kuten sanoit.

Esimerkeissä 10–12 puhutellaan toista keskustelijaa suoraan. Esimerkkien 10 ja 11 kokija on puhekielinen yksikön toisen persoonan pronomini, jonka sija on adessiivi: *sulla*. Esimerkissä 12 kokijaa osoittaa *sinulla*, jossa persoonapronomini on yleiskielistä muotoa. Myös yksikön toista persoonaa esiintyy kaikkien rajatun aineiston verbien kokijan persoonana.

Monikon toinen persoona esiintyy aineistossani adessiivikokijana esimerkiksi seuraavissa esiintymissä:

13. **Teillä** *vituttaa* ku me ollaan ilmatteeksi tien päällä koko aika...

14. Mikähän **teillä muilla** oikein *pännii*?

15. *Eikö teillä* ollenkaan *huoleta* oma terveytenne.

Esimerkissä 13 verbi *vituttaa* saa adessiivikokijan *teillä*. Kirjoittaja esittää väitteen tietystä keskustelijoiden joukosta. Esimerkeissä 14 ja 15 sen sijaan puhutellaan suoraan muita kuulijoita monikon toisen persoonan pronomiinilla *teillä*. Esimerkissä 14 pronomini viittaa kuulijaan, mutta siihen on lisäksi liitetty adessiivinen pronomini *muilla*, joka luo kontrastin kahden joukon välille. Esiintymästä ei käy ilmi, kuuluuko koko keskustelijoiden joukko muihin kirjoittajaa lukuun ottamatta vai vain tietty joukko muista keskustelijoista. Verbivalinta *pännii* viittaa siihen, että kyseinen ryhmä suhtautuu joko keskustelunaiheeseen tai muihin keskustelijoihin negatiivisemmin kuin ne keskustelijat, jotka eivät kuulu puhuteltuihin. Esimerkissä 15 tiedustellaan ihmettelevään sävyyn, eikö kirjoittajan lisäksi keskusteluun osallistuvien henkilöiden terveys saa heitä huolestuneiksi finiittiverbin *eikö huoleta* avulla.

### 5.1.3 Kolmannen persoonan persoonapronominit adessiivikokijana

Kolmas persoona esiintyy adessiivikokijana aineistossani suhteellisen harvoin. Se edustuu sekä yleiskielen inhimillisviitteisillä pronomineilla *hän* ja *he*, mutta myös pronomineilla *ne* ja *se*, joilla viitataan kuitenkin ihmisiin. *Se* viittaa aineistossani muutaman kerran myös eläimiin (esimerkki 18).

Yksikön kolmas persoona toimii aineistossani adessiivikokijana esimerkiksi seuraavasti:

16. Ehkä olenki ollut tälle miehelle liian helppo et ainaku **sillä** *haluttaa* niin ottaa yhteyttä muhun... siis ei meillä kuitenkaan mitään seksi suhdetta ole....

17. Ehkä miehesi on ihan yhtä kauhuissaan ja ehkä **hänelläkin** vanha suola *janottaa* niin pirusti...

Esimerkissä 16 käytetään henkilöstä pronominia *se* muodossa *sillä*. Verbinä on tuntemuskausatiivi *haluttaa*. Esimerkissä 17 finiittiverbi on tuntemuskausatiivi *janottaa* ja kokija osoitetaan yksikön kolmannen persoonan pronominilla *hänelläkin*.

Seuraavassa esimerkissä kokija on eläin, porsas. Tutkijoilla on eriäviä näkemyksiä siihen, voiko kokija olla muuta kuin inhimillinen. Tämä esimerkki osoittaa, että ainakin normittamattomassa kielessä suomen tuntemuskausatiivi voi saada myös ei-inhimillisen elollisen kokijan:

18. Että ei porsaasta kovin helposti näe, jos **sillä** jotain paikkaa *jomottaa*.

Esimerkin 18 tunnekausatiivilauseen kokija on yksikön demonstratiivipronomini *sillä*. Tunnekausatiivilause muodostaa sivulauseen esimerkin alkuosalle *Että ei porsaasta kovin helposti näe*, josta paljastuu, että pronomini *se* viittaa tässä esiintymässä nimenomaan eläimeen, nimittäin ensimmäisen lauseen porsaaseen.

Monikon kolmas persoona näyttäytyy adessiivikokijana esimerkiksi seuraavasti:

19. Todellinen syy miksei monet miehet tahdo seurustelukumppanin kanssa naimisiin on se, että **niillä** *janottaa* vanha suola.

20. Eli ne jotka hiemankin ovat harkinneet asuntonsa myymistä, ovat nyt keskenään ajamassa hintoja alas kun kerran se asunnon vaihto **heillä** *himottaa*.

Esimerkissä 19 kokijana on demonstratiivipronomini *niillä*, jolla viitataan kuitenkin ihmiseen. Finiittiverbi on tuntemusverbi *janottaa*. Esimerkin 20 kokijaa ilmentää monikon kolmannen persoonan pronomini *heillä*. Finiittiverbinä on tunnekausatiiviverbi *himottaa*.

#### 5.1.4 Muut pronominit ja leksikaaliset NP:t adessiivikokijana

Kolmannen persoonan persoonapronominien lisäksi kolmaspersoonaisia kokijoita ovat aineistossani niin nominilausekkeet kuin persoonapronominien ulkopuolelle jäävät pronominit. Nominilausekkeina toimii niin erisnimiä, ihmisryhmiin viittaavia yleistäviä nomineja kuin spesifisti tiettyihin henkilöihin viittaavia nomineja, joiden tarkoite tarkentuu kontekstin avulla. Aineistossani ei ole nominilausekkeiden joukossa muita kuin inhimillisiä kokijoita.

Nimi esiintyy nominilausekemuotoisena kokijana esimerkissä 21:

21. **Juballa** *pännii*.

Esimerkin 21 kokijaa osoittaa *Juballa*. Finiittiverbi on tunnekausatiivi *pännii*.

Seuraavissa esimerkeissä nominilauseke viittaa laajempaan ihmisryhmään. Esiintymät esittävät yleistyksen kyseisen ihmisryhmän suhtautumisesta puheenaiheena olevaan asiaan:

22. Periaatteessa siis koen saaneeni koko rahan edestä vastinetta, mutta **etäkurssilaisilla** arvatenkin *pännii*.

23. Ja miettikää vastaavasti pitäis olla komeita mies 'hunks' robotteja, enemmän niin että **naisilla** *himottais* jo katsellessakkin ja varmasti housut märkänä, kookas kullinkin näkyvillä hmm... taatusti saa naiset saa haluamansa!!!

Esimerkissä 22 kokijaa ilmaisee *etäkurssilaisilla*. Se osoittaa tietyn ryhmän tietyn kurssin kävijöistä. Finiittiverbi on tunnekausatiivi *pännii*. Esimerkissä 23 ihmisryhmää osoittaa adessiivikokija *naisilla*, joka liittyy tunnekausatiiviverbiin *himottais*.

Joissakin esiintymissä nominilausekkeella viitataan toiseen keskustelun osallistajaan. Näin voidaan puhutella toista osallistujaa. Nettikeskustelussa sekä yksikön toisen että kolmannen persoonan pronomineilla puhuttelemisen on toimimaton ratkaisu, koska keskustelijat eivät voi tietää, kehen heistä pronominilla viitataan. Nominilausekkeella keskustelukumppaniin viittaaminen ei kuitenkaan tapahdu aineistossani yleensä neutraalissa sävyssä. Yleensä syntyy vaikutelma sarkasmista tai paheksunnasta. Keskustelun osallistajaan viitataan nominilausekkeella esimerkiksi seuraavasti:

24. Jokin **aloittajalla** siis *kaihertaa* , turha sitä on yrittää kiistää.

25. Taitaa vaan **goloffi miehellä** *vituttaa* kun ur-gti ei ollutkaan muotoilun helmi.



Esimerkissä 24 viitataan keskusteluketjun aloittajaan adessiivikokijalla *aloittajalla*. Sävy on tässä suhteellisen neutraali. Vaikuttaa siltä, että viestissä yritetään pikemminkin ymmärtää, mitä keskustelunaloittaja on hakenut takaa. Nominilausekkeen käyttäminen ei kuitenkaan tunnu kutsuvan aloittajaa mukaan keskusteluun ja vastaamaan väitteeseen, vaan se kutsuu ennemminkin muita keskustelijoita spekuloimaan aloittajan tuntemuksia. Esimerkissä 25 negatiivinen sävy on sen sijaan selvä. Esiintymässä tulkitaan golf-auton omistajan aiempien kommenttien tarkoittavan, että golfin omistaja on itse asiassa pettynyt omistamaansa autoon ja on siksi puhunut aiemmin niin kuin on puhunut. Esimerkin sanavalinnat *goloffi miehellä, vituttaa ja muotoilun helmi* sekä verbiin liittynyt liitepartikkeli *-kaan* saavat aikaan golf-miestä vähättelevän sävyn.

Sekä esimerkki 24 että 25 sisältävät episteemistä modaalisuutta merkitsevän pääteltyä tietoa tai arvelua ilmaisevan aineksen. Esimerkissä 24 se on partikkeli *siis* ja esimerkissä 25 modaaliverbi *taitaa*. Kirjoittajalle läheiseen ihmiseen viitattaessa, voidaan modaalisisista aineksista luopua, kuten seuraavissa esimerkeissä:

26. ei muuten mut **ukolla** *huolettaa*....

27. **Siskolla** *närästää* aina, ja lapsia 6, molempia.

Esimerkissä 26 kirjoittaja kertoo puolisonsa tunteista viittaamalla puolisoonsa adessiivikokijalla *ukolla*. Esimerkissä 27 nominilauseke on adessiivimuotoinen *siskolla*. Molemmissa viesteissä kyseessä on kirjoittajalle läheinen ihminen, jonka kokemuksen kirjoittaja voi toistaa varmana tietona.

Persoonapronominien, leksikaalisten nominilausekkeiden ja pronominin *itse* lisäksi kokijat voivat olla interrogatiivi-, relatiivi- tai kvanttoripronomineja. Näistä pronomineista muodostetuilla adessiivikokijoilla viitataan aineistossani nimenomaan inhimillisiin olentoihin. Verbit eivät aseta rajoituksia kyseisille pronomineille vaan niitä voi esiintyä aineistoni perusteella kaikkien adessiivikokijan saavien tunne- ja tuntemuskausatiivien yhteydessä.

Interrogatiivipronomini voi esiintyä adessiivikokijana esimerkiksi seuraavasti:

28. Jos noin pyörittää persettä niin kuin sorella mitä siitä seuraa jätkät kellä ei seiso **kellä** *ei paneta* jee opet kyllä se siitä seksi aleopet te ootte hauskoaj kun panettaa

Esimerkissä 28 ei ole käytetty välimerkkejä, joten lukija ei voi tietää, milloin virkkeet alkavat ja päättyvät. Esimerkin keskivaiheella on kuitenkin lista kysymyksiä, joista yksi on tunnekausatiivilause: *kellä ei paneta*. Siinä kokija edustuu

interrogatiivipronominin *kenellä* puhekielisenä varianttina ja finiittiverbi *ei paneta* sisältää kieltoverbin ja tuntemuskausatiivin *panettaa*.

Relatiivipronomini edustaa kokijaa esimerkiksi seuraavassa esiintymässä:

29. Eiköhän se ole Sale **jolla** vanha suola janottaa ?

Esimerkissä 29 kokijaa edustaa sivulauseen aloittava relatiivipronomini *jolla*, joka viittaa esimerkin päälauseen predikatiiviin *Sale*. Tunnekausatiivilauseen finiittiverbi on tuntemuskausatiivi *janottaa*.

Kvanttoripronomineiksi luetaan *moni*, *kaikki*, *joku*, *jotkut*, *molemmat*, *jokainen* ja *kumpikin*. Niitä esiintyy adessiivikokijoina aineistossani esimerkiksi seuraavasti:

30. Lisäksi olen kuullut että **monilla** kahvi *närästä* raskauden aikana .

31. Toin jääteetä persikalla maustettua tänne jos **jollakin** *janottaa* .

32. Lähes **kaikilla** dödö *kirvelee* ekoilla kerroilla , mutta siihen tottuu .

33. **Jokaisella** joskus *masentaa* .

Esimerkissä 30 kokija on adessiivimuotoinen kvanttoripronomini *monilla*. Finiittiverbi on tuntemuskausatiivi *närästä*. Esimerkissä 31 kokija on *jollakin* ja finiittiverbi tuntemuskausatiivi *janottaa*. Esimerkin 32 kokija on *kaikilla* ja finiittiverbinä toimii tuntemuskausatiivi *kirvellä*. Esimerkissä 33 puolestaan finiittiverbi on tunnekausatiivi *masentaa* ja kokijan roolin saa pronomini *jokaisella*.

### 5.1.5 Yhteenveto kokijoiden tarkoitteista

Adessiivikokijoiden persoonia tarkasteltaessa on selvinnyt, että adessiivikokijana voivat esiintyä kaikki suomen persoonapronominin. Niistä yleisin on yksikön ensimmäinen pronomini, joka on todettu yleisimmäksi persoonaksi myös verbin *ärsyttää* kanssa (Saloheimo 2018: 14). Kokijaa voivat merkitä myös muut pronominin, kuten interrogatiivipronominin, relatiivipronominin, kvanttoripronominin ja pronominin *itse*. Kokijan tarkoite on aineistossani lähes aina inhimillinen. Aineistosta löytyy vain muutama sellainen esimerkki, jossa demonstratiivipronominilla *se* viitataan eläimeen.

Hyvin monenlaiset kokijat voivat siis saada sijakseen adessiivin. Aineistoni perusteella kokijan persoonia ei aseta rajoituksia kokijan adessiivimuotoisuudelle.

## 5.2 Tempus adessiivikokijan sisältävissä tunnekausatiivilauseissa

Adessiivikokijoiden yhteydessä esiintyy kaikkia aikamuotoja, vaikkakin pluskvamperfektiä hyvin harvoin. Aikamuodoilla ilmaistaan aineistossani sekä aikaan liittyviä merkityksiä että tiedon alkuperää eli evidentialista modaalisuutta.

Tämän luvun analyysi etenee tempus kerrallaan. Etenen aineistossani yleisimmästä harvinaisimpaan eli preesensistä imperfektin kautta perfektiin ja lopuksi pluskvamperfektiin. Kussakin luvussa tarkastelen myös tiettyjen inkoatiivisuutta osoittavien apuverbien vaikutusta adessiivikokijan sisältävien tunnekausatiivilauseiden ilmaisemaan aikaan ja aspektiin. Luvun esimerkeistä on lihavoitu adessiivikokija ja kursivoitu verbi.

### 5.2.1 Preesens adessiivikokijan yhteydessä

Preesens kuvaa suomen kielessä puhehetken kannalta menemätöntä aikaa (VISK: s.v. *preesens*). Preesens voi viitata puhehetken aikaiseen tapahtumaan, puhehetkellä vallitsevaan tilaan, yleisesti vallitsevaan tilaan tai tulevaan. Sillä voidaan ilmaista myös habituaalista eli toistuvaa tekemistä tai tilannetta. (Hakulinen & Karlsson 1995: 247.) Auli Hakulinen ja Fred Karlsson (mts. 245) tähdentävät, että tempus kietoutuu tiiviisti muihin kontekstissa esiintyviin kieliopillisiin aineksiin, esimerkiksi modukseen.

Preesens on aineistossani selkeästi yleisin aikamuoto kaikkien aineiston verbien kohdalla. Sitä esiintyy kaikkien kokijan tarkoiteryhmien kanssa ja niin väite-, kielto- kuin kysymyslauseissa. Preesensillä voidaan viitata aineistossani niin nykyhetkeen kuin tulevaan, ja sillä voidaan puhua yleisesti vallitsevista tiloista.

Seuraavissa esimerkeissä preesens esiintyy eri verbien ja eritarkoitteisten adessiivikokijoiden kanssa. Ensiksi esittelen preesensin käyttöä väitelauseissa:

34. **Miulla** hieman *huolettaa*.

35. **mulla** *kihelmöi* milloin vaan, mutta kävellessä hellittää.

36. **kaikilla** *vituttaa* joskus rankasti ja pitääkin kätistä, mutta jos se on ainaista ja joka päiväistä niin ei sellaista jaksa kukaan kuunnella... susta tulee kätinä ämmä tai ukko ja saat takuulla ihan rauhassa kylpeä itsesäällissä koko loppuelämän

Esimerkissä 34 kokijana on ensimmäinen persoona eli kirjoittaja itse. Hän viittaa kokemukseensa puhehetkellä. Koska tunnekausatiiveilla kuvataan kuitenkin

lähtökohtaisesti tiloja, saa tämänkin lauseen preesens tilatulkinnan, eli sen kuvaama tunnetila ei ole vain hetkellinen puhehetkeen sijoittuva tunne, vaan se on alkanut oletettavasti jo ennen puhehetkeä ja jatkuu sen jälkeenkin.

Esimerkissä 35 kokija on samaten yksikön ensimmäinen persoona eli kirjoittaja itse. Tässä preesens saa toistuvaa tapahtumaa ilmaisevan tulkinnan, jonka synnyttää adverbiaalilauseke *milloin vaan*, joka implikoi, että kihelmöintiä voi tapahtua millä hetkellä tahansa. Rinnasteinen päälause *mutta kävellessä hellittää* kuitenkin osoittaa, ettei kihelmöinti ole jatkuvaa, minkä perusteella virke kuvaa toistuvaa tuntemusta eikä niinkään jatkuvaa tilaa.

Esimerkissä 36 puolestaan kokijana toimii kvanttoripronomini *kaikilla*. Esimerkin 35 tapaan esimerkin 36 tunnetapahtuma tulee tulkituksi toistuvaksi eikä jatkuvaksi tai puhehetkellä vallitsevaksi adverbien *joskus* vuoksi. Tiettyyn joukkoon spesifioimaton kvanttoripronominin *kaikilla* ja epäspesifin ajan adverbien *joskus* vuoksi esimerkin 36 toistuvuus tulee tulkituksi suorastaan yleistykseksi siitä, että kaikki ihmiset kokevat silloin tällöin verbin *vituttaa* ilmaisemaa tunnetta.

Seuraavat esimerkit havainnollistavat preesensin käyttöä kieltolauseissa adessiivikokijan yhteydessä:

37. *Ei mulla* ilmeisesti pahasti *masenna* mutta kumminkin pikkuisen.

38. **Mulla** *ei* niveliä *kolota*.

Esimerkit 37 ja 38 kuvaavat kokijan tilaa, joka määritellään sen kautta, millainen tila ei ole. Esimerkissä 37 kokija *mulla* kokee masennusta, mutta ei pahaa sellaista. Esimerkissä viitataan puhehetkellä vallitsevaan tilaan. Viesti, josta esimerkki 38 on osa keskustelua, jossa pohditaan homeen aiheuttamia oireita ja sitä, onko nivelkipu yksi niistä. Kirjoittaja kertoo, ettei hänen niveliään särje. Kivuttomuus on kirjoittamishetkellä vallitseva tila.

Seuraavissa esimerkeissä adessiivikokija ja preesens esiintyvät kysymyslauseessa:

39. Mikä **sulla** *pännii*?

40. Voiko **jättäjälläkin** vanha suola *janottaa*?

Esimerkissä 39 kokijana on yksikön toinen persoona ja kysymyksellä viitataan selkeästi puhehetkellä vallitsevaan tunnetilaan. Kysymyksellä halutaan tiedustella, mikä puhekumppania mahtaa pänniä. Esimerkissä 40 tiedustellaan yleiseltä kannalta sen

mahdollisuutta, että myös jättäjää voisi erotilanteessa janottaa vanha suola eikä pelkästään jätettyä.

Jonkin tunnetilan alkamista kuvaavat virkkeet ovat mielenkiintoisia lauseiden luoman aspektin kannalta. Niissä tunne- ja tuntemuskausatiivien aspekti ja tempusten merkitys hieman muuttuvat. Seuraavissa esimerkeissä tunne- tai tuntemuskausatiiviverbi esiintyy jonkin alkamista esiintyvän verbin perässä verbiketjuna. Alkamista kuvaavia verbejä ovat tässä *alkaa* ja *ruveta*.

Seuraavissa esimerkeissä puhutaan toistuvista ilmiöistä.

41. **Itselläni** *alkaa* aina *huolettamaan* terveys.

42. Jos **itselläni** *alkaa masentamaan*, niin se auttaa.

Esimerkissä 41 kirjoittaja kertoo, että hänen huolenaiheenaan on terveys. Esimerkki on osa viestiä, jossa kirjoittaja kuvaa käyneensä kahden ylipainoisen naisen kanssa treffeillä. Juuri ylipaino herättää hänessä huolen terveyden suhteen. Toistuneen tilanteen kuvaus sekä adverbii *aina* osoittavat huolen alkavan toistuvasti tietyn ärsyksen vuoksi. Esimerkissä 42 tunnereaktio on niin ikään toistuva, mutta toistuvuus ilmenee toisella tavalla. Siinä perustellaan annettua neuvoa, jonka kirjoittaja toteaa auttavan, jos häntä itseään masentaa. Tilanteen toistuvuuden paljastaa esimerkin *jos–niin*-rakenne. Rakenne esittää syy–seuraus-suhteen kahden asiantilan välillä. Jotta syy–seuraus-suhde on voitu todeta, on asian täytynyt tapahtua useammin kuin kerran.

Esimerkissä 43 pohditaan tulevaisuutta:

43. Miten tuleva ex-mies ja minä , *rupeeko* vanha suola **hänellä** *janottaa* ?

Esimerkin kirjoittaja pohtii oman ja ex-miehensä tulevaisuutta ja asettaa *ruveta*-verbin avulla kysymyksensä kohdistumaan tuleviin tapahtumiin ja tiedustelee niistä keskustelukumppaneiltaan. Hän haluaa tietää, alkaako ex-mies haluta häntä takaisin joskus tulevaisuudessa.

Inkoatiivisen alkamista kuvaavan verbin kanssa verbiketjussa esiintyessään preesens ei siis koskaan ilmaise vain puhehetkellä tapahtuvaa tuntemusta. Alkamista kuvaavaa verbiketjua ei esiinny aineistossani lainkaan verbien *kirvellä*, *haluttaa* ja *aristaa* yhteydessä.

### 5.2.2 Imperfekti adessiivikokijan yhteydessä

Imperfektillä ilmaistaan mennyttä aikaa (Penttilä 1963: 474, VISK § 1530). Suomessa imperfekti ilmaisee prototyypillisesti päättynyttä tapahtumaa (VISK § 1530). Se on tunnusmerkitön tempus narratiivisissa jaksoissa (VISK § 1531).

Imperfektiä esiintyy aikamuodoista aineistossani toisiksi eniten. Sitä esiintyy kaikkien aineistoni verbien yhteydessä. Enimmäkseen imperfekti esiintyy tyypillisessä tehtävässään ilmaisemassa puhehetkeä edeltävään aikaan sijoittuvaa kokemusta, joka on päättynyt puhehetkellä, kuten seuraavissa esimerkeissä:

44. itse erosin kahden vuoden suhteesta (jätin) kun **mulla** niin *vitutti* koko jätkä, eikä ihmistä voi kokonaan muuttaa.

45. **Kaverilla** *panetti* runsaanlaisesti kapakkaillan jälkeen joten hän suuntasi jatkoille tunnettuun ilotaloon.

Esimerkissä 44 tunnekausatiiviverbi *vituttaa* on imperfektissä. Päälause *itse erosin kahden vuoden suhteesta* ankkuroi viestin tapahtumat menneeseen. Konjunktio *kun* esittää kausatiivisen suhteen sivulauseen ja päälauseen välillä. Sivulauseen tunnetila on vallinnut menneessä ja johtanut päälauseen tapahtumiin eli eroon. Esimerkissä 45 finiittiverbi on puolestaan tuntemuskausatiivi *panettaa*. Molemmat kuvaavat kirjoittamishetkeä edeltävässä ajassa vallinnutta tilaa, joka on päättynyt kirjoittamishetkeen mennessä.

Imperfektiä esiintyy aineistossani myös narratiivin tempuksena, kuten esimerkissä 46:

46. Huomasin Jarin uikkareiden alkavan pullottamaan ja **minullakin** *kihelmäi* nivuksissa.

Esimerkki 46 on osa Suomi24-keskustelupalstan Seksinovellit-kanavalla julkaistua novellia. Siinä novellin kertoja puhuu itsestään ensimmäisessä persoonassa, ja kuvaa kihelmöintiä nivusissaan. Se edustaa siis aineistoni selkeää narratiivista ainesta, joten myös sen tempuksen valikoituminen imperfektiksi motivoituu kontekstilla.

Seuraavat esimerkit havainnollistavat imperfektin käyttöä aineistossani sellaisissa yhteyksissä, joissa kuvataan jonkin tunteen tai tuntemuksen alkamista. Inkoatiivisuutta ilmaisevan verbin liittäminen tunne- tai tuntemuskausatiivilauseen edelle avaa verbin aspektin siten, ettei imperfekti enää ilmaise tunteen tai tuntemuksen myös jo päättyneen. Näissä tapauksissa imperfekti ainoastaan sijoittaa tunteen tai tuntemuksen alkamisen puhehetkeä edeltävään aikaan. Seuraavassa esimerkissä vain kuvatun tunnetilan alkamisajankohta sijoitetaan menneeseen:

47. **Minullakin** alkoi kihelmöimään ja kutittamaan... kai se on toi syfilis... tai... joku muu.

Esimerkissä 47 kihelmöimisen ja kutittamisen alkaminen sijoitetaan menneeseen verbiketjulla *alkoi kihelmöimään ja kutittamaan*. Sen sijaan seuraavan virkkeen finiittiverbi *on* liittyy oireiden tuoman diagnoosin nykyhetkeen preesensillä. Niinpä ensimmäinen virke osoittaa vain oireiden alkamisen sijoittuvan puhehetkeä edeltävään aikaan ja preesensmuoto kertoo, että oireet jatkuvat edelleen.

Huolimatta apuverbin alkamista osoittavasta merkityksestä tunne- tai tuntemuskausatiivin sisältävä imperfektimuotoinen verbiketju voi kuitenkin sijoittaa myös koko kokemuksen menneeseen, kuten tapahtuu esimerkissä 48:

48. olin aika humalassa muutama vuosi sitten 16-vuotiaana. tuttu jätkä oli piirittänyt ahkerasti koko illan ja **mullakin** alko vähän *panettaa* joten lähetettiin läheiseen metsään.

Esimerkin 48 tunnekausatiivilause *mullakin alko vähän panettaa* sijoittuu keskelle virkettä, joka kuvailee menneitä tapahtumia imperfektissä, joten lukija ymmärtää myös panettamisen tuntemuksen sijoittuvan samaan aikaan kuin muu virke, sillä se esitetään myös osana menneisyyteen sijoittuvaa syy–seuraus-ketjua. Metsään lähteminen implikoi seksuaalisen halukkuuden tuntemuksen saavan tyydytyksen metsässä, jolloin tuntemus on myös päättynyt menneessä. Esimerkki kertoo tarinan, joten sen imperfekti motivoituu myös viestin narratiivisesta funktiosta.

### 5.2.3 Perfekti adessiivikokijan yhteydessä

Perfektillä viitataan menneeseen tapahtumaan, joka esitetään puhehetken kannalta relevanttina (Hakulinen & Karlsson 1995: 248). Perfektiä esiintyy melko vähän aineistossani. Sitä ei esiinny aineistossani lainkaan verbien *vituttaa*, *masentaa*, *janottaa* ja *haluttaa* kanssa.

Mentaalista muutosta ilmaisevien verbien kohdalla puhehetken relevanttius on usein sitä, että muutoksen seuraukset tuntuvat puhehetkellä (Seppänen 1997: 7). Vaikka Seppänen puhuu nimenomaan muutoksen ilmaisevista verbeistä, pätee sama myös tunne- ja tuntemuskausatiiveihin, vaikka ne ilmaisevatkin tilaa. Niiden kuvaama tila on joko edelleen voimassa puhehetkellä (49), mutta on alkanut sitä ennen, tai tilan vaikutukset ovat edelleen läsnä puhehetkessä (50).

49. **Mulla** on nyt *jomottanut* päähän reilun viikon ajan (yleensä mulla ei koske päähän) ja sekin pelottaa, että ei ole mitään vakavaa ...

50. Aloitin maanantaina hiivantappodietin ja tänään repsahdin chipseihin ja suklaaseen. Harmittaa nyt. Lopetin kahvin juonninkin ja pää oli kipeä kolme päivää ja iskias iski. Yöllä on hikoilluttanut, mutta vatsa on pienentynyt. Miten sinä olet jaksanut olla niin kauan dietillä. **Minulla on himottanut** suklaata hirveästi .

Esimerkissä 49 kirjoittajan päätä jomottaa, mikä on alkanut jo reilu viikko sitten. Lähimenneisyyden ja nykyhetken suhde on selkeä, koska se tuodaan esille adverbien. Nykyhetki tuodaan esiin adverbillä *nyt* ja se, että tuntemus on alkanut jo yli viikkoa aiemmin, tuodaan esiin postpositioliusekkeella *reilun viikon ajan*. Myös suluissa olevassa osassa *yleensä mulla ei koske päähän* esiintyy adessiivikokija. Sen tempus on preesens.

Esimerkin 50 viesti on keskustelusta, joka koskee dieettiä, jolla pyritään pääsemään eroon kehon hiivasta. Kirjoittaja on samana päivänä retkahtanut pois dieetin rajoista ja kuvaa, että dieetin noudattamisen ajan hän on himoinnut suklaata. Perfektin valinnalla kirjoittaja sijoittaa tuntemuksensa lähimenneeseen, mutta pitää toisaalta auki mahdollisuuden sille, että hän saattaa vielä jatkaa dieetin noudattamista, jolloin myös suklaanhimo jatkuu myös tulevaisuudessa. Päivänä, jona kommentti on kirjoitettu, suklaanhimo on tyydytetty, joten todennäköisesti perfekti ei ole valikoitunut tempukseksi, koska tunne olisi läsnä puhehetkellä vaan koska sen vaikutukset ovat läsnä puhehetkellä. Himo on johtanut retkahtamiseen, joka on johtanut neuvojen tarpeeseen.

Perfektillä voidaan myös ilmaista episteemistä modaalisuutta. Sillä voidaan ilmaista, että esitetty tieto on kirjoittajan päättelemää, ei siis välitöntä tietoa (esimerkki 51). Joskus perfekti voi myös ilmaista tiedonlähteen olevan joku muu kuin kirjoittaja, mikä on kuitenkin harvinaisempaa kuin päättelyn osoittaminen (esimerkki 52). (Penttilä 1963: 615.)

51. **Hannella on kolottanut** tiettyä hammasta alusta asti. [virke täydennetty kontekstista]

52. En tiedä ketään **jolla** 20-30 hiilareilla *olisi himottanut* leipää tai pottua .

Esimerkin 51 puheenaiheena on Big Brotherin osallistuja nimeltään Hanne. Keskustelijan viesti on keskustelun avaus, jossa hän esittää ohjelmaa katsoessaan tekemänsä päätelmän. Keskustelun puheenaihe paljastaa tiedon päätellyksi. Puheenaiheena oleva henkilö on keskustelijoille ainoastaan televisiosta tuttu, joten heillä ei voi olla todellista episteemistä pääsyä tämän tuntemuksiin.



Esimerkki 52 on osa keskusteluketjua, jossa jaetaan kokemuksia vähähiilihydraattisesta ruokavaliosta. Päälause *en tiedä ketään* osoittaa, että puhutaan kirjoittajan tiedosta aiheeseen liittyen. Jo pronomini *ketään* paljastaa, että kyse on kolmannen osapuolen kokemuksista, jolloin kokemuksen täytyy olla joko pääteltyä tai kuultua, sillä kyseessä on tuntemusverbi eikä kirjoittajalla voi siis olla oman käden tietoa asiasta. Perfekti motivoituu siis esimerkeissä 51 ja 52 tiedon alkuperästä tapahtumahetken lisäksi. Esimerkissä 52 myös modus tukee tulkintaa tiedon lähteen toissijaisuudesta. Penttilän (1963: 478) mukaan yksi konditionaalini esiintymisyhteyksistä on referaatti. Konditionaalilla voidaan ujuttaa toisen ajatusten referointiin myös kielenkäyttäjän oma asenne. Sen avulla voidaan ilmaista, että referoitu väite on epätodennäköinen tai jopa paheksuttava. (Mp.)

Seppänen (1997) on havainnut keskusteluaineistoa tarkastellessaan, että perfektillä on myös muita kuin aikaa tai episteemisyyttä ilmaisevia funktioita. Koska aineistooni kuuluu vain yksittäisiä virkkeitä Suomi24-keskusteluista, ei aineistoni perfektiesiintymiä ole mielekästä lähteä erittelemään eritoten Seppäsen havaitsemia piirteitä silmällä pitäen. Kuitenkin kaksi Seppäsen havaitsemaa funktiota nousevat esiin aineistoa tarkasteltaessa. Nuo funktiot ovat perfektin käyttö perusteluna edellä esitetylle väitteelle tai kannanotolle ja puhujien välisen yhteisen tiedollisen tai kokemuksellisen maaperän tunnusteleminen (ma. 2–3). Myös esitetyn tilanteen tai tapahtuman tarjoaminen avoimena muiden keskustelijoiden käsiteltäväksi on Seppäsen (mp.) havaitsema perfektin keskustelufunktio. Se tuntuu intuitiivisesti niin ikään nettikeskustelulle ja tunnekausatiiveille tyypilliseltä perfektikäytöltä. Sen todistamiseen tarvittaisiin kuitenkin pidempien keskustelukatkelmien tarkastelemista.

Omaa väitettä perustellaan perfektimuotoisesti esimerkissä 53:

53. **Mulla** on joskus *vihlonut* rankan seksin jälkeen joku viikko tosta oikeelta puolelta...

Esimerkki 53 on vastaus keskustelunaloitukseen, jonka kirjoittaja on huolissaan vatsassaan tuntuvasta kivusta, jonka syytä lääkäri ei ole osannut määrittää. Esimerkki 53 on osa vastausta, jonka kirjoittaja on sitä mieltä, että naisilla on mysteerisiä vaivoja, joista ei kannata välittää ennen kuin ne yltyvät oikeasti häiritseviksi. Perusteluna hän kertoo oman kokemuksensa, jonka esittää tempukseltaan perfektisenä: *on vihlonut*.

Muiden keskustelijoiden kokemuksia tiedustellaan perfektin avulla aineistossani esimerkiksi seuraavasti:

54. *Onko kellaan* muulla *särkenyt/kolottanut* selkää kuurin aikana? Mulla kolottaa varsinkin alaselkää (oon kyllä istunutkin tietokoneen ääressä paljolti..eli vois johtua myös siitä)

55. Elikäs milloin *Teillä muilla on alannut närästämään* , se kun kuulemma on niin yleistä ?

Esimerkin 54 keskustelu koskee Roaccutan-aknelääkekuuria. Esimerkin kirjoittaja on keskustelun aloittaja, joka esittää kolme kysymystä kuurin haittavaikutuksista. Tämä on kysymyksistä toinen. Tässä perfekti sekä avaa esitetyn tuntemuksen muiden keskusteltavaksi, että avaa aikaikkunaa niin, että siihen voivat vastata sekä sellaiset henkilöt, joiden kuuri on jo päättynyt, että sellaisten, joilla se on vielä käynnissä. Kirjoittajan itsensä kuuri on edelleen käynnissä, joten perfekti motivoitunee myös siitä. Esimerkki 55 korostaa nimenomaan närästystuntemuksien alkuajankohtaa. Keskustelun aiheena on raskauden aikainen närästys, ja kysyjä tiedustelee, milloin se on alkanut muilla keskustelijoilla.

Myös perfektin yhteydessä esiintyy tunteen alkamisen kuvaamista. Kuten imperfekti myös perfekti kuvaa usein alkamisen kautta sitä, että tunne tai tuntemus on alkanut menneisyydessä, mutta jatkuu edelleen puhehetkellä. Menneisyydessä alkaneen, mutta puhehetkellä jatkuvan tai relevantin tilanteen kuvaaminen on kuitenkin perfektille tyypillistä, joten inkoatiiviset apuverbit kuten *alkaa* ja *ruveta* eivät tuo juuri muutosta perfektisten adessiivikokijaisten tunnekausatiivilauseiden tulkintaan.

#### 5.2.4 Pluskvamperfekti adessiivikokijan yhteydessä

Pluskvamperfektillä ilmaistaan tapahtumaa, joka sijoittuu menneeseen jotakin toista mennyttä hetkeä edeltävään aikaan (Penttilä 1963: 617). Pluskvamperfekti esiintyy aineistossani vain kerran:

56. Ja hmm... mun äiti kerto, että se oli kokeillut Number sevenin meikkivoidetta, niin **sillä** *oli alkanu kirvelee* silmät.

Esimerkissä 56 pluskvamperfekti ei vaikuta välittävän niinkään aikaan liittyvää merkitystä vaan tiedon lähteen alkuperää samalla tavoin kuin perfektin sisältävät esimerkit 51 ja 52. Aarni Penttilä (1963: 617) onkin esittänyt, että yksi pluskvamperfektin tehtävä on ilmaista tiedon olevan muualta kuultua. Esimerkissä 56 kirjoittajana toimiva henkilö referoi äitinsä kokemusta kertomalla, että äidin silmiä on alkanut kirvellä, kun tämä on käyttänyt Number sevenin meikkivoidetta. Aineistoni valossa on myös

mielenkiintoista, että se kuvaa tuntemuksen alkamista eikä jatkuvaa tuntemusta menneessä.

Pluskvamperfektin harvinaisuus aineistossani johtunee siitä, että Suomi24-keskusteluissa puhutaan paljon omista kokemuksista, ja myös tunne- ja tuntemuskausatiivit esiintyvät merkityksensä vuoksi useimmiten omakohtaisten kokemusten esittämisen yhteydessä. Koska pluskvamperfektin yleinen tehtävä on referoida muualta kuultua tietoa, ei sitä ilmene juurikaan nettikeskustelun kontekstissa tunteista ja tuntemuksista puhuttaessa. Pluskvamperfektin harvinaisuus selittyy aineistossani varmasti osittain myös sillä, että se on myös muissa konteksteissa harvinainen. Muun muassa lehtiteksteissä ja yleispuhekielessä pluskvamperfektin on todettu olevan suomen tempuksista harvinaisin (Hyvönen & Jämsä 1978: 13).

### 5.2.5 Yhteenveto tempuksista adessiivikokijan yhteydessä

Preesens on aineistossani yleisin tempus. Toiseksi yleisin on imperfekti, minkä jälkeen seuraa perfekti. Harvinaisin on pluskvamperfekti, joka esiintyy aineistossani ainoastaan yhden kerran. Tempuksilla ilmaistaan aineistossani niin aikaa, aspektia kuin modaalisia merkityksiä. Modaalisia merkityksiä tukee paikoin konditionaali, joka on indikaatiivin lisäksi ainoa modus, jota aineistossani esiintyy.

Tunnekausatiivilauseiden aspektiin vaikuttaa eniten itse verbien aspektuaalinen merkitys. Tunnekausatiivilauseessa tunne- ja tuntemuskausatiivit ovat aspektiltaan lähtökohtaisesti rajaamattomia (Siironen 2001: 58). Tempusvalinta vaikuttaa aspektiin siten, että preesens ja perfekti kuvaavat tyypillisesti puhehetkellä vallitsevaa tunnetilaa tai tuntemusta. Imperfektillä ilmaistaan yleensä menneessä päättynyttä tunnetilaa tai tapahtumaa.

Inkoatiiviset apuverbit, kuten *alkaa* ja *ruveta*, kuitenkin vaikuttavat tunnekausatiivilauseiden merkitykseen. Ne vievät lauseen fokuksen tunteen tai tuntemuksen alkamishetkeen. Varsinkin imperfektin yhteydessä ne saattavat vaikuttaa myös lauseen aspektiin. Imperfektin kuvatessa tyypillisesti päättynyttä tapahtumaa inkoatiivisen apuverbin muodostamassa verbiketjussa tunnekausatiivilauseeseen kuvaaman tilan aspekti saattaa jatkua puhehetkeen saakka.

Aineistostani paljastuu myös, että ajan adverbrit voivat vaikuttaa tunnekausatiivilauseen aspektiin ja modaaliset adverbrit vaikuttavat tunnekausatiivilauseen modaalisuuteen. Minulla ei ole aineistoni perusteella syytä olettaa, että niiden käyttö tai

merkitys kytkeytyisi nimenomaan adessiiviin kokijan sijana, joten jätän niiden lähemmän tarkastelemisen jatkotutkimuksen tehtäväksi.

Tyypillinen tapa suomen kielessä välittää aspektuaalisia merkityksiä on objektin sijavalinta. Partitiivinen objekti ilmaisee tyypillisesti rajaamatonta aspektia ja totaaliobjekti rajattua aspektia. (VISK § 1498.) Olisikin mielenkiintoista tarkastella, miten tunnekausatiivilauseen kokijan, joka yleiskielessä jäsentyy objektiksi, sijavalinta vaikuttaa tunnekausatiivilauseen aspektiin. Olisiko erilaisella aspektilla esimerkiksi vaikutusta siihen, miten adessiivikokija ja partitiivikokija yhdistyvät eri tempuksiin? Kandidaatintutkielmassani (Saloheimo 2018: 22) havaitsin, että adessiivikokijan yhteydessä saattaa esiintyä suurempaa vaihtelua tempuksenvälinnässä kuin partitiivikokijan yhteydessä. Tempusten yhdistymistä eri kokijatyyppeihin olisi kuitenkin syytä tarkastella laajemmassa aineistossa.

### 5.3 Tunnekausatiivilauseessa esiintyvä kohdeobjekti

Yleiskielessä tunnekausatiivilauseessa objektina toimii kokija. Aineistosta löytyy kuitenkin lauseita, joissa objektina toimiikin patientti eli kohde, johon kokijan tunne kohdistuu. Lauseiden kohteen sija on partitiivi ja kokijan sija adessiivi.

Laitinen (1988: 161) on määritellyt semanttisten roolien hierarkiaa suhteessa lauseenjäseniin seuraavasti: ”AGENTIIVILLA on yleensä aina oikeus subjektiksi ja KOHTEELLA objektiksi”. Tässä luvussa esittelemäni esiintymät toimivat juuri tämän logiikan mukaisesti. Kohde tulee objektiksi, kuten tavallista on, ja saa siten objektin sijan partitiivin. Koska kohde on jo varannut objektin muodon, on kokijan otettava jonkin toisen lauseenjäsenen tehtävä ja muoto. Tässä esittelemissäni lauseissa kokijan sijaksi valikoituu adessiivi ja lauseenjäsenetehtäväksi adverbiaali, joka muistuttaa muotonsa puolesta habitiiviadverbiaalia. Kyseistä adverbiaalia voitaisiin nimittää kokija-adverbiaaliksi.

Kohteen roolissa toimivaa partitiiviobjektia esiintyy aineistossani verbien *haluttaa* ja *himottaa* yhteydessä. Niille on löydettävissä nykykielestä myös transitiiviset vastineet *haluta* ja *himota*. *Haluttaa* ja *himottaa* mahdollistavat kohteen roolissa toimivan objektin todennäköisesti juuri siksi, että niiden kanta voidaan yhdistää myös transitiiviseen käsitteistykseen. Verbeille, joilla ei ole transitiivista vastinetta vastaava lauserakenne tuntuu epätodennäköiseltä.

Partitiivinen kohdeobjekti ja adessiivinen kokija-adverbiaali on nähtävissä seuraavissa esimerkeissä. Ensimmäisissä esimerkeissä finiittiverbinä toimii *haluttaa*:

57. mistä naisesta näkee päällepäin, vaatepäällä milloin **sillä** *haluttaa* juuri **minua**?

58. Ei se kuulu sulle jos nuoret haluaa nauttia toisastaan... tolalset tiukkapipot pitäis sulkea autiolle saarelle niin pitkäks aikaa että *alkais niillä itelläänkin haluttaa seksiä...*

Esimerkeissä 57 ja 58 tunnekausatiiviverbinä on *haluttaa*. Molemmissa esimerkeissä on kyse seksuaalisesta halun tunteesta, mutta objekteina toimivat eri tarkoitteet. Esimerkissä 57 seksuaalisen halun kohteena toimii inhimillinen olento eli kirjoittaja itse. Esimerkissä 58 puolestaan halun kohde on abstrakti nominilauseke *seksiä*.

Esimerkin 57 kohde on partitiivinen yksikön ensimmäisen persoonan pronomini *minua*. *Haluttaa* voi esiintyä tyypillisesti myös ilman halun kohteen ilmaisinta ja tulla silti tulkituksi seksuaalisen halun ilmaisuksi. Tässä esimerkissä asetetaan kirjoittaja ja muut ihmiset kuitenkin kontrastiseen asemaan keskenään, mikä tulee ilmi adverbistä *juuri*. Tässä kontekstissa on siis nimenomaan tarpeellista esittää halun kohde eksplisiittisesti. Esimerkissä 58 halun kohteen esittäminen ei tunnu niinkään välttämättömältä, mutta kirjoittaja on silti eksplikoinut sen kirjoittamalla sen auki partitiiviseen muotoon *seksiä*.

Seuraavissa esimerkeissä finiittiverbi on *himottaa*:

59. arvostettu asemerkkihän se Rouninki on , hinta määräytyy paljolti siitä kuinka kovasti ko. **aseyksilöä** ostajalla "*himottaa*".

60. **Itsellä** myös *himottaa* kokoajan jääkaappikylmiä rypäleitä :P

Esimerkeissä 59 ja 60 tunnekausatiiviverbi on *himottaa*. Esimerkissä 59 puhutaan aseiden ostamisesta. Keskustelija väittää, että aseiden hinta määräytyy siitä, kuinka kovasti ostaja haluaa juuri kyseisen aseiden. Myös *himottaa*-verbin yksi merkitys on viitata seksuaaliseen halukkuuteen (KS s.v. *himottaa*). Mahdollisesti tässä yhteydessä kohteen ilmipaneminen muodossa ko. *aseyksilöä* motivoituu tuosta merkityksestä. Jos tunnekausatiivilause kuuluisi muodossa *hintaa määräytyy paljolti siitä kuinka kovasti ostajalla "himottaa"*, tulisi lause helposti tulkituksi siten, että kyseessä olisi seksuaalinen himo.

Esimerkissä 60 puolestaan puhutaan ruoan, viinirypäleiden, himoamisesta. Esimerkki 60 on raskaus-osion keskustelua, jossa aloittaja kertoo himoitsevansa viinirypäleitä, mutta pohtii, ovatko niiden siemenet haitallisia sikiölle. Esimerkin

kirjoittanut keskustelija ilmaisee, että hänellä itsellään on sama kokemus suhteessa nimenomaan viinirypäleisiin, joten hedelmälajikkeella on oleellinen rooli keskustelussa. Sitä, miksi viinirypäleet analysoituvat kohteen ja objektin kieliopilliseen muotoon, eivätkä tunnekausatiivilauseessa tyypilliseen ärsykesubjektin rooliin, ei aihevalinta selitä.

Aineistossani on myös sellaisia *himottaa*-verbin esiintymiä, joissa puhutaan ruoasta ja joissa ruoka on ärsykesubjektina, kuten esimerkissä 61:

61. **Mulla** keväisin *himottaa* parsaa ja varhaiskaali .)

Esimerkissä 61 kokijana toimii adessiivinen *mulla* ja ärsykkeenä nominatiivimuotoinen *parsa ja varhaiskaali*.

Kohdeobjekti voi olla aineistossani myös infinitiivi. Koska se ei ole nomini, se ei ole muodoltaan partitiivinen eikä siis vie partitiiviobjektin muotoa kokijalta. Seuraavissa lauseissa kokija on siitä huolimatta adessiivimuotoinen:

62. *Taitaa* **Helsingiläisillä** *haluttaa* saada oikea jääkiekkjoukkue kun ovat noin kärppien perään.

63. Jos **sinulla** *haluttaa* ostaa kissa keulaan niin kyllä niitä löytyy ainakin Ruotsista ja suht kohtuulliseen hintaan. Ota yhteys jos kiinnostaa.

Esimerkissä 62 kokija on adessiivimuotoinen *Helsingiläisillä*. Objekti on infinitiivilauseke *saada oikea jääkiekkjoukkue*. Esimerkissä 63 puolestaan kokijaa ilmentää *sinulla* ja objektina toimii lauseke *ostaa kissa keulaan*.

Olen esitellyt tunnekausatiivilauseita, joissa on kokijan rinnalla ilmaistuna tunteen kohde. Tällaisissa tapauksissa kohde ottaa objektin lauseenjäsentehtävän ja siten myös partitiivisen muodon. Kokijan on asetettava toiseen muotoon ja tehtävään. Aineistossani se on adessiivimuotoinen adverbiaali, jota voitaisiin nimittää kokija-adverbialiksi. Kohteen ilmaisevat tunnekausatiivilauseet saattavat olla yksi syistä, joiden vuoksi adessiivia on alettu käyttää kokijan sijana.

## 6. Adessiivikokija ja muunsijainen aktiivinen vyöhyke

Tunne- ja tuntemuskausatiivien yhteydessä on mahdollista tuoda esiin myös tunteen tai tuntemuksen tarkempi ala eli aktiivinen vyöhyke. Tämä on tyypillistä erityisesti tuntemuskausatiivien yhteydessä. Tällöin adessiivi yhdistyy aineistossani kokijaan ja aktiivinen vyöhyke ilmaistaan jollakin muulla sijalla. Sama ilmiö tulee esiin jo Räsäsen

(1972: 299) luettelemassa esimerkeissä, joissa aktiivinen vyöhyke on ilmipantuna tuntemuskausatiivin yhteydessä esimerkiksi seuraavasti: *se poeka sanonu oli että jalkoja hällä niim palelee.*

Aktiivinen vyöhyke on aineistossani tyypillisimmin partitiivinen. Muita aktiivista vyöhykettä osoittavia sijoja ovat aineistossani nominatiivi, genetiivi, illatiivi, elatiivi, ablatiivi ja inessiivi. Aktiivisen vyöhykkeen sijanvalinta on jossakin määrin verbistä riippuvaista, mutta monien verbien kohdalla esiintyy myös useampaa sijaa aktiivisen vyöhykkeen sijana.

Ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen sisältävissä lauseissa adessiivikokija lähenee kehysadverbiaalia siinä mielessä, että se on lauseen alussa, joten se voitaisiin nähdä predikaatiosta irrallisena elementtinä. Tunne- ja tuntemusverbien yhteydessä kokijan ilmaiseva lauseenjäsän kuuluu kuitenkin verbin argumenttirakenteeseen, joten varsinaiseksi kehysadverbiaaliksi adessiivikokijaa ei voida analysoida. Varsinkin partitiivisen aktiivisen vyöhykkeen yhteydessä aktiivinen vyöhyke lähenee kohteen roolia kokijan pysyessä omassa roolissaan. Tällöin lauseenjäsentehtävän ja sijavalinnan kohdalla tapahtuu sama ilmiö kuin kohdeobjektin sisältävissä lauseissa: kohteen roolilla on etuajo-oikeus objektin rooliin ja myös partitiivin sijaan. Kokijan on silloin asetettava adverbiaalin tehtävään ja otettava muodokseen jokin muu sija. Kuten kohdeobjektin yhteydessä, myös aktiivisen vyöhykkeen yhteydessä luonteva sijavalinta vaikuttaa olevan adessiivi.

Luvun aluksi erittelen aktiivisen vyöhykkeen esiintymisen määriä ensin tunnekausatiivien ja sitten tuntemuskausatiivien yhteydessä. Sen jälkeen siirryn analysoimaan esiintymiä tarkemmin sija kerrallaan.

## 6.1 Aktiivisen vyöhykkeen esiintyminen tunne- ja tuntemuskausatiiviverbien seurassa

Aktiivista vyöhykettä esiintyy ilmipantuna sekä tunne- että tuntemuskausatiiviverbien seurassa. Adessiivikokijan alan ilmaisevia ilmipantuja aktiivisia vyöhykkeitä esiintyy seuraavien tunnekausatiiviverbien kohdalla:

ahdistaa,	katkeroittaa,	miellyttää,	ärsyttää. <sup>15</sup>
järkyttää,	masentaa,	pänniä,	

---

<sup>15</sup> Näistä *ahdistaa* ja *ärsyttää* voivat saada myös fyysistä tuntemusta kuvaavan tulkinnan.

Taulukossa 3 on eriteltyä aktiivisen vyöhykkeen esiintymät tunnekausatiiveittain. Taulukossa on nähtävillä ilmipantujen vyöhykkeiden prosentuaalinen määrä kaikkien verbin hakutulosten joukossa, ilman aktiivista vyöhykettä esiintyvien adessiivikokijoiden prosentuaalinen osuus sekä kaikkien adessiivikokijan sisältävien osumien osuus koko haun tuloksista. Lisäksi taulukossa on esillä verbin haun tuottaman konkordanssin osumien lukumäärä.

*Taulukko 3.* Ilmipantujen aktiivisten vyöhykkeiden osuus tunnekausatiiviverbien korpushaun tuloksista.

<b>Tunne-kausatiivi-verbi</b>	<b>Ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen sisältävien osumien osuus<sup>16</sup></b>	<b>Pelkän adessiivikokijan sisältävien osumien osuus</b>	<b>Kaikkien adessiivikokijan sisältävien osumien osuus</b>	<b>Haun kaikkien osumien lukumäärä</b>
pänniä	1 %	20 %	21 %	142
masentaa	1 %	19 %	20 %	877
ahdistaa	1 %	12 %	13 %	855
ärsyttää	1 %	5 %	6 %	8 429
katkeroittaa	1,20 %	0 %	1,20 %	85
järkyttää	1 %	0 %	1 %	1 079
miellyttää	1 %	0 %	1 %	3 183

Kaikkien aktiivisten vyöhykkeiden seurassa esiintyvien tunnekausatiivien osumista löytyy vain yksi aktiivisen vyöhykkeen sisältävä osuma. Verbien *katkeroittaa*, *järkyttää* ja *miellyttää* kohdalla kyseinen aktiivisen vyöhykkeen sisältävä osuma on ainoa adessiivikokijainen osuma.

Tuntemuskausatiiviverbien joukossa adessiivikokijan ja ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen kanssa esiintyivät Suomi24-korpuksessa seuraavat verbit:

---

<sup>16</sup> Verbeistä, joiden hakulauseke tuotti yli sata osumaa, on tässä laskettu prosentuaalinen esiintymismäärä ensimmäisen sadan osuman joukossa. Muista verbeistä on laskettu prosentuaalinen esiintymismäärä kaikkien osumien joukossa.



arastaa	kalvaa	kuristaa	puuduttaa
aristaa	karmaista	kutitella	raastaa
elähdyttää	karmia	kutittaa	rassata
haukotuttaa	karvastella	kutkutella	stimuloida
heikottaa	kihelmöidä	kutkuttaa	turvottaa
huimata	kirvellä	kuumottaa	tärisyttää
huipata	kirveltää	kylmätä	vihlaista
hyytää	kivistää	laulattaa	vihloa
jomottaa	kolottaa	paleltaa	värisyttää
juulia	kuumoittaa	pistellä	väräyttää.
jäytää	korventaa	pistaa	väräyttää.
kaihertaa	kouristaa	poltella	

Taulukossa 4 on eriteltyä aktiivisen vyöhykkeen esiintymät tuntemuskausatiiveittain. Taulukossa on nähtävillä ilmipantujen vyöhykkeiden prosentuaalinen määrä kaikkien verbin hakutulosten joukossa, ilman aktiivista vyöhykettä esiintyvien adessiivikokijoiden prosentuaalinen osuus sekä kaikkien adessiivikokijan sisältävien osumien osuus koko haun tuloksista. Lisäksi taulukossa on esillä verbin haun tuottaman konkordanssin osumien lukumäärä.

*Taulukko 4.* Ilmipantujen aktiivisten vyöhykkeiden osuus tuntemuskausatiiviverbien korpushaun tuloksista.

<b>Tuntemus-kausatiivi-verbi</b>	<b>Ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen sisältävien osumien osuus<sup>17</sup></b>	<b>Pelkän adessiivikokijan sisältävien osumien osuus</b>	<b>Kaikkien adessiivikokijan sisältävien osumien osuus</b>	<b>Haun kaikkien osumien lukumäärä</b>
kolottaa	57 %	6 %	63,00 %	247
vihloa	36 %	17 %	53,00 %	842
aristaa	34 %	6 %	40,00 %	333
jomottaa	33 %	9 %	42,00 %	319
kihelmöidä	32 %	11 %	43,00 %	259
kivistää	31 %	3 %	34,00 %	133
kouristaa	29,85 %	1,49 %	31,34 %	67
kuumottaa	25 %	8 %	33,00 %	463
kutittaa	23 %	9 %	32,00 %	964

<sup>17</sup> Verbeistä, joiden hakulauseke tuotti yli sata osumaa, on tässä laskettu prosentuaalinen esiintymismäärä ensimmäisen sadan osuman joukossa. Muista verbeistä on laskettu prosentuaalinen esiintymismäärä kaikkien osumien joukossa.

kutkuttaa	19 %	4 %	23,00 %	195
vihlaista	18 %	10 %	28,00 %	111
juulia	16,67 %	16,67 %	33,33 %	6
aivastuttaa	14,81 %	18,52 %	33,33 %	27
kuumoittaa	14,29 %	14,29 %	28,57 %	7
turvottaa	14 %	9 %	23,00 %	830
kirveltää	13,70 %	13,70 %	27,40 %	73
arastaa	12,50 %	6,25 %	18,75 %	32
karvastella	11,11 %	16,67 %	27,78 %	18
kirvellä	11 %	25 %	36,00 %	857
jäytää	11 %	12 %	23,00 %	140
korventaa	10 %	1 %	11,00 %	127
kaihertaa	10 %	22 %	32,00 %	123
pistellä	9 %	5 %	14,00 %	1 197
kutkutella	8,47 %	8,47 %	16,95 %	59
kalvaa	8 %	7 %	15,00 %	371
huipata	6 %	21 %	27,00 %	119
poltella	5 %	5 %	10,00 %	2 721
paleltaa	3 %	7 %	10,00 %	213
huimata	2 %	9 %	11,00 %	309
tärisyttää	2 %	4 %	6,00 %	110
puuduttaa	2 %	1 %	3,00 %	695
heikottaa	2 %	14 %	16,00 %	132
värisyttää	1,54 %	0 %	1,54 %	65
kylmätä	1 %	4 %	5,00 %	241
stimuloida	1 %	4 %	5,00 %	404
laulattaa	1 %	2 %	3,00 %	165
kutitella	1 %	1 %	2,00 %	725
rassata	1 %	16 %	17,00 %	1 045

Listoista voidaan päätellä, että aktiivisen vyöhykkeen ilmipaneminen on huomattavasti yleisempää tuntemuskausatiivien kuin tunnekausatiivien yhteydessä. Se ei ole kovin yllättävää, koska useimmiten aktiivinen vyöhyke on jokin kokijan ruumiinosa. Muutamissa rajatun aineiston esiintymissä aktiivisena vyöhykkeenä voi kuitenkin toimia myös jokin abstraktimpi tarkoite, kuten esiintymässä **Kiusaajalla** harvemmin omaatuntoa kolottaa ja kiusaaja heittelee kalikoilla koiraa ilman oikeaa syytä.

## 6.2 Aktiivisen vyöhykkeen käyttäytyminen adessiivikokijan sisältävissä tunnekausatiivilauseissa

Seuraavaksi analysoin tarkemmin ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen ja adessiivikokijan esiintymistä tutkielmani rajatussa aineistossa. Aktiivinen vyöhyke on ilmipantu tarkastelemassani aineistossa yhteensä 125 kertaa. Esimerkeistä on lihavoitu adessiivikokija, kursivoitu predikaattiverbi ja alleviivattu aktiivinen vyöhyke. Esimerkit esitetään niiden aktiivisen vyöhykkeen sijavalinnan mukaan ryhmiteltynä. Esittelen ensimmäisenä esiintymät, joissa aktiivisen vyöhykkeen sija on kieliopillinen, minkä jälkeen etenen tarkastelemaan semanttisten sijojen toimimista aktiivisen vyöhykkeen sijana.

Partitiivi esiintyy aineistoni ilmipannuista 125 aktiivisesta vyöhykkeestä 69 esiintymässä. Se on siis aktiivisen vyöhykkeen tyypillisin sija. Partitiivi esiintyy aktiivisena vyöhykkeenä adessiivikokijan seurassa muun muassa seuraavasti:

64. **Itselläni** alkoi selkää jomottaa ehkä noin viikkoa ennen synnytystä.

65. **Mulla** kolottaa niveliä ja toisen jalkapöydän jänteet tuli kipeäksi aivan itsestään.

Esimerkissä 64 kokijaa edustaa adessiivinen *itselläni*, jonka aktiivisen vyöhykkeen osoittaa partitiivinen *selkää*. Esimerkissä 65 kokija on adessiivinen *mulla* ja aktiivisen vyöhykkeen osoittaa partitiivinen *niveliä*.

Partitiivinen aktiivinen vyöhyke osoittaa tunteen tai tuntemuksen objektin. Partitiivin ollessa kyseessä on objekti partitiiviobjekti. Aineistossani tunne- tai tuntemuskausatiivi voi aktiivisen vyöhykkeen tehtävässä saada kuitenkin myös totaaliobjektin aseman. Tällöin sen sija on tyypillisimmin nominatiivi. Nominatiivinen jäsen tulkitaan tunnekausatiivilauseissa tyypillisesti ärsykkeeksi. Seuraavissa esimerkeissä nominatiivinen aines on kuitenkin joko kokijan osa tai kokijan hallintapiiriin tiiviisti kuuluva entiteetti. Näin ollen luontevampi tulkinta on mielestäni pitää nominatiivisia osallistujia aktiivisina vyöhykkeinä. Rajanveto ei ole näissä tapauksissa kuitenkaan aivan selvä. Seuraavat esimerkit havainnollistavat nominatiivista aktiivista vyöhykettä:

66. **Tutulla** alkoi huulet *kirvellä* (?) ja silmät oireilla.

67. Mii... **sinulla** *taitaa kolottaa* huono omatunto..

Esimerkissä 66 aktiivista vyöhykettä osoittaa nominatiivinen *huulet*. Kokijaa merkitsee adessiivinen *tutulla*. Aktiivinen vyöhyke on konkreettinen ruumiinosa eli kokijan huulet. Esimerkissä 67 aktiivinen vyöhyke on kokijan abstrakti osa: omatunto. Omatunto on tiiviisti entiteetille kuuluva ominaisuus tai se voidaan nähdä jopa entiteetin mentaalisenä osana kuten mieli. Aktiivinen vyöhyke, *huono omatunto*, on tässä nominatiivissa, ja kokijaa osoittaa adessiivinen *sinulla*. Nominatiivi esiintyy aineistossani aktiivisen vyöhykkeen sijana 31 esiintymässä.

Toinen tapa ilmaista totaaliobjekti on valita aktiivisen vyöhykkeen sijaksi genetiivi. Genetiivi on aktiivisen vyöhykkeen sijana harvinainen. Se esiintyy aineistossani aktiivisen vyöhykkeen sijana itse asiassa vain kerran:

68. Jokohan **teillä** syksy masentaa mielen.

Esimerkissä 68 kokijana on persoonapronomini *te*. Aktiivista vyöhykettä osoittaa totaaliobjekti *mielen*, joka on siis genetiivissä.

Seuraavaksi erittelen semanttisten sijojen esiintymistä aktiivisen vyöhykkeen osoittajina. Etenen aineistoni valossa yleisimmästä aktiivisen vyöhykkeen ilmaisevasta semantisesta sijasta harvinaisimpaan.

Semantisista sijoista yleisin aktiivisen vyöhykkeen osoittajana on inessiivi, joka esiintyy aineistossani kyseisessä tehtävässä 12 kertaa. Inessiivillä saatetaan ilmaista joko kehossa olevaa aluetta tai kokonaista ruumiinosaa aktiivisena vyöhykkeenä.

69. **mulla** *kirvelee* ain silloin tällöin jalkojen välissä ne ja on pikkusia nystyröitä/patteja esinahassa ja terskassaki pari.

70. **Minulla** *alkoi* niskassa *kihelmöidä*, kun yhtäkkiä muistin, miksi nainen oli niin tutun oloinen.

Esimerkissä 69 on kyseessä nimenomaan sijainnin ilmaisu kehossa, eikä niinkään varsinaisen ruumiinosan osoitin. Inessiivinen *jalkojen välissä* paikantaa tuntemuksen kehossa, muttei nimeä sen kokemuksen alaksi mitään tiettyä ruumiinosaa. Kokijaa osoittaa adessiivinen *mulla*. Lisäksi esimerkki sisältää nominatiivisen ärsykkeen *ne*. Esimerkissä 70 on puolestaan kyse tapauksesta, jossa inessiivi osoittaa selkeän ruumiinosan, joka tässä on *niskassa*. Kokijaa osoittaa adessiivinen *minulla*.

Semantisista sijoista seuraavaksi yleisin aktiivista vyöhykettä osoittava sija on aineistossani elatiivi, joka on käytössä kahdeksassa (8) tapauksessa. Esimerkki 71 havainnollistaa elatiivin osoittamaa aktiivista vyöhykettä:

71. **Minulla** *vihloo* usein päästä sykäyksittäin, siis ohimosta vähän ylempää olevasta luusta.

Esimerkissä aktiivinen vyöhyke osoitetaan saneella *päästä*. Kokija, jonka päästä on kyse, osoitetaan adessiivisella ilmauksella *minulla*.

Semanttisista sijoista harvinaisimmat aktiivisen vyöhykkeen osoittajina ovat illatiivi ja ablatiivi, joita kumpaakin esiintyy aineistossani kolme (3) kertaa. Illatiivia käytetään esimerkiksi seuraavasti:

72. jos **sinulla** alaselkään jomottaa, voi olla pissatulehdus.

Esimerkissä 72 kokijaa ilmaisee adessiivinen yksikön toinen persoona *sinulla*. Jomotus sijoitetaan koskemaan nimenomaan puhutellun alaselkää viittaamalla siihen illatiivissa *alaselkään*.

Ablatiivi esiintyy aktiivista vyöhykettä osoittamassa seuraavasti:

73. Osaisko joku kertoo mulle, miksi **mulla** usein *kirvelee* emättimen ja peräaukon väliseltä alueelta?

Ablatiivin kaikki esiintymät kuvaavat aineistossani alueellista tuntemusta, eivät tiettyä rajattua ruumiinosaa, kuten edellä esitellyissä esimerkeissä. Esimerkissä 73 puhutaan tietystä alueesta iholla, joka osoitetaan ilmauksella *emättimen ja peräaukon väliseltä alueelta*. Kokijaa osoittaa adessiivinen *mulla*.

### 6.3 Yhteenveto aktiivisen vyöhykkeen esiintymisestä adessiivikokijaisessa tunnekausatiivilauseessa

Aktiivisen vyöhykkeen ilmipaneminen on aineistossani huomattavasti yleisempää tuntemuskausatiivien kuin tunnekausatiivien kohdalla. Sitä tapahtuu useampien verbien kohdalla ja esiintymismäärät ovat huomattavasti suuremmat kuin tunnekausatiivien seurassa.

Ilmipantu aktiivinen vyöhyke saattaa muuttaa tunnekausatiiviverbin tulkintaa tuntemuksen suuntaan. Näin tapahtuu etenkin verbien *ahdistaa* ja *ärsyttää* kohdalla. Toisaalta sama ilmiö toimii myös toisin päin. Esimerkiksi *kirvellä* voi saada abstraktin tunnetulkinnan, jos sen yhteydessä ei ole ilmipantuna aktiivista vyöhykettä. Näin ei kuitenkaan ole aina.

Aktiivista vyöhykettä voidaan ilmipanna partitiivilla, nominatiivilla, genetiivillä, inessiivillä, elatiivilla, ablatiivilla ja inessiivillä. Harvinaisimpia aktiivisen vyöhykkeen sijoja ovat ablatiivi ja inessiivi. Yleisin aktiivisen vyöhykkeen sija on partitiivi, joka aiheuttaa saman ilmiön kuin partitiivinen kohdeobjekti. Semanttiselta rooliltaan kohteena

toimiva osallistuja ottaa objektin paikan ja muodon, mikä tyypillisesti kuuluu kokijalle tunnekausatiivilauseessa. Näin ollen kokijan on löydettävä uusi paikka ja muoto. Kokija tuntuu asettuvan luonnollisesti adessiivisen adverbiaalin muotoon. Tarve ilmipanna aktiivinen vyöhyke saattaa siis sekin olla syynä adessiivikokijan syntymiselle.

## 7. Lopuksi

Olen tarkastellut tässä maisterintutkielmassa adessiivin käyttöä tunne- ja tuntemusverbien kokijan sijana. Nimitän kyseistä kokijatyyppeä adessiivikokijaksi. Tutkielma keskittyy tunne- ja tuntemuskausatiiveihin tunnekausatiivilausekehyksessä. Tarkasteltavana aineistona on Kielipankin Suomi24-korpus, joka sisältää Suomi24-sivuston keskustelut vuosilta 2001–2017.

Adessiivikokija on ainakin jossain määrin alueellinen ilmiö. Siitä on mainintoja peräpohjalaisten, pohjoispohjalaisten ja kainuulaisten murteiden osalta. Sen käyttö vaikuttaa kuitenkin olevan leviämässä pohjoisia murrealueita laajemmalle. Olen havainnut adessiivikokijan käyttöä lähiympäristössäni ja sosiaalisessa mediassa. Myös Suomi24-korpuksessa ilmiötä esiintyy laajasti.

Tutkielmani analyysi jakautui kolmeen osaan. Aloitin tarkastelemalla adessiivikokijan esiintymistä tunne- ja tuntemuskausatiivien yhteydessä verbeittäin. Tarkastelussa selvisi, että adessiivi esiintyy huomattavasti enemmän tuntemusta ilmaisevien kausatiivisten verbien kokijan sijana kuin tunnekausatiivien kokijan sijana. Tunneverbien sisällä adessiivikokijaa esiintyi vähemmän niiden verbien yhteydessä, joita käytetään tyypillisesti transitiivilausekehyksessä ja vain harvoin tunnekausatiivilausekehyksessä. Lisäksi adessiivikokijan esiintyminen vaikuttaa olevan harvinaisempaa inkoatiivisista tunneverbeistä johdettujen verbien yhteydessä kuin muissa johdostyypeissä. Tuntemusverbien kohdalla adessiivikokijan esiintymisen ja ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen esiintymisen välillä oli havaittavissa yhteys. Verbit, joiden yhteydessä on tavallista ilmipanna aktiivinen vyöhyke, esiintyivät suurimmissa määrin adessiivikokijan seurassa ylipäätään.

Analyysin toisessa osassa tarkastelin adessiivikokijan sisältävien lauseiden syntaktisia ominaisuuksia. Pyrkimyksenäni oli esitellä adessiivikokijan esiintymiä ja osoittaa, kuinka laajassa käytössä se on. Analyysissa selvisikin, että adessiivikokijan

yhteydessä esiintyy sekä kaikkia persoonia että kaikkia tempuksia. Persoonista yleisin oli yksikön ensimmäinen persoona, ja persoonapronominien lisäksi kokijoina esiintyi nominilausekkeita, demonstratiivipronomineja, interrogatiivispronomineja, kvanttori-pronomineja, relatiivipronomineja ja pronominia *itse* sen kontrastiivisessa merkityksessä. Tempuksista yleisin oli preesens. Hyvin harvinainen aineistossani oli pluskvamperfekti, joka esiintyi vain yhdessä osumassa. Syntaktisessa tarkastelussa selvisi lisäksi, että adessiivikokijan yhteydessä esiintyy kohteen ilmaisevaa partitiiviobjektia, mikä ei kuulu yleiskielisen tunnekausatiivilauseen rakenteeseen. Yleiskielessä partitiiviobjektin paikka on varattu adessiivikokijalle.

Analyysin viimeisessä osiossa tarkastelin lauseita, joissa kokemuksen ala on osoitettu ilmipannulla aktiivisella vyöhykkeellä. Aktiivinen vyöhyke osoitetaan jollakin toisella sijalla kuin kokijan sijalla eli adessiivilla. Aineistossani aktiivista vyöhykettä osoitetaan yleisimmin partitiivilla. Muita aktiivisen vyöhykkeen sijoja ovat inessiivi, elatiivi, inessiivi ja ablatiivi. Aktiivisen vyöhykkeen ilmipaneminen on huomattavasti yleisempää tuntemuskausatiivien kuin tunnekausatiivien yhteydessä. Tunnekausatiivin sisältävissä lauseissa se on itse asiassa hyvin harvinaista, sillä Suomi24-korpuksesta tekemäni haun konkordanssissa vain seitsemän tunnekausatiivilauseen aktiivinen vyöhyke oli ilmipantu.

Tutkielmani syntaktis-semanttinen analyysi perustuu 450 esiintymän aineistoon. Kutakin verbiä kohden esiintymiä on kolmekymmentä, joten tutkielmani tulokset eivät ole rajoituksetta yleistettävissä. Vielä tätäkin kattavampaa analyysia varten vaadittaisiin ilmiön tarkastelua vieläkin laajemmassa aineistossa. Myös aineiston laadulla on mahdollisesti joitakin vaikutuksia tutkielmani tuloksiin. Kirjoitetun kielen normit saattavat vaikuttaa kielenkäyttöön nettikeskustelussa enemmän kuin puhutussa keskustelussa. Suomi24-palstan aihepiirit saattavat painottaa tiettyjä verbejä ja esimerkiksi ensimmäisen persoonan yleisyydelle adessiivikokijana on mahdollisesti nettikeskustelun taipumus omien kokemuksen jakamiseen. Toisaalta myös Siirainen (2002: 215) on huomauttanut tunnekausatiivien yhdistyvän usein nimenomaan subjektiivisen kokemuksen jakamiseen tarkasteltuaan niiden käyttöä puhutussa kielessä, kirjallisuudessa ja lehtiteksteissä.

Tutkielmassani on tuotu esille joitakin arveluja siitä, mistä yleiskielestä poikkeava adessiivin käyttäminen kokijan sijana voisi johtua. Ensinnäkin lauseissa, joissa partitiiviobjektin tehtävä on varattu kohteelle, täytyy kokijalle valita toinen sija. Myös jos

lauseeseen halutaan sisällyttää partitiivimuotoinen aktiivinen vyöhyke, on kokijan sijan oltava jokin muu. Näissä tilanteissa adessiivi on siinä mielessä luonteva valinta, että ulkopaikallissijoilla on suomessa muissakin yhteyksissä datiiivista käyttöä.

Ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen yhteydessä kokija ja persoona voidaan tuoda ilmi myös possessiivisuffiksin avulla esimerkiksi seuraavasti: *päättäni jomottaa*. Possessiivisuffiksin käyttö on kuitenkin vähenemässä varsinkin puhutussa kielessä. Adessiivikokija saattaa olla keino tuoda kokijuus esille aktiivisen vyöhykkeen ilmipanevassa tunnekausatiivilauseessa myös ilman possessiivisuffiksia. Toisaalta kyseessä voi olla myös laajempi adessiivin funktion muutos. Adessiivin on esitetty olevan kieliopillistumassa merkitykseltään monissa suomen lähisukukielissä (Huomo 1997), joten ei olisi mahdotonta nähdä adessiivikokijan olevan lainavaikutusta niistä.

Tutkielmani esittelee erään aiemmassa tutkimuksessa hyvin vähälle huomiolle jääneen rakenteen. Se laajentaa ulkopaikallissijojen datiiivisen käytön tutkimusta sekä tunne- ja tuntemusverbien tutkimusta. Tutkimukseni jäsentää ja syventää etenkin tuntemuskausatiiveihin liittyvää tutkimustietoa, sillä aiemmassa tunnekausatiiveja koskevassa syntaktis-semanttisessa tutkimuksessa on keskitytty lähinnä abstraktia tunnetta ilmaiseviin verbeihin. Tässä tutkielmassa on lueteltu verbiryhmään kuuluvat verbit sekä tarkasteltu niiden yhteydessä esiintyvän ilmipannun aktiivisen vyöhykkeen käyttäytymistä ja vaikutusta kokijan ilmaisemiseen.

Tutkielmani tulokset osoittavat, että adessiivikokijaa voidaan käyttää hyvin laajalti samalla tavalla kuin yleiskielen partitiivikokijaa. Joitakin eroja niiden käytössä saattaa olla. Erojen havaitsemiseen tarvittaisiin jatkotutkimusta, jossa verrattaisiin adessiivi- ja partitiivikokijaisia tunnekausatiivilauseita toisiinsa. Myös adessiivikokijan käytön levinneisyyteen ja adessiivikokijan käytön tarkempaan rajoitukseen paneutuminen jäävät jatkotutkimuksen aiheiksi.

Adessiivin valinta tuntuu vaikuttavan tunnekausatiivilauseeseen aspektiin. Se ei ole yllättävää, onhan objektin (tai tässä tapauksessa kokijan) sijavalinnalla suomen kielessä selvä yhteys aspektiin. Adessiivikokijan on havaittu esiintyvän hiukan laajemmin eri tempusten kanssa kuin partitiivikokijan (ks. Saloheimo 2018). Tämän tutkielman tarkastelun perusteella inkoatiivisista verbeistä johdettujen verbien harvinaisuus verrattuna muihin johdosryhmiin viittaa mahdollisiin eroihin aspektissa. Lisäksi tutkielmassa on tarkasteltu inkoatiivisten apuverbien vaikutusta adessiivikokijan sisältävien lauseiden aspektiin. Etenkin imperfektin kohdalla inkoatiiviset apuverbit



mahdollistavat myös imperfektille epäprototyypin imperfektiivisen aspektin. Kokijan sijavalinnan vaikutusten tarkasteleminen tunnekausatiivilauseen aspektiin olisi suositeltavaa tulevaisuudessa. Kaiken kaikkiaan adessiivin datiivista käyttöä on syytä pitää silmällä ja seurata adessiivin mahdollista funktion muutosta tai jopa kieliopillistumiskehitystä.

## Lähteet:

### Aineistolähteet:

ALLER MEDIA OY 2019: *Suomi24 virkkeet -korpus 2001–2017, Korp-versio 1.1* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2020021803>

### Teorialähteet:

ALHONIEMI, ALHO 1975: Eräistä suomen kielen paikallissijojen keskeisistä käyttötavoista. – *Sananjalka* 17 (1) s. 5–24.

CANNELIN, KNUT 1888: *Tutkimus Kemin kielenmurteesta*. Helsinki: SKS.

CROFT, WILLIAM 1993: Case marking and the semantics of mental verbs. Teoksessa James Pustejovsky (toim.) *Semantics and the lexicon*. Studies in linguistics and philosophy, volume 49, s. 55–72. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

DOWTY, DAVID R. 1991: Thematic proto-roles and argument selection. – *Language* Vol 67, Nro 3 s. 547–619.

FILLMORE, CHARLES J. 1972 [1968]: The case for case. Teoksessa Emmon Bach & Robert T. Harms (toim.) *Universals in linguistic theory* 3. painos, s. 1–88. New York: Holt, Rinehart and Winston.

HAKULINEN, AULI – FRED KARLSSON 1995 [1979]: *Nykysuomen lauseoppia*. 3. muuttamaton painos. Helsinki: SKS.

HELBIG, GERHARD – WOLFGANG SCHENKEL 1975: *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Leipzig: Bibliographisches Institut.

HUHMARNIEMI, SAARA 2019a: Tunnekausatiivilauseen argumenttirakenne I. NP aiheuttajana. – *Virittäjä* 123 3/2019 s. 373–400.

——— 2019b: Tunnekausatiivilauseen argumenttirakenne II. Lausemainen aiheuttaja. – *Virittäjä* 123 4/2019 s. 498–517.

HUUMO, TUOMAS 1997: *Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnassa. Ajan, omistajan, paikan ja tilan adverbiaalien keskinäiset suhteet suomen kielessä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 55. Turku: Turun yliopisto.

HYVÖNEN, TUULA – TUOMO JÄMSÄ 1978: *Tempukset 1960-luvun suomen lehti- ja yleispuhekielessä: Tenses in the Finnish press language and informal standard*

*speech of the 1960's*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 13. Oulu: Oulun yliopisto.

- KS = *Kielitoimistonsanakirja*. 2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.  
URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu.  
Päivitetty 6.6.2018 [viitattu 29.4.2020].
- LAITINEN, LEA 1988: Naiset ja roolit: Koti- ja ansioäitien keskustelu 1987. Teoksessa Lea Laitinen (toim.) *Isosuinen nainen* s. 159–184. Helsinki: Yliopistopaino.
- LANGACKER, RONALD W. 2002 [1991]: *Concept, image, and symbol*. 2. uudistettu painos. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
- LEINO, PENTTI 1999 [1993]: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1: Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. 2. muuttamaton painos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- LEINO, PENTTI – ILONA HERLIN – SUVI HONKANEN – LARI KOTILAINEN – JAAKKO LEINO – MAIJA VILKKUMAA 2001: *Roolit ja rakenteet: henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa*. Helsinki: SKS.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI – JORMA REKUNEN – JAAKKO YLI-PAAVOLA (toim.) 2013: *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- MATSUMURA, KAZUTO 1994: Is the estonian adessive really a local case? – *Journal of Asian and African Studies* 46–47 s. 223–235.
- METASHARE CSC: <http://metashare.csc.fi/repository/browse/the-suomi24-corpus-2001-2017-vrt-version-11/10d23b2a522911eaae85005056be118e1399c95f81c24248a0b11a6953398218/> [viitattu 2.4.2020].
- OINAS, ZSUZSANNA 1993: Mõnest eesti ja soome possessiivtarindist. *Keel ja kirjandus* 9/1993 s. 537–542.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. Teoksessa Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.) *Kielentutkimuksen modernit klassikot: Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne: Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: SKS.
- PENTTILÄ, AARNI 1963 [1957]: *Suomen kielioppi*. Toinen tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.

- PULKKINEN, PAAVO 1963: Havaintoja adessiivin käytöstä. – *Virittäjä* 67 4/2019, s. 318–338.
- PÖRN, MICHAELA 2004: *Suomen tunnekausatiiviverbit ja niiden lauseomaiset täydennykset*. Turku: Åbo Akademi.
- REMES, HANNU 2015: *Viron kielioppi*. Helsinki: Finn lectura.
- RÄSÄNEN, SEPPO 1972: *Kainuun murteiden kaasussyntaksi*. Helsinki: SKS.
- SALOHEIMO, ROOSA 2018: *Mulla ärsyttää ja mua ärsyttää: Tunnekausatiivilauseen adessiivi- ja partitiivimuotoisten kokijoiden vertailua*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismaainen osasto.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997: Suomen perfektin merkityksestä keskusteluaineiston valossa. – *Virittäjä* 101 1/1997 s. 2–26.
- SETÄLÄ, E. N. 1891: *Suomen kielen lauseoppi*. 3. muutettu painos. Helsinki: K. E. Holm.
- SIIROINEN, MARI 1987: Tunnekausatiiviverbit. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa: Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. Helsinki: SKS.
- 2002: ”Jopas kortittaa”: Nykysuomen tunnekausatiivilauseen alkuperää jäljittämässä. Teoksessa Ilona Herlin – Jyrki Kalliokoski – Lari Kotilainen – Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.) *Äidinkielen merkitykset* s. 210–227. Helsinki: SKS.
- SMS = SUOMEN MURTEIDEN SANAKIRJA 2012: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisu 30. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Verkkojulkaisu HTML. URN:NBN:fi:kotus-201110, ISSN: 1796-041X. <http://kaino.kotus.fi/sms>. Jatkuvasti päivitettävä julkaisu. Päivitetty 16.1.2020 [viitattu 10.5.2020].
- VILKUNA, MARIA 2003: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. 1.–2. painos. Helsinki: Edita.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS. Verkkoversio. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php> [viitattu 9.5.2020].